

# ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ

ЗІБРАВ, НАРИСУВАВ І ОБРОБИВ

ІНЖІНЕР ЕРІХ КОЛЬБЕНГАЄР

в період з 1902 по 1912

## UKRAINIAN BUKOVINIAN CROSS-STITCH EMBROIDERY

ORIGINALLY COLLECTED & DRAWN  
BY ERIC KOLBENHIER FROM 1902 to 1912



## BRODERIE AUX POINTS DE CROIX UKRAINIENS BUKOVINIENS

Recueilli et dessiné à l'origine  
par Eric KOLBENHIER de 1902 à 1912



## ORNAMENTE POPULARE ÎN BRODERIILE DIN INDUSTRIA CASNICĂ A BUCOVINEI

culese, desenate și prelucrate de  
INGINERUL ERIC KOLBENHIER  
din 1902 pînă în 1912

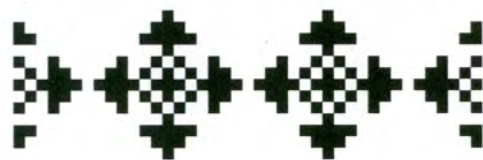
# ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ

ЗІБРАВ, НАРИСУВАВ І ОБРОБИВ

ІНЖІНЕР ЕРІХ КОЛЬБЕНГАЄР

в період з 1902 по 1912

Передрук в 1974 Східною ексекutiveвою  
Союзу українок в Канаді



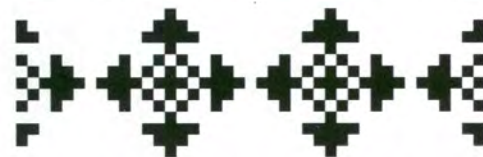
## UKRAINIAN BUKOVINIAN CROSS-STITCH EMBROIDERY

ORIGINALLY COLLECTED & DRAWN  
BY ERIC KOLBENHIER FROM 1902 to 1912



## BRODERIE AUX POINTS DE CROIX UKRAINIENS BUKOVINIENS

Recueilli et dessiné à l'origine  
par Eric KOLBENHIER de 1902 à 1912



## ORNAMENTE POPULARE ÎN BRODERIILE DIN INDUSTRIA CASNICĂ A BUCOVINEI

culese, desenate și prelucrate de  
INGINERUL ERIC KOLBENHIER  
din 1902 pînă în 1912



Це видання є копією старовинного рукопису української культури зібраного, нарисованого та обробленого інженером Еріхом Кольбенгаєром в період з 1902 по 1912 роки, відредаговано та перевиданого східною ексекutiveвою союзу українок в Канаді зі вступним словом автора.

Передрук наближений до оригіналу і передає в первинному вигляді довершеність народної творчості, що віками передавалась та доповнювалась майстрами української вишивки на Буковині. Змінювались покоління та господарі краю, а ремесло народної вишивки наповнювалось яскравими барвами, які передавали живий інтерес громад Буковини до неповторних узорів, коріння яких беруть початок з сивої давнини.

Інтерес до вишивки завжди був живим, особливо в останні роки після здобуття незалежності України українським народом, є за велику честь одівати вишиванку чоловіками чи оздоблювати орнаментом з українськими мотивами для жінок.

Сподіваюсь, що цей витвір мистецтва, який водночас є історичним нарисом, стане докладним посібником із вишивки хрестиком для територій, що представлені тут. Ним скористаються народні майстри, туристи, культурно-мистецькі колективи, творча молодь.

Представлені орнаменти (вишивки) є надбанням світової цивілізації, яскравим творінням буковинців, що мешкали на Буковині, нині території України та Румунії.

**Впорядковано та видано**

**Василем та Олесею Глібка**

**до 600-річчя рідного міста Чернівці**

# ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНЬОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ

ЗІБРАВ, НАРИСУВАВ І ОБРОБИВ

ІНЖІНЕР ЕРІХ КОЛЬБЕНГАЄР

## ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Далеко від осередків культури, осторонь від світового гамору і досі тільки мало діткнений великими питаннями і проблемами, які потрясають західною Європою, лежить на крайній сході австро-угорської монархії, межуючи з Росією і Румунією, перла Карпатів, малий коронний край Буковина. Ледво 140 років тому, як сю країну, що була колись під турецькою висою властю частиною молдовського воеводства, відділено від неї й прилучено до Австрії.

Культура, яка особливо в 15, і 16, віку під найвизначнішим молдовським воеводою Стефаном Великим і його найближчими наслідниками стояла на високому ступені і про яку свідчать ще нині руїна колишнього княжого замку в Сучаві й всілякі з боку історії штуки вельми важні монастирські церкви, ся культура в пізніших часах, коли то численні війни нищили край, упала все більш і більш і край попав в такий сумний стан загального занепаду, що по прилученю за цисаря Йосифа нечисленні останки давньої культури треба було з трудом розбуджувати до нового життя і розцвіту.

На малім клаптику землі живуть тут тісно побіч себе Румуни і Русини, взглядно Гуцули<sup>1</sup>, відтак Німці, Мадяри, Поляки, Словаки, Липовани, Вірмени, Жиди і Цигани; що до народности і віри а й зглядом мови, обичаїв та звичаїв, ноші і т. д. ципестра мішанина народів, образ Австрії в мініятурі.

Після спису людности з 1910 року було на Буковині всего кругло 800.000 душ, а чога припадає понайбільше на Русинів і Волохів. Сї обидва народи живуть в краю з давен-давна, се властива корінна людність, наколи всі прочі передом названі зайшли до краю понайбільше аж по злучі Буковини з Австрією і осіли тут. Якости землі відповідає й заняте корінного населеня; на півночі і сході жие селянин майже тільки з рілі, наколи на заході і полудні, що гористі і здебільша лісисті, люди живуть з роботи по лісах та з хову худоби.

Буковинський мужик жив тільки зі своїх рук і тому его вимоги крайно скромні, він давна звик заспокоювати сам всі свої потреби що-до мешканя і одіжи. Хатчина, в якій проживає, то діло его рук, хатні прибори і начиня спорудив він сам, а одіж для цілої родини виготовляє жіноцтво з лену і коноплів, які оно само сїє, і з вовни овець, які само вижало.

Але при тім буковинський сільський люд, чи він живе на півночі чи на полудні, на сході чи заході, будьто чоловік чи жінка, відчував одну конечну потребу, себто бажане всім своїм ріжним виробам надати крім можливої придатности і тревалости ще певну внішню прикрасу, відповідну оздобу і саме в тім напрямі виказує природний артистичний змисл і вроджене зрозумінє штуки, що з огляду на проче культурне заведбанє мусить тим більше викликати зачудованє, ба подив.

Коли мущина старає ся прикрасити дім і примитивні свої прибори тай иньше господарске наченя, понайбільше деревляні, ріжними рукою карбованими або иньшими різбленими оздобами; то ріжнородні килими (коверці) і пояси, особливож сорочки і хустки, що то їх виробляють на краснах жінки та дівчата, подають добру нагоду удовіднити їхню артистичну зручність і задоволити їхне чутє краси богатими в чудові краски вишивками найріжнородніших видів.

Щоби сей богатий скарб добути, его загалови показати і приступним зробити, з другогож боку аби его охоронити від небезпеки, щоби не зник і не пропав, але щоби кілько мога найбільше сего скарбу спасти; отсим бажанєм перенятій, підняв ся я сеї праці і, переїхавши від десятиок літ край уздовж і впоперек на боки, виконав єї; она містить:

Взори домашних вишивок обох корінних народів на Буковині, Румунів і Русинів.

Годі було помістити тут ще її вишивки прочих тутешніх мешканців, які їх плекають, себто Мадярів і Словаків; бо вже сила взорів тамтих така велика, що цей твір не міг обняти їх всіх, а тільки подає вибір що найліпших. Я старає ся також, щоби мої дальші виводи були як найбільш безсторонні і річеві та, не збаламучений місцевими політичними, національними чи язовими питаннями дня, мав я перед очима

завсїгди тільки цілість, висказати мої спостереженя і висновки оперті на десятилітних заприміченях і досвідках; бо-ж і не розходить ся тут ніяк о те, щоби одно чи друге вивисшити або понизити, а противно о те, щоби вповні і цілком оцінити всю гарну народну штуку обох націй не тільки в краю самім, але й поза ним, так у фахових як і в найширших образованих кругах загалом, в яких на сїм як і на многих инших полях Буковину на жаль ще занадто мало узглядняють та, як слід, оцінюють і поважають.

Коли отсей твір являє ся, уважаю своїм милим обовязком згадати про всіх тих чинників, що піддержали мене при виданю моєї праці материяльно тай ідеально. І так висказую на першім місці покїрну подяку ц. к. міністерству публичних робіт і буковинському краєвому соймови, яких коштом ся книжка вийшла.

До особливої дяки почуваю ся також и. ц. к. майорови жандармерії Едвардови Фішерови, що був ласкав нарисувати карту Буковини; завдяки его-ж інтервенції дізнав я на всіх моїх поїздках по краю як найревнїшої помочи з боку ц. к. жандармерії. Так само належить ся від мене подяка п. академічному маляреви Карлови Ольшевському, що зволив виконати оригінальний малюнок вишиваючої дівчини-селянки, далі моїм урядовим товаришам, професорам Людикови Родевальдови, Валентинови Зайбольдови, Вільгельмови Мілерови і Альфредови Кравсови, які спомагали мене зі всіх сил в моїх рисункових і фотографічних працях. Дуже великої постійної підмоги дізнав я з боку голови товариства румунських пань, пані Єлеїни Попович, з дому графині Льюготетті, що спомагала мене невтомимо уділенем річевих поясненій і в придбаню дотичних материялів. На остаток дякую як найсердечнїйше найширшим кругам суспільности шляхтичкам і міщанкам, сьвященникам і учителям, селянам і селянкам, що всі а всі піддержували з найбільшою охотою мої заходи.

При недостатчній комунікації і нераз ще дуже примітивних обставинах приміщення і харчованя не було би мені було можливим виконати сю роботу, що обіймає весь край аж до найдальших сіл, якби не прочитвала всюди славна гостинність. Всюди приймали мене приязно і радо, всюди спомагали мене як найкрасше і кожда жінка отворяла радо і охочо свою скриню, щоби предложити мені вироби свої артистичної праці иглою.

Найже всі разом найдуть вдоволенє в тім, що й они причинили ся до завершеня сего твору. Мені-ж лишає ся особливише вдоволенє, що я перший в краю пізнав вагу і красу сеї штуки і при кожній нагоді устно і писемно звертав на неї увагу найширших кругів. Ізза того дізнають нині домашні вишивки і тканини так з боку ц. к. правительства і буковинського краєвого сойму як і з боку ріжних національних товариств жіночих і многих приватних осіб особливишої підмоги і опіки, від якої можна надїятись тривкості і дальшого розцвіту сеї штуки.

Коли моею працею мені удасть ся причинити ся в етнографічнім згляді до докладнїйшого пізнаня і вірного осуду краю, в якім я провів більш як половину мого життя на поважанім і приємнім становиску, добути в найширших кругах заслужене признание і оціненє для мешканців сего краю і на конець подати спеціальним дослїдам на полі народної штуки добрі прислуги і поясненя до дальшої богатой в добутки праці: то ціль моєї праці осягнена.

Чернівці, в серпни 1912.

ЕРІХ КОЛЬБЕНГАЄР.

<sup>1</sup> Гуцули, загалом споріднені з Русинами нарід і їм особливо що-до мови дуже близький, займають гористі частини краю, що лежать на південь від Черемошу і прилягають до Галичини. Тому що Гуцули мають що-до ноші і що-до взорів вишивок супроти Русинів на поділю певні характеристичні особливости, зазначено їх тут з-осібна і вказує ся їм далі, де треба, все на сім окремїшности.

# Вишивки домашнього промислу на Буковині.

## ДОМАШНІЙ ПРОМИСЛ, ДОМАШНА ПИЛЬНІСТЬ.

Щоби вже відразу зрозуміли добре вираз «домашній промисл», який вжито і в написи сего твору, підношу, що буковинські вироби, які далі обговорюють ся, не є властиво домашнім промислом в тіснійшій змислі, а переважно домашною пильністю і її добутками. Ознаки, які авторитети на сім поли, як др. А. Рігель у Відні і Грош у Християнії, у своїх визначних виводах признали характеристичними, надають ся саме для Буковини в повні і цілком. Ткацкі вироби виготовляють майже без виїмки тільки для власної потреби і вживають на те виключно вільний час, який остає по польовій або иньшій конечній домашній роботі, по закутанню худоби і т. д., особливо-ж у зимовий час, коли вся робота на поли спочиває. При кроснах сидить на відміну селянка або одна з її доньок, котра випадково має час, і всі працюють над тим самим кавалком полотна, хустки, килима або пояса; справді не все на користь цілості, бо тканина після тілесної сили і зручності робітниці не однаково густа і гарна. Дівчина-підліток, що має пасти худобу на толоці, приперла ся до плота або сидить у траві і вишиває; росла донька вернула по роботі з поля, взяла іглу і нитку в руки, щоби показати ся у церкві або на танци в найкрасшій сорочці, щоби побільшити і як найпишніше прикрасити своє віно.

Виготовляючи такі роботи, не думають ніколи їх продавати, а єдино про потребу і прикрасу власної хати, власної особи; се видно особливо по тім, що селянка не може собі здати ніякого обрахунку про вартість роботи, она може хіба обчислити, що коштує полотно і волічка, але, що найважнійше, працю і час не годна оцінити.

Мимо того лучає ся справді денедє, що такі вироби можна купити і на торгах; в поодиноких містах краю продають значне число таких виробів, але до сего приневолює людей по-найбільше нужда, брак гроша на закупно насіння, гроза екзекуції за податки або на остаток яке родинне сьвято, що вимагає більшого видатку.

Хоч усе жіноцтво вправлене в штуці вишиваня і виготовляє загалом свої вишивки само, то мимо того в досить многих, та й то в руских і румунських селах є дівчата і жінки, що займають ся сею роботою понад власну потребу та працюють за гроші для чужих.

Они належать все до біднійших селян і або мають якусь тілесну хибу, ізза якої до иньшої роботи менше придатні або їхнє господарство таке мале, що не може їх вижити.

Вишивачка виготовляє роботу у своїй хаті, заплату бере, коли скінчить роботу, накопи материял доставляє той, що замовив роботу, звичайно якась богата селянка, що ізза свого великого господарства вже не може тим займатися або що тим вже погорджує.

Найчастійше буває сей спосіб роботи, що в певній мірі вже не є домашною працею, а наклонює ся до властивого домашнього промислу, у Гуцулів; такі робітниці називають ся у них „швали”.

Дальшу малу зміну в сих обставинах праці викликали в послідних роках національні жіночі товариства остілько, що з їх наказу мужицкі дівчата в ріжних місцевостях виготовляють дома національні вишивки, які відтак уживають ся за вставки до жіночих блюзок і суконь та за прикрасу до подушок, торбинок і т. п.

Сі дівчата вишивають, як сказано, на замовлення, дістають потрібний материял від товариств а плату тільки за роботу. При тім годі числити на певний речинець доставки, бо і в такім випадку швала працює після власної волі і охоти і тільки тоді, коли на се дозволяють домашні господарські потреби.

Названі товариства чи краєвий базар, який отворив буковинський краєвий виділ і в яким продають ріжні вироби домашньої пильности, проте дуже рідко коли годні прийняти більші замовлення, получені з певним означеним речинцем.

## ВИРОБИ ДОМАШНОЇ ПИЛЬНОСТІ.

Ткацкими домашніми роботами займає ся у Русинів і Румунів на Буковині майже виключно жіноцтво і рідко коли бувають і мушчини, що вишивають або тчуть.

Ткацкі кросна належать у кождім домі до конечних приладів, а дівчина на відданю гордить ся тим, що своє віно сама пряла і ткала, шила і вишивала.

Із коноплів і лєну виробляють на кроснах тонше чи грубше гладке полотно з відпадків коноплів дуже грубі верети з вовни жіночу верхню одежу (горботки опинки) себто чотирикутний

кавалок червоного аби чорного сукна, що заступає спідницю і перенизаний пестрими пасмами, часом такиж золотими і срібними нитками а на краю мережаний; відтак чорну, червону або білу грубу валковану сукняну матерію, з якої шийють ногавиці для муштин та плащі (манти) для чоловіків і жінок, на остаток пестро взоровані широкі або вузкі пояси і крайки, тайстри і коверці.

## НОША ВЗАГАЛІ.

Ноша буковинських руских і румунських селян, хоч у подробицях дуже ріжнородна, однак загалом в цілім краю у обох народів однакова.

Жінки носять довгі сорочки, що сягають понизше колін і заперезані у клубах тканим поясом на 10 до 15 сантиметрів широким, верх того докола спідної часті тіла чотирокутне темне сукно (горботку, опинку), якого кінці покривають ся і яке також кількакратно приперезане тканим пестрим поясом, що має 4 до 5 сантиметрів ширини. Спідні кінці сего сукна закасані і заложені за пояс, щоби не путали підчас ходу і роботи. Голови завивають білим ручником.

Жінки носять, звичайно тільки в зимі або з особливої нагоди, жовті чоботи або черевики з деякими прикрасами.

Чоловіки носять в літі портяниці з білого полотна, а зимою білі або червоні гачі, верх того сорочку, що сягає по коліна і приперезана у клубах пестрим вовняним поясом або ременем (чересом) на 15 до 20 сантиметрів широким. На ноги надягають шкіряні постолі, але часто й чоботи. На голові носять загально високу буру або чорну смушеву шапку (кучму); у літі носять грубі чорні повстяні капелюхи, в ріжних околицях ріжного виду; на рускім поділю над Прутом і Черемошом носять часто солом'яні капелюхи власного виробу, які парубки прикрашують ріжними герданами. Верхня одіж Русинів і Волохів, так чоловіків як і жінок, то червоний або чорний широкий сардак, що сягає понизше колін, відтак біла манта з богородицею (капузою), а на остаток кожух. Кожух довгий або короткий, з рукавами або без рукавів. Довгий з рукавами називає ся кожух або жупан, без рукавів киптар; короткий кожух з рукавами називають кожушок, а без рукавів киптарець. Всі кожухи зверху прикрашені чи то обшиті гальонами з бурого або червоного ремінця чи вишивані пестрою волічкою.

Конечна ще для чоловіка і для жінки в дорозі, на поли чи деневудь виткана з пестрої вовни на ріжні взори торбина (тайстра), в якій носять харч чи щонебудь в поле, на торг і т. п.

Від сеї загальної в цілім краю ноші почасті відмінна ноша Гуцулів; сорочка чоловіків, яку носять поверх ногавиць доста коротка, намість довгого широкого темного сардака короткі сардачки з пестрими дармовисами і кутасами; гачі (крашеняки) ясно червоні, якою то краскою Гуцули загалом дуже любують ся. Замість тканой на пестрі взори тайстри, яку носять загально, мають Гуцули ремінну торбину (дубівку, дзьобинку) оббиту ріжними бляшками і металевими гузиками. Жінки тай чоловіки носять і тут як верхню одіж описаний передом короткий сардачок а замість білого ручника завязують голову червоною, пестрими взорами подрукованою хусткою (переміткою), яку купують у склепі.

Чоловіки і жінки носять ремінні постолі, а жінки завивають ще литки у вовняні онучі. Отсей опис ноші, як зказано, тільки шематичний і загальний, его ріжниці такі великі, що вичисляти їх подрібно завело-б з огляду на ціль сеї праці за далеко. Слідуючі описи дотичать проте тільки тої одежі докладнійше, яка прикрашена вишивками і їх самих.

## СОРОЧКА, КРІЙ І ПРИКРАСА.

Найвизначнішими предметами, на яких буковинська селянка показує іглою свою артистичну вправу і які пишають ся часом незвичайно богатою орнаментальною прикрасою, то сорочки, між якими, так що-до крою як і що-до упорядкованя вишивок, треба розріжнити два роди, котрі однак мають те спільне, що їхня спідна часті, яка скорше нищить ся, завсїди буває з грубшого полотна чим верхня.

1. Властива сьвяточна сорочка, яку вбирають тільки в неділі і сьвята до церкви і до танцю, при родинних і иньших сьвяточних нагодах, багато вишивана на плечах і рукавах з гори на долину, відтак поздовж грудий і крижів, з правого і з лівого боку пазухи на грудех а часом також на спіднім рубци сорочки вузкими вишивками-мережками.

Крій сеї сорочки видно на рисунку фіг. 1. Ширина горішної і долішної частини сорочки (стан і підтичка) однакова, виносить 1 метер 40 сантиметрів — 1 метер 60 сантиметрів і

складає ся понайбільше з трох ширин, рідко коли тільки з двох або чотирох ширин. Поданий примір показує уладжене рубців сорочки зложеної, сорочка на горі повздовж цілої свої ширини отворена і по обох боках почасті прямовисно в діл розпорена; у сі дві розпірці вшивають плечика і рукави, і то після лінії a, b, c, d, e, так що горішний отвір сорочки обіймає і обі ширини a + b плечиків. Проведеною міцною ниткою стягають сей цілий отвір докола шиї, так що сорочка творить докола шиї безліч зморщків. Пахи d, e, f, e на те, щоби рамена лекше в гору піднимати. Плечика все о половину чи третину вузші як сам рукав.

Шематичне уложенє ріжних вишивок на рукавах і на сорочці і загальні їхні назви видно також з фіг. 1 а по части з дальшої фотографії рукава.

Вишивки на плечиках і рукавах съвяточної сорочки уложені з гори в долину ось як: найвисша часть (плечика) вкриває плече і частину горішного рамени, показує 2 до 3 або й більше поземо вишиваних пасем, що лежать одно над другим, переділені вузкими пасемцями, а всі разом з боку і з долу обведені мережками.

Взори або однакові для всіх пасем, або два ріжні взори уложені правильними рядами на відміну.

Сі плечика не споєні з рукавом, они творять осібний кавалок, їх вишивають завсїгди зовсім окремо, а коли готові, пришивають до рукава та потім аж разом в описаний спосіб до сорочки.

Поземі пасма плечиків або всі однобарвні або на переміну двобарвні, понайбільше многобарвні; пасемця, що розділяють поодинокі пасма, і мережка, що обіймає з боків і зі споду цілі плечика, виповнені або золотими чи срібними нитками в хрещики або цятками чи злоченими округлими металевими бляшками (лілітками).

Вишивки плечиків з на 10 до 20 сантиметрів високі. Зараз під плечиками починає ся рукав; на нїм находить ся на найвисшій частині уперед знов поземо вишиване пасмо (морщинка) з на 5 до 15 сантиметрів ширини, що має виключно геометричний орнамент і ріжнить ся від плечиків і від дальшої низшої части рукава так що до способу роботи як, і то особливо, що до красок.

Се пасмо понайбільше одной краски і то звичайно жовтої, у руских селах над Дністром зеленої, денеде також чорної, синої, білої, сріблитої або червоної. Сі вишивки виконують, як се видно із поодиноких таблиць, завсїгди що до орнаментики зовсім відмінно від прочих і цілком осібним стегом (штихом).

Попри то додають до сеї одной краски денеде і другі н. пр. обшивають головні взори крашеною волічкою, що особливо улюблене у Гуцулів (таблиця 62, 3, 4, 12 і и.), або нашивають золочені і посріблені пестрі цятки і и.

Особливо ріжнородні взори вишивок долішних частин рукава. Они бувають що-до уладженя головно двоякого роду: поздовж цілого рукава розтягають ся три пасма у прямовиснім напрямі й або мають всі три однаковий взір (фіг. 2<sup>1</sup>) або середуще головне пасмо виступає осібно, наколи оба побічні троха вузші і простійші (фіг. 3 і 4). В сім випадку середуще пасмо (стовп) творить ніби галузу, що пускає рівночасно або на відміну на право і ліво листки чи цвїти. Щоби оживити порожні місця межі поодинокими галузками, вставляють у них близько пня ще поодинокі малі прикраси. Вузші побічні пасма (вилянки), що тягнуть ся побіч головного пасма, становлять відтак якийнебудь инший орнамент, шо держить ся разом або й нї.

Другий спосіб прикраси рукавів то кілька скісних пасем того самого або ріжного роду (фіг. 5 і 6).

Вишивки на рукаві все трохи ширші як на плечиках. Рукав на долині звичайно стягнений в зморщки, і то або тільки міцною ниткою, як на шиї, або задля стягання роблять цирку.

На грудях і на крижах вишивають по обох боках вузкі пасма із прикрасами, що тримають ся купи або розміщені з'осібна одно по другім; у декотрих селах вишивають також спідний край сорочки.

Ось так прикрашують съвяточні сорочки особливо у Русинів і Румунів на поділю; у Гуцулів буває оно о стілько трохи инакше, що они вишивають залюбки плечика, які називають „уставки”, горішне поземе пасмо рукава і правий та лівий бік пазухи після одного і того самого взору, як се бачимо на фотографічній знімці фіг. 7 і 8. Фігура 7 показує усюди той сам взорець, фіг. 8 той сам головний взорець, але на грудех і рукавах додано ще й инші мотиви у трохи иншим виді.

Є справді і відміни сего головного правила, як се бачимо на фіг. 9, де прикраси на прочих місцях однакові, тільки горішне поземе пасмо рукава так само виконане, як се буває звичайно на руских і волоских сорочках поділя, або на фіг. 10, де крім сего пасма ще й плечика



і рукави різно взоровані; але се, як сказано, буває рідше.

Вишивки рукавів гуцульських сорочок однаково за широкі як на плечиках (уставках) і багато густіші, як у попередно описаних. Поодинокі прямовисні чи скісні пасма дуже зближені до себе або ціла площа загалом заповнена неутральним взором, що держить ся купи або й ні; по лівім і правім боці сего взірця буває завсігди як закінчене вузеньке поземне пасмо з малих розеток або зикзагових елементів.

Такі рукави, що вишивані цілком, називають люди «писані»; они звичайно рідше лучають ся і то тільки у заможнійших людей; по найбільше вишивають тільки плечика і на горішній части рукава поземе пасмо, яке з боку і з долини зарублюють малим орнаментом, як се дуже виразно видно з фіг. 11.

Рукави гуцульських сорочок завсігди стягають при кінци циркою а низше неї є ще мале пестро вишиване пасмо, ніби маншета. Всі гуцульські сорочки прикроєні зовсім так, як передом описані сьвяточні сорочки Русинів і Румунів з поділя.

2. Буденна чи робітна сорочка (хлопянка) прикроєна і прикрашена багато простійше як сьвяточна. Прикроєна она, як се видно із фіг. 12, ось як: середина горішньої части сорочки (стан) одноцільний кавалок полотна, що покриває груди і крижі, в нім викроений відповідно великий отвір (пазуха), щоби можна натягнути сорочку на голову.

Плечиків зовсім нема, а рукави пришиті безпосередно до сорочки. Під рукавами вставлено по обох боках по одній половині ширини (клини), щоби сорочка була доста широка. На плечиках нема богатих вишивок, замість того є повисше рукава коло рубця вузеньке вишиване пасемце. Вишивки є головно тільки на самім рукаві, а то одно прямовисне пасмо або одно ширше середне і два вузші побічні, так само тягне ся лівім і правім боком прямовисне пасмо поздовж грудий і крижів а на кінець гарно зарублена пазуха, деколи прикрашений також спідний край рукава і самої сорочки зовсім простими взорами.

У деяких руских селах має сорочка-хлопянка лише на правім і лівім боці пазухи по 3 або 4 симетрично до себе поставлені більші орнаменти (диви таблицю 54, 55, 59), наколи ніяких інших вишивок нема.

Рукави сих буденних сорочок зовсім отворені, щоби при роботі не перешкаждали. Гуцульські хлопянки мають тільки на плечиках звичайно однобарвні вишивкі, що лежать кількома пасмами одно верх другого, і завсігди стягнені рукави.

У деяких сторонах і сорочки муштин пестро або біло вишивані, особливо у Гуцулів, часом і у Румунів полудневих гір а денеде і на поділю. Вишивають вузкі пасма на коміри (шупаку) і на плечах, відтак як зарублення пазухи і на долішнім краю рукавів і самої сорочки (фіг. 13). Замість сих вишивок бувають у гуцульських сорочок муштин на тих самих місцях також вузші або ширші цирки (фіг. 14).

## РУЧНИК.

Дальша частина одіжи, яку селянки прикрашують вишивками, то ручник, яким завивають голову. Вже ткане сих ручників показує велику артистичну зручність селянок, бо втворюють найрізномодніші взори, які часом дуже плястично вистають зі споду. Сі ручники мають у деяких сторонах, особливо в Дорні і околици, на обох кінцях одно пасмо або й більше поземних чи скісних рядів пестрих орнаментів, часто по обох боках однакових. Такі ручники бачимо на таблицях: 1: 7, 8, 14; на 2: 1, 2, 3, як також фіг. 15.

Запримітитиб, що сими ручниками не тільки завивають голови, а часто прибирають і сьвяті образи по домах та в церкві; такими ручниками, але трохи коротшими і звичайно з тканими пестрими пасмами на обох кінцях, украшають в полудневих околицях також рамці вікон по хатах.

## ШИРИНКА.

Пестрими вишивками прикрашують на останок ще й ширинку (хусточку) з полотна на 50 до 60 сантиметрів довгу і широку; в єї чотирох кутах находить ся геометрична або стилізована квітка а краї зарублені пестрою волічкою; сю хусточку складають потім так, що чотири кути сходять ся дуже близько до купи а кінці мають кутасики з пестрої волічки (фіг. 16 і взори на таблицях 27 (20,22), 37 (30,34), 41 (24), 42 (1, 3, 27, 31 і и.).

Таку ширинку мусить кожда дівчина вишити в дарунку свому молодому, а він затикає єї на весілю за пояс; на ширинці подають також значним гостям, що зайдуть у село або в дім,

старим звичаєм хліб-сіль на повитане.

Такими ширинками прикрашують і стіни під сьвятими образами.

### КОЖУХИ.

Годі щоб не спімпути тут ще про один рід вишивок трохи відмінний від попереднього, який, строго взявши, не належить надто до виробів домашньої пильности, бо тут буває певна умова межи тим, що роботу дає, і тим, що єї перебирає. Се є вишиване кожухів, особливо киптарів, а то з рукавами і без рукавів.

Вишивки на кожухах виконують без виїмок мущини, які — ніби мужицькі дістають на той час мешкане і харч а надто умовлену від штуки заплагу.

Прикраса сих кожухів взята по найбільше з царини ростин, менше або більше стилізовані взори, цьвіти, листки уложені у вязанки або ніби повії. (фіг. 17.)

Виконане роботи, відповідно до матеріялу, розуміє ся багато простійше і грубше, як на сорочках.

### ВИШИВАНЄ.

Про сю в цілім краю знану і виконувану артистичну зручність треба передусім піднести одну особливо характеристичну ознаку, якою она ріжнить ся від звичайних родів вишивання, а то спосіб, як при сій роботі держать і провадять іглу, бо наколи при шкільнім вишиваню держать іглу трома пальцями правої руки і провадять єї до себе, то тутешна селянка держить іглу тільки двома пальцями і шиє нею від себе. Далі замітне й те, що до вишивання не потребують ніколи канви і т. п., але вишивають взори відразу на полотно і потім числять поодинокі нитки; се справді дуже трудна і забавна робота, але власне тому визначають ся буковинські мужицькі вишивки незвичайного докладністю. І наперстка селянки не вживають зовсім.

Вишивки виконують або з гори або з долу полотна („низині“); особливо послідний спосіб незвичайно мозольна праця, бо роблять один стег при другім, як колиб ткали. Взори таких вишивок бачимо на табл. 4, ч. 19, 21; на табл. 26, ч. 16, 21; на табл. 29, ч. 13 і 16 і и.

Хустки і ширинки вишивають звичайно по обох боках однаково, себто так що по обох боках вишивка зовсім однакова (табл. 1, ч. 8, 11, 14, 17; табл. 2, ч. 1, 2, 3; табл. 42, ч. 1, 3, 27, 31, і и.).

У деяких околицях є звичай вишивати такими грубими нитками, що зарис взору майже губить ся, а взори можна розпізнати тільки по відтінках поодиноких стегів; так н. пр. взори на таблиці 5, ч. 1, 3, 8, 12 і и., які на рисунку мають виразні зариси, дійстно-ж зовсім правильно виконаний зарис замітний тільки докладними оглядинами.

Вишивають шовком, заполочию і волічкою.

Роди ріжних стигів досить численні і задля сеї ріжпومانїтности не конче вишивати тільки простими лініями, противно бувають часто й криві, від чого буковинські вишивки мають своєрідну принаду.

### ЦИРКИ.

Не лише властивими вишивками прикрашують сорочки і ручники, але, як уже було сказано, часто й цирками, і то або чистими цирками, при яких витягають поодинокі нитки та збирають їх білими а часом і пестрими нитками, з чого виходять найріжнороднійші взори (фіг. 18), або лучать чисті цирки з білими вишивками, при чім викроюють поодинокі поля і то так одних як і других ниток.

### ГЕРДАНИ.

Дуже цікаве занятє дівчат в ще плетінки з цятток, техніка, якою займали ся безперечно вже старі Египтяни а яку плекають і в нашім краю ще всюди.

Такі пестрі плетінки (гердани), вузкі або широкі, гладкі або на однім кінци зубчасті (фіг. 19) носять дівчата на шиї або на голові, а парубки прикрашують ними свої капелюхи. Взори герданів усе чисто геометричні.

## ВИБІР КРАСОК.

Краски, яких селянки добирають до вишивок, є: чорна, біла, кармазинова, циноброва, цитринова, помаранчева, сина і зелена, послідні три ясні і темні; вживають їх звичайно на давний лад і зважають при уложеню на засади гармонії, що тим більше признання гідне, бо не побирали ніколи про те відповідної науки а поводують ся при тім тільки своїм природним почуванем. Богатством красок пишають ся особливо съвяточні сорочки і дійсно нераз просто чарують око; рідко коли сорочки крім горішних плечиків, які тоді остають жовті, бувають двобарвні або однобарвні, наприклад червоні і білі, або лише червоні чи чорні, але й тоді они, особливо чорні, роблять дуже добре вражінє.

Буденні сорочки (хлопянки) вишивають понайбільше одною, часом двома а вже найбільше трома красками, однобарвні бувають чорні, червоні або сині, дво- і трибарвні то чорні і червоні або чорні, червоні і жовті. Зеленої краски вживають у заставнецкім повіті на півночі, де вишивають нею горішне поземе пасмо рукавів съвяточних сорочок, впрочім вживають єї лише дуже мало і в підрядний спосіб, виповняючи нею на відміну із синою краскою малі прогалини. Малий взорець вишитий лише червоною краскою. Так само вишивки на рукавах. На грудех і на крижах бувають або лише червоні або червоні і білі.

Взори, які мають визначати ся не тільки своїм нарисом, але й многобарвним заповненем своїх внутрішних площ, називають ся „заповнені“.

Тому, що Гуцули любують ся в червоній красці, то й у всіх їхніх вишивках вона головно пробиває ся наверх; мірно вживають ще й чорної, жовтої і зеленої; чорною вишивають особливо краї взорів, а жовтою і зеленою заповняють менші площі; інші краски лучають ся дуже рідко і то є вже відступленем від звичаю.

## КРАШЕНЄ.

Давними часами, (почасти буває воно ще й нині), красили прядиво і вовну понайбільше дома і вживали до того листків, цвѣтів і кори ріжних ростин, які збирали у відповідний час у лісах і на полях, відтак сушили і у пригідний спосіб приладжували, і деяких неростів вживали до зладженя поодиноких красок. Сї краски були незвичайно тревалі і особливо гарні, так що ще й сьогодні можна подивляти съвіжість красок на старих вишивках. Воно-б завело за далеко, подавати тут подрібно поодинокі приписи і нераз дуже забавні роботи, як тоті краски колись виробляли, ба почасти ще й тепер зготовляють; бо крім самої роботи важні тут ще і ріжні таємничі чарівництва і інші забобони; проте напровадимо тут лише що найважніші і з них<sup>1</sup>.

Краска цитринова. Єї виробляють із зановатю. Під кінець місяця червня, коли ся ростина стоїть в самім розцвѣті, збирають в суху гарну погоду цвѣти, сушать їх на затишнім тїнистім місци а відкидають відтак цвѣти, що мають плямки, бо вони псують краску; збирати і вибирати цвѣти треба чистими руками і в чистих посудинах, які не сьміють мати і слїду ніякого квасу. Сушені листки варять у чистій воді, потім простуджують трохи, відтак додають трохи галуни (2 кінчики ножа), укладають біле прядиво у той розчин і ще раз заварюють. Прядиво стає від того, цілком ясно жовте, колиж хто хоче мати темнійшу краску, то замість води варить усе в процідженім борци.

Краска помаранчева. Малі тонкі листочки і білі цвѣти верби збирають і сушать, як передом сказано, варять в чистій воді, додавши троха галуни, і заварюють в тім вовну чи прядиво, а щоб краска була темнійша, заварюють ще раз.

Червону краску роблять із листків і кори лисниць а також із листочків і цвѣтів материнки ось як:

Просушену на сонци кору лисниць виварюють добре в воді, простуджують і проціджують. Відтак змішують добре і розтирають руками дві частині висушених у тїни листків з лисниць а одну частину висушених листків і цвѣтів материнки, всипають їх у бочку або кадку, поливають виваром з кори лисниць і лишають, щоб усе стояло 3–4 дни тихо, відтак бють ту мішанину через 9 день по годині на піну, потім додають трохи галуни, заварюють, а коли простигне, готове вже до крашеня. Випране прядиво чи вовну вкладають у сю теч і заварюють усе у чистім кітлі раз, двічі або й кілька разів після того, чи краска має бути яснійша чи темнійша. Давнійше виробляли червону краску майже загально із корча (*rhus cotinus*), який спроваджували масами з поблизкої Молдови до Буковини і Галичини як крам.

Синю краску добувають, розпустивши мідний вітрійол в салітровім квасі, з чого відтак

заварюють відповідну частину у горячій воді в мідянім китлі і додають трохи галуни.

У сю синю воду кладуть білу вовну і ще раз заварюють, від чого вона дістає ясну синю краску. Щоби краска була темніша, треба заварювати двічі або й кілька разів. На останок виполікують вовну у чистій річній воді і висушують. Інший ліпший спосіб, як красити на синьо, такий:

Людску моч лишають кілька днів у посудині, відтак відливають ясну частину і кладуть у неї кусник синього каменя, завитого у платок, на кілька днів, аж доки не стане зовсім крухий, щоби его лекше розтерти можна. У сю теч, до якої додано ще й трохи галуни, кладуть відтак вовну на два-три дні, потім виймають її, виполікують добре у воді і сушать на вітрі. Коли вовна за ясна, то вкладають її ще раз у ту теч, аж доки не прибере пожадану краску.

Чорну краску добувають із сьвіжої молодої вільхи; її варять а у виливку розпускають трохи мідного вітрійолу і кухонної соли, відтак укладають до того прядиво, заварюють, потім виполікують у ріці і сушать на дворі. Чорну краску виробляють ще й з листя волоского, оріха.

Прочі краски, як зелену, леліову, буру і т. д., витворюють подвійним крашенем, н. пр. зелену, коли закрашене на жовто прядиво вкладають відтак ще в синю краску; лелійову, коли вложити червоне прядиво у синю краску і т. д.

Скільки прокрашене рослинними материями яке було колись загальне нині-ж буває лише ще виімково.

У ті часи, коли на Буковині не було ще ніякого замітного промислу і коли ще селянин ізза недостачі всякого иншого зарібку займав ся виключно рільництвом, мав він а властиво мало жіноцтво доста часу до иншої домашної роботи і тому могли займати ся крашенем у такий спосіб, що вимагав дуже багато часу і труду; нині-ж, коли ізза все нових закладів промислових час і сила селян більш потрібні і цінені, а з другого боку задля розширення залізничої сїти виробли новітнього промислу, між тим з осібна і добрі штучні красила, ба й крашене прядиво, заходять лекше і в найдальші села, устає давний спосіб крашення все більше й більше, тому красять купленими красилами, коли вже не купують готове крашене прядиво. Годі однак промовчати сумну правду, що ізза того спадає все більш і більш вартість виробів домашнього промислу і їхня оригінальність, що становили власне сї гарні і добірні краски.

## ПРИКРАСИ.

1. Загальна характеристика прикрас; народні назви взорів. З великого богатства буковинських прикрас визначають ся передусім два роди взорів тим, що їх дуже часто вживають, а то взори геометричні і ристинні. Перших уживають особливо Гуцули майже виключно, і то на вишивках всіх частин сорочки, як се видно на табл. 60—67. Але й Русини з поділя тай Румуни послуговують ся часто геометричними взорами; вказую тут ще раз особливо на горішні пасма рукавів, які завсїгди так вишивані: так само вишивають і плечика, найрідше-ж долішну часть рукавів.

Геометричні прикраси бувають або неутральні, неограничені площі, або ритмичні рядові або окремі взори у квадратних, ромбічних, шести- або осьмикутних формах розеток.

Не менш численно як геометричні бувають у буковинських вишивках ристинні взори і треба подивляти многосторонність, яку тут виявляють селянки. Всілякі дерева і галузки, ристини, листки, цвїти і овочі лісові і пільні, більше або менше вірні наслідування природи, яка селянок окружає і в їх очах відбиває ся; але є й багато утворів вільної уяви. З множенства імен назвати-б тут н. пр.: дуба, ялицю, яблоню, рожу, мак, сливку, огірок, фасолю і и.

І види звірів зображені ріжнородно так н. пр.: кінь, пес, качка, курка, курчатко і и., відтак бузьок, гадина, хрущ, і черваки, павук, муха і т. д.; є також імена як волове очко, заяче вушко і и.. хоч взори не є завсїгди вірним образом сих предметів. Господарські прибори, ткацкі знаряди і и. річи представлені також взором і словом н. пр. борона, граблі, гребінь, підкова і т. п.

У визначний спосіб представлена і названа також церква і релігія, монастир, церква, ріжнородні хрести, чашки і т. п.

На мужицких вишивках не находять ся людські фігури, але є деякі такі імена, як пончики, хлопчики і т. п., хоч дотичні взори не зображають такі особи.

Ніякий взір з природи не представлений натуралістично, а завсїгди ліпше або гірше устилізований, і се власне становить характеристичний момент до осуду творчого змислу і богатого дару укладу тутешного селянства.

Всі взори, чи то геометричні чи іншого роду, майже все плоскі: виїмки бувають лиш рідко н. пр. на табл. 17 ч. 12. табл. 61 ч. 1. де показано плястично, як поодинокі часті посплітувані. Безперечно дуже велика часть взорів переказана з роду в рід і задержала ся незмінена по нинішній день. Нагато знов змінило ся з часом в дечім що до виду і краски, тому що вишивачки і зі свого боку старали ся вложити дещо свого: багато знов є утворами кождохасної хвилі, викликані принагідно якою внішною спонукою або як виплід власного побуду до діла, до чого повійшими часами прилучуєсь ще й жіноча амбіція, щоби придумати взір, якого не має ніяка інша жінчина в цілім селі. Ся жадоба, бути єдиною, спонукує в повніших часах деяку „придбати” собі новий взір в незвичайний спосіб; дівчина побачила на храму у сусіднім селі у другої з іншої околиці вишивку, що упала єї в очи; вони скоренько познайомились, вона оглянула взорець, затирила собі кілька мога докладно єго головні риси, може почислила ще й хрестики і стеги та, повернувши домів, вишила єго чимскорше з памяти; що призабулось, доповнила після власної думки, додала ще дещо і єї честолюбність заспокоєна а заразом сотворений новий взорець, відміна попереднього.

Таким способом губить ся, що правда, все більше й більше питоменність взорів поодиноких околиць, ба навіть громад, яку давними часами так пильно стерегли.

Як видно вже з прикладів попередно наведених, має велике число взорів свої імена, і вони у всякім разі понайбільше переказані, що стверджують старші селянки, бо коли їх спитати відки взяла ся чи ся назва відповідають що так називала їх мама і баба.

Деякі взори, які занесла із свого рідного села дівчина, що віддала ся на друге село, називають відтак іменем того села, з якого походять, на приклад: Магалянські, Чагорські (себто з Магали чи то Чагра), Русинки називають нераз деякі у них уживані взори загалом „волоскі” (румунські). Велика частина сих старих імен сьогодні вже пропала, інші знов відновились; зібрано позмозі всі і подані вони при кінці сеї праці за порядком таблиць. Як сі імена повстали і чи вони є причиною чи наслідком дотичного взору, себто чи була уперед певна воля сотворити взір, який би відповідав імені, або чи навиворіть уява сотворила зовсім свобідно певний взорець і відтак аж надано єму імя якого небудь предмету, до якого він подібний; се питане тяжко рішити, одно і друге має дещо за собою.

2. Історичний огляд. Походжене прикрас. Про початок і розвій буковинської народної штуки не знати нічого певного, бо нема про те ніяких записок із давніших часів. Навіть у справозданю генерала Енценберга з нагоди прилученя Буковини до Австрії, де впрочім дуже докладно описує край і нарід, нема ніякої згадки про ношу селян і їх дотичну працю.

Мимо того треба прийняти, що Буковинці займають ся домашною працею на сім поли, себто ткацтвом і вишивками, на певно від соток літ; се стверджують міродайні дослідники як А. Рігель<sup>1</sup> і М. Габерлянт<sup>2</sup>, а після дослідів першого з них не виключене, але навіть правдоподібне, що народна штука нашої країни сягає ще давніших часів ніж від коли оба народи живуть тут під своїм теперішнім іменем, ба навіть що початки сеї штуки походять з часів пізнійшої римської держави з огляду на історичний факт, що Буковина була свого часу найдальше на північ висуненим насемком колишньої римської провінції Дакії, а дальше ізза того, що в буковинських взорах находить ся, правда задля ріжного матеріялу і задля відмінного технічного способу виконання у зміненим виді, ціла купа тих мотивів, які Рігель<sup>3</sup> уважає характеристичними пізнього римського артистичного промислу; се булоб дальшим доводом правдоподібности сих висказів. Із взорів, які Рігель приписує властивими пізнійшій римській добі, є особливо пес, що біжить, спіральні і філясті вусики, гердани, форма букви „S”, серця і фасолі тай інші, які стрічаємо у буковинській орнаментиці в більшім чи меньшім числі ріжно упорядковані дуже часто.

У визначній мірі мала вплив на початок і дальший розвій ткацкої народної штуки на Буковині також і столітна злука сего краю з Туреччиною а через неї з культурною сферою цілого сходу, що чейже найліпше видно з того, що у тканинах і вишивках буковинських задержало ся по нинішній день незвичайно багато мотивів старовизантийського, кавказкого і перського походження

Колишні торговельні зносини давньої турецької провінції були дуже живі, але вони сягали майже тільки до одного сходу, так само були й єго звичаї та обичаї тоді у нашім краю прийняті; килими (коверці) були тоді, як на сході ще й нині, і тут основним складником урядження і прикраси домів у богатих і бідних; первотвори, які богаті бояри спроваджували зі сходу,

<sup>1</sup> Alois Riegl, „Altorientalische Teppiche”, Leipzig., T. O. Weigels Nachfolger, 1891.

були мабуть праобразами і взорами для заможнішої попаді і простої мужички, які вони наслідували дома на своїх примітивних кроснах.

Що й мужицкі дівчата, які уміли вишивати і може мали нагоду бачити у дворі такі оригінальні коверці, схоплювали їхні взори і наслідували їх у своїх вишивках, се не здивує нікого, хто, як я, мав нераз нагоду запримітити, як то вони на-млі-ока схоплюють суть орнаменту, який побачили, і відтак переносять его до своїх вишивок на полотно.

І давніші доста живі зносини так торговельні як і церковні із полудневою Росією, особливо з Київом мали мабуть почасти вплив на буковинську орнаментику, про що свідчать деякі взори.

Що штуку вишивання дійсно плекали у краю вже перед віками, се річ певна, бо в колишніх столицях молдовських боярів, а одна з них була і в Сучаві на Буковині, плекали єї у дуже визначний спосіб, бо навіть самі княгині займали ся нею разом зі своїми служницями.

Богато пишних робіт із 15—17 віку, як покривала гробниць і престолів, святих ризи, епітрахилі і и., що находять ся ще нині по монастирях і у приватнім посіданю, сї старі предмети минувшини свідчать, на яким високім щепли розвою стояла ся штука вже тоді.

Церкви старих монастирів у краю, особливо в Сучаві, в Сучавици, в Воронци, в Гуморі, Ватра-Молдавици і и., прикрашені на своїх внішніх стінах і в середині багато фігурами і орнаментами византийського стилю, що, особливо послідне, мало очевидний вплив і на форми світських мужицких вишивок.

3. Порівнюючі розумованя і досліди. Наколи так не трудно пояснити і зрозуміти многократну згоду буковинських взорів, особливо геометричних, з орієнтальними ізза колишніх торговельних і політичних зносин та безпосередного впливу, що з того виходить, то багато трудніше пояснити факт, що у ткацких домашніх виробках многих інших народів, які або ніколи не стикали ся з Буковиною або хіба лише хвилево в наслідок воєнних заколотів, находить ся велике число спільних взорів. Як приміри такої спільности наводимо отсі. Особливо впадає в очи, що Мордвини, фінське племя на заході від Москви, в горішній часті ріки Волги в російських губерніях Нижній-Новгород, Казань, Симбурск, Самара, Саратів і Пуна, — мають у своїх вишивках<sup>1</sup> багато мотивів, що до наших гуцульських (табл. 60 до 67) зглядом уложеня ліній не тільки дуже подібні, але часом, з виїмкою красок, таки зовсім однакові, таку схожість бачимо нераз і з геометричними жовтими та зеленими взорами морщинок рукава, на прочих руских і волоских листках, коли порівнаємо їх з листками LX.—LXV. названого твору<sup>2</sup>.

Багато подібних і однакових взорів найдемо далі між російськими вишивками<sup>3</sup> а й між норвезькими і шведськими. Особливо домашні вишивки з послідних двох країв дали в році 1910 на ловецькій виставі у Відні доста нагоди до порівнюючих помічувань і студій. І виставлені там килими що-до техніки рисунку і краски з буковинськими нераз близко споріднені<sup>4</sup>.

Коли поглянемо з півночі на полудне до славянських земель Хорватії і Слявонії, Далмації, Босни, Сербії і Болгарії, то найдемо і тут багато подібного і однакового з нашими взорами. Про орнаментику в сих краях нема на жаль крім твору Felix-a Lay-a нічого, на що можна-б покликати ся, але я подоружував по них нераз і запримітив се сам. І названий твір потверджує се доволі.

І твір Пульського й Фішбаха<sup>6</sup>, що під збірним іменем „домашного промислу Угорщини“ подає поодинокі угорські, сербські, словацкі і саскі взори, головнож румунські взори, а особливо ткацкі роботи, показує денедє спільність взорів вишивок; ся спільність румунських взорів тим більша і замітніша, коли порівняємо замість вишивок румунські тканини з Буковини<sup>7</sup>.

Розібратиб ще хіба стосунок орнаментики, буковинських вишивок до руских і румунських в сусідних краях, а то на заході і півночі, себто в Галичині, на полудни, то є в Семгороді

<sup>1</sup> Диви „Trachten und Muster der Mordvinen“ von Axel O. Heikel, Helsingfors, 1897—99.

<sup>2</sup> При сій нагоді вказати-б на дуже замітну язикову тотожність одного виразу. Мордвинські жінки носять широку верхню одежу, яку називають „сман“ або „суман“, таке саме імя „суман“ чи „сукман“ мав у Румунів сардак, бурій плац з рукавами, який носять рускі і румунські чоловіки і жінки й про який була мова передом в уступі про ношу взагалі.

<sup>3</sup> L'ornement national russe, W. Stassow, Petersbourg 1872.

<sup>4</sup> Дуже цікава річ, яке спорідненє в межі орнаментами старих дерев'яних приборів і посудин шведських а буковинських мужиків. Гляди: „Peasant Art in Swede, Lapland, Iceland“ Autumn-Number of the Studio, 1910.

<sup>5</sup> Ornamente südslawischer nationaler Hans- und Kunstindustrie von Felix Lay, in Agram 1871—1884, Kommissionsverlag bei Haton und Goldmann, Wien, I. Babenbergerstrabe 1.

<sup>6</sup> „Ornamente der Hausindustrie Ungarns“, Text von Dr. Karl Pulszky, gezeichnet von Friedrich Fischbach, Budapest, königl. Universitätsbuch-druckerei. 1878.

і Румунії, і на сході, в Румунії.

Полуднево-східну частину Галичини, а то кут, що лежить межі Угорщиною і Буковиною, і сумежну західну часть Буковини, самі гори займає племя Гуцулів, що говорять по руски. Однакові у них по тім і сім боці з давен-давна условини житя, однака ноша, одні звичаї й обичаї, проте й прикраса їхніх вишивок одна і та сама, майже тільки лінеарні геометричні взори.

Найліпший доказ на те, коли порівняти взори на табл. 60—67 сего твору з вишивками руских селян з Галичини в книжці виданій міским промисловим музеєм у Львові<sup>1</sup>, а ще більше, коли роздивити ся в оригінальних гуцульских вишивках, що переховують ся у великім числі в сім і в музею Дідушицького. Ся група буковинської орнаментики взагалі зовсім відрубна від прочих взорів краю; консерватизм і відкромлене Гуцулів не впускали доси чужі взори, які-б псували своерідний характер їхніх вишивок. Форми і краски, головно краска червона, що пристає до їхньої ноші, остали з давна ті самі.

Супроти повної згоди галицьких і буковинських взорів гуцульских має ся річ противно в околицях обох країв, що лежать дальше на північ і залюднені по обох боках також Русинами; тут загальний характер вишивок майже зовсім а особливо понад Дністром таки зовсім відмінний, хоч лучають ся ще поодинокі подібні ба й однакові взори, що ізза безпосередного сусідства самозрозуміле.

Богаті вишивки на Буковині, що займають цілі рукави, груди і крижі, затрачують ся по тім боці буковинської границі дуже скоро і чим дальше в край, особливо на північ, не має з них і сліду; на заході є в Галичині ще тільки широкі поземі пасма на горішнім краю рукава, гарні прикраси цілого рукава гублять ся зовсім. У пограничних селах над Дністром, де ще лучають ся почасти вишивки на рукавах, там вони дуже густі і виконані грубою волічкою, так що взір пізнати властиво тільки по тіни; супроти ясных живих красок буковинських вишивок вони звичайно досить одностайні і темні, тому й каже буковинська селянка про се так: „Галичанки носять ся всі так смутно”.

Ся ріжнородність, яка обявляє ся і в многих інших обставинах, не здивує нікого, хто їх знає. Східна Галичина і північна частина Буковини, зовсім хліборобські країни, не давно ще без ніякого промислу, відділені від себе на довгім просторі великою перепорою комунікацій, себто глибокою рікою Дністром. Потреби буковинського мужика не великі, майже всі може він заспокоїти дома працею своїх рук і добутками зі свого поля, а що троха надто потребує, те купує радше в найблизшим буковинським місточку, де єму все знакове і близке, ніж щоби заходити до галицького міста, де чує ся зовсім чужим. Важнійші справи не вяжуть его ніяк із сусідним краєм, ціле господарске і політичне жите має для него свій осередок в столиці краю в Чернівцях, тут головна церков его віри і его владика, а монастирі, до яких рік-річно ходить на прощу, і сьвятий, до якого удає ся зі своїми болями, бажаннями і надіями, всі вони на полудни краю, так і его вишивки-взори переняті з діда-пра-діда, старосьвітські буковинські.

Не так склали ся обставини на полуднійшій і східній границі. Торговельні зносини з Румунією були з давна аж до кінця сімдесятих років минулого століття дуже оживлені а промисел на Буковині працював у дечім майже виключно для Румунії, наколи відти привозили всілякі плоди природи на Буковину. На торгах тут і там бувала жива виміна добутків народу з народом, що жили по обох боках під одними умовами і з однаковими потребами, що мали одну віру і мову, однакові звичаї і обичаї а на останок з давен давна й однаку ношу. Тому й орнамент, вишитий чи тканий, на сорочці чи на коверци, дуже часто той самий.

Сю згоду подибуємо так само і зі взорами Румунів семигородских<sup>2</sup>, з якими полуднева Буковина має також живі взаїмні зносини.

Із сих порівнань видно, що буковинські вишивки крім гуцульских не мають з галицькими нічого або мало що спільного, за те з румунськими дуже багато, що й ізза цілого історичного розвою Буковини не могло бути инакше.

Самі собою буковинські вишивки в цілім краю дуже однородні, се видно вже по тім, що взори ріжних прикрас, розміщені на плечах, рукавах, грудях і крижах, зовсім однакові так на сьвяточних як і на буденних сорочках; вже ізза сего творять вони спільну цілість. І самі взори мають багато однородних прикмет; се поясняє ся також тим, що навіть серед збитої маси одного народу находять ся часом представники другого, що обі мові часто межують із собою, ба у неодних селах вживають ся спільно та що у наслідок подружа настала така схожість вишивок, що загалом годі добачити ріжниць. Руска мова розширяє ся з півночи все більш і переважає вже нині у поодиноких буковинських селах, де ще 30—40 років тому

говорили лише по румунськи. Але ся обставина не мала однакового впливу і на народну орнаментику, яка держить ся дуже завзято старого.

Незбитий доказ того бачимо в серецькім повіті, н. п. в громаді Каменці (табл. 32), де нині в більшій часті, і в Шербівцях (табл. 24), де майже виключно говорять по руски. Порівнявши сі взори із взорами поближких румунських сіл: Терешлести (табл. 34), Карапчів н. С, Пресекарени (табл. 35) і т. д., не найдемо ніякої замітної різниці. Те саме бачимо н. пр. і в селах положених на язиковім пограничю долішного Прута. Новоселиця, Бояни, Магала, Горича, Жучка і Ленківці (табл. 38, 43); в перших чотирох громадах переважає румунська мова в прочих говорять лише по руски, але взори самі власне тут незвичайно схожі зі собою і з названими селами сусідних повітів, так що їх з повним правом треба признати однородними. Те саме бачимо і в Бобівцях (табл. 37), де нарід нині говорить також майже виключно по руски, але в своїй орнаментиці держить ся зовсім старих взорів.

Однак все таки слідні межі півночю а полуднем, де з одного боку живуть Русини а з другого Румуни у збитих масах, певні замітні різниці, які хочемо тут ближше розглянути. В сій цілі порівняємо з одного боку табл. 44, 55 заставнецького та 56, 57. кіцманського повіту, з другою бою сучавського і гуморського повіту (табл. 8, 23) а по часті й радовецького (табл. 26, 29).

Перед усім бачимо на вишивках руских повітів скрізь багато більше красок, і то так, що в них майже кождий взір має по кілька красок; вишивки на полудни краю мають правда часто також по кілька красок, але різниця в тім, що поодинокі взори як такі вишиті одною а вже найбільше двома красками. Перші вживають особливо зеленої краски, золота та срібла, наколи сих красок на полудни вживають підрядно, за те переважно синьої, червоної і жовтої. І так н. пр. як вже раз згадано було, на руских вишивках морщинка, що довершує рукав у горі, переважно зелена, наколи вона у Румунів жовта. За те прямовисна прикраса рукава на руских сорочках головно жовта або червона, у Румунів знов червона, сина або чорна; замітити-б ще, що скісні прикраси рукавів лучають ся у Русинів лиш рідко, а в Румунів дуже часто. Взори на плечиках, на рукавах, на грудях і крижах у Русинів загалом багато більші і мірнійші, як у Румунів; тут вказую особливо на надто чепурні і багато розчленені взори радовецького повіту; згадати-б ще й про нераз незвичайно великі рускі взори на грудях (табл. 54 і 55) і на противні звичайно дуже маленькі взори румунські.

Додати-б ще й те, що прямовисні взори на рукавах д Русинів не мають ніколи того виразного виду листків, галуз і цвѣтів, які так різнородні у Румунів; бо галузки що виростають справді також із середного прямовисного пасма по обох боках симетрично або на переміну, мають на своїх вершках звичайно чотиростінні розетки (табл. 44, 45, 48, 49, 53).

Отсі різниці впадають в очи лише в названих повітах; в околицях, де оба народи живуть в суміш, так особливо в черновецькім, сторожинецькім і серецькім повіті, затирають ся й сі різниці нераз або й щезають зовсім. Се й не диво, бо оба народи живуть у зовсім однакових економічних обставинах так тісно з собою, а часто й поміж собою і мають з давен-давна однакову головну ціль, добути в поті чола із рідної скиби те, що до житя і до удержаня родини конечно.

4. Висновки. Із сего всего можна наконець чейже з повним правом заключити ось що:

Тому що мужицкі вишивки так з формального боку, себто зглядом їх внішного розміщення і приміщення на ріжних предметах, а й особливо що-до характеру їхньої орнаментики виказують так багато спільного, то їх засадничий розділ н. пр. після язикових границь, ледви чи узасаднений і то тим меньше, коли узгляднимо при тім тільки таблиці 1—59, які показують взори так руских як і румунських подолян. Сі взори становлять противно спільну цілість і задля їхньої многократної схожости з румунськими в сусіднім Семигороді, в Угорщині і Румунії можна їх помимо поодиноких місцевих відмін зачислити загалом тільки до орнаментики сего народу.

Гуцульські вишивки (табл. 60—67) знов ріжняють ся від сеї першої групи ізза своїх виключно геометричних взорів у незвичайний спосіб; вони мають з прочою буковинською орнаментикою тільки мало що спільного, за те достроюють ся до взорів галицьких Гуцулів і до безпосередно на півночі і заході сусідних тамошних Русинів-подолян, так що разом з ними творять осібну для себе групу, що обіймає скарб взорів рускої народної штуки. Отсей поділ буковинських взорів на румунські і рускі з огляду на їх дійсну неоднаковість із становиска льокального погляду і чутя мабуть відповідний і влучний. Мимо того остає ще при критичнім розборі питанє, чому то уся буковинська орнаментика, руска чи румунська, все таки виказує значне число взорів, які стрічають ся також у далеких чужих полосах, хоч нема достаточних пояснень на те, що они взяли ся у краю в наслідок яких то колишних взаїмин.



Се пояснене тяжко найти власне для Буковини ізза єї в неоднім ще не зовсім осьвітленої минувшини, однак може вона криє ся в ось чім: Належить до сути народної штуки, що вона без огляду на язикові чи краєві границі пускає однакові цвѣти всюди, де нарід жиє в однакових обставинах і де панують однакові звичаї, а се є не тільки у вузкім просторі Буковини і не лише в області руского і румуньского народу, але й далеко ще поза ними.

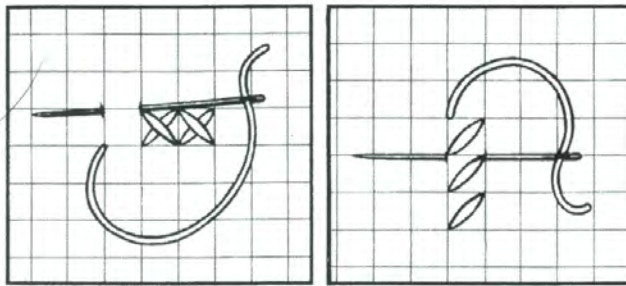
Без огляду на простір і час буковиньска орнаментика, що лучить північ із полуднем, вяже ся так з прикрасами великої російскої як і цілої балканьскої области, де то з давна селянство живе в майже однакових обставинах і обробляє рідну землю.

Всі вони думають і почувають однаково, всім їм спільний однаковий доста вузкий виднокрут, отже й нічого дивного, що і їх артистична воля і праця зовсім незалежно тут чи там часом проявляє ся у однаковий спосіб, пускає однакові цвѣти.

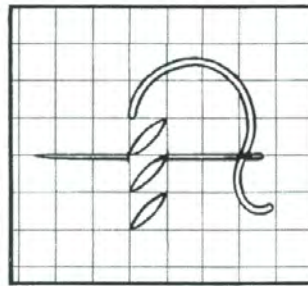
Хоч в орнаментиці всіх сих народів проявляють ся все таки суцні ріжницї, то таки як раз такі однакові взори є доказом на те, що прикраса має спільний корінь, який видає всюди повновартні цвѣти народних артистичних почувань, які всі разом можна зібрати гармонійно у велику пишну китицю: „Східно-европейска народна штука.”

Переложив ОМЕЛЯН ПОПОВИЧ

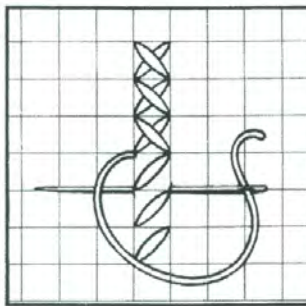
## УКРАЇНСЬКІ БУКОВИНСЬКІ СТІБИ



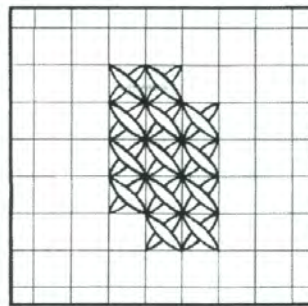
1



2



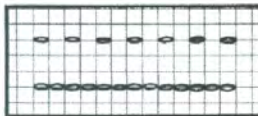
3



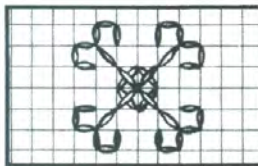
4

### 1. ШИТТЯ ХРЕСТИКАМИ:

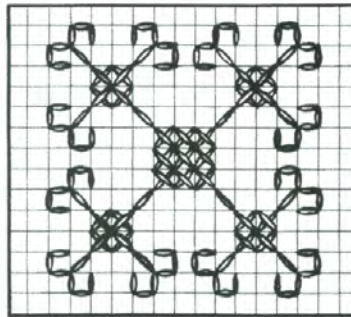
Краса хрестикового шиття в тому, коли всі хрестики шиті в одну сторону так, щоб верхня нитка перехрещувала в один бік так, як це показує малюнок ч. 4. Кожний хрестик повинен закривати полотно так, що на менший хрестик береться тоншу нитку, а на більший хрестик — грубшу нитку. Хрестики шиті вгору вийдуть такі самі, як обернути полотно та шити з другого боку.



1



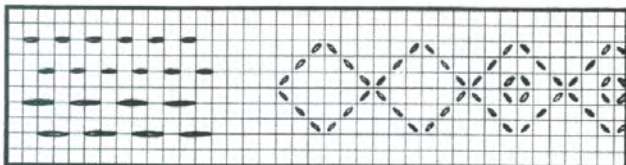
2



3

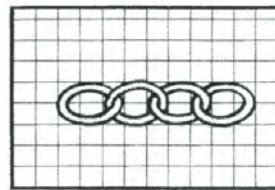
### 2. СТЕБНІВКА:

Стебнівкою шиття подібне до шиття машинкою, чи шиття руками. Стийок шиться від кутика до кутика, відтак завертається, щоб закрити те місце, де немає нитки, так як це показано вище під 1, а закривається так, як показує нижче ч. 1. Більший взір можна вперше закривати одною ниткою, а відтак повернути і закрити порожню частину, як показують ч. 2 і ч. 3.

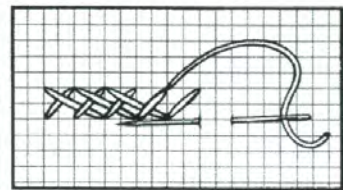


### 3. ПЕРЕТИКАННЯ:

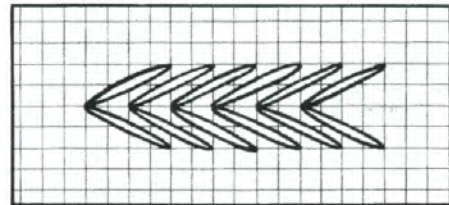
Перетикання подібне до стебнівки. Вживається по дві нитки на полотні, чи через один квадратик, а лишається дві нитки чи через один квадратик. Взір шиться вперед, але не завертається так, як стебнівкою. Вишиття, де не закривається залишену частину, робить взір. Це може бути в різних кольорах.



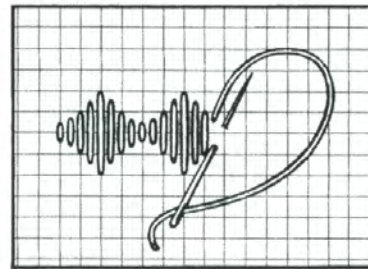
4. ЛАНЦЮЖОК:



5. КОСИЧКА:

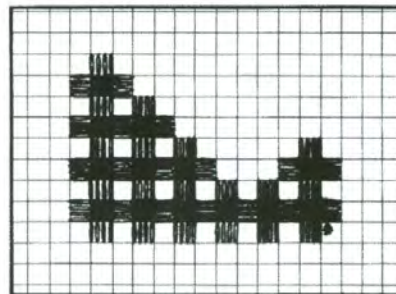


6. СОСНІВКА:



### 7. НАСТИЛУВАННЯ або ГЛЯДЬ:

Настилування подібне до канадського гаптування. Зашивається густо ниткою, щоб покрити полотно звором, який вишивається.



### 8. ВИРІЗУВАННЯ:

Вирізування комбінується з настилуванням. Треба числити навколо звору вперед, зашити потрібну частину, відтак витинати віконця, що подані на зворі. Чорна частина має бути вирізана.

### 9. ЗАШИВАННЯ КОРАЛИКАМИ:

Зашивання кораликами подібне до хрестикового вишивання. Замість хрестика, зашивається коралик так як стебнівка. Кожний коралик зашивається окремо для зміцнення і так зашивається ту частину як показано на зворі, всі в один бік.

### 10. ЛИЛІТКИ:

Лилітки нашивається на місце як показує взір. Нитку пересилується через очко в лилітці, тоді засилується коралик тієї самої краски, що лилітка і назад повертається в те саме очко, відтак другу лилітку і т. д.

### 11. НИЗИНКА:

Низинку шиться вперше чорною або червоною ниткою через цілий взір одною лінією, а відтак завертається й шиться другий ряд звору, аж доки не розведеться весь взір. Відтак зашивається кольоровими нитками.

# UKRAINIAN BUKOVINIAN CROSS-STITCH EMBROIDERY

ORIGINALLY COLLECTED & DRAWN  
BY ERIC KOLBENHIER FROM 1902 to 1912

REPRODUCED IN 1974  
BY THE EASTERN EXECUTIVE OF THE  
UKRAINIAN WOMEN'S ASSOCIATION OF CANADA

## FOREWORD

Far from the cultural centres; away from worldly noise; to this day barely influenced by worldly issues that have shaken western Europe; on the easternmost edge of the former Austro-Hungarian Empire, bordering with Russia and Rumania, there lies the pearl of the Carpathian Mountains, the small land of Bukovina. From the 10 Century to the 13 Century it belonged to the Kievan State. In the 14C it became the nucleus of the Moldavian principality. In 1514 it became tributary to the Turkish sultans and in 1775 it was ceded by the Ottoman Empire to Austria and in 1848 became a separate Austrian crownland.

Especially in the 15C and 16C under the leadership of the outstanding Moldavian Prince, Stephen the Great, and his immediate successors, the culture was at a very high level. Proof of this culture is found even today in the ruins of the ancient princely fortress in Suceava.

Historical monuments, such as prominent monastic churches, indicate that this culture having been ravaged by numerous wars, declined in later years to such a sad state of general disintegration that, after the annexation by Franz Joseph, it was very difficult to re-awaken new life and get fruition from the few remnants of the ancient culture.

On this small patch of land, Bukovina, live in close proximity Rumanians and Ukrainians (called Hutzuls) also Germans, Hungarians, Poles, Slovaks, Lypovans, Armenians, Jews and Gypsies; as to nationality and religion and even observing the language, customs and traditions, costumes, etc., these people display a brilliant national mixture, a picture of Austria in miniature.

According to the population census in 1910 there were in Bukovina around 800,000 people, comprised mostly of Ukrainians and Rumanians. Both these nationalities lived in this land from olden times. They are the root nations, whereas all the other above-mentioned nationalities immigrated and settled here after the annexation of Bukovina by Austria. The occupations of the core settlers bear a direct relationship to the fertility of the soil—in the north and east farming is predominant, whereas to the west and south, where the land is mountainous and forested, forestry and ranching predominate.

The Bukovinian farmer is completely self-sufficient, therefore, his demands are extremely meagre. For many centuries he has satisfied all his needs for housing, food, clothing, through his own initiative. The house he lives in, he built himself; the household furniture and dishes he crafted himself; the clothing for the family is sewn entirely by the womenfolk from the hemp and linseed which they grow, and from the wool of the sheep which they raise.

In addition to the quality of practicability and durability that is evident in this handiwork is the added quality of decoration. Bukovinian village folk, whether living in the northern or southern, eastern or western section, whether men or women, all consider it absolutely essential to decorate suitably and tastefully each article that is made. It is this inner drive that reveals the innate artistic qualities and their intuitive understanding of a work of art—this fact is all the more surprising when one encounters the obviously neglected cultural development in other areas.

The male attempts to beautify his home and everyday implements and household utensils with a variety of carvings and encrustations with beads and metals. The women demonstrate their artistic ability and dexterity as well as their innate desire for beauty in the various wall hangings, belts, and especially in the shirts, head kerchiefs which they themselves weave, and which are rich in beautifully coloured embroidery and multitudinous original designs.

I undertook this study in order to preserve this artistic treasure to display it to the communities at large to make it accessible to all and, on the other hand, to protect it from extinction and to preserve for posterity as much of this treasure as possible. Having traversed for 10 years the length and breadth of this country, I completed this study. The contents include designs of folk embroideries of both root nationalities in Bukovina—the Rumanians and Ukrainians.

It was impossible to include here the embroidery of the other representa-

tive nationalities of this area (the Magyars and Slovaks), primarily because the embroidery designs are so numerous of the root nations that it would be impossible to include even their entire collection. A selection of only the best samples is presented. I strove, also, to make my study as impartial and topical as possible, without clouding the issue with local politics, nationalistic or linguistic questions of the day. My only objective was the end result—to relate my observations and conclusions based on my 10-year observations and experiences: obviously it is of no consequence here to extoll or demean one or the other, but on the other hand, to fully and completely evaluate the entire beautiful native creativity of both nationalities. Not only in the actual country, but also beyond the borders, it is my intention to evaluate respectfully and to popularize to the technical and to the widest range of intellectual circles this art of Bukovina which unfortunately, along with numerous other fields, has been overlooked and inadequately presented in the past.

When this work is printed, I regard it my pleasant duty to mention all the contributors that supported me materially, and ideologically during the preparation of my book. And so, first and foremost, I express my humble thanks to the ministry of public works and the Bukovinian government with whose financial assistance the book was published. Special thanks are also due to the major of police, Edward Fisher, who was kind enough to draw a map of Bukovina. Thanks to his intercession, I received the fullest cooperation from the police when travelling throughout the country. Similarly, I owe great thanks to the academic painter, Carl Olshevsky, who consented to paint an original painting of a peasant girl embroidering. In addition, to my governmental friends, Prof. Ludwig Rodevald, Valentine Zaybold, Wilhelm Miller, and Alfred Kraus, who assisted me with all their ability in my drawings and photographic works. Very great constant assistance was given by the president of the Rumanian Women's Club, Mrs. Ellen Popovich (born as Lady Logotetti) who assisted me tirelessly in the pertinent descriptive explanations and in the research of representative, materials. Finally, I thank most heartily the widest circles of the populace of the nobility and urban society, priests and teachers, villagers, who absolutely all sustained my efforts most enthusiastically.

Without the adequate communication and the often indispensable conditions of food and lodging, it would have been impossible to complete my research, which spans the whole country—even the remotest out of the way villages, if the legendary hospitality had not prevailed. Everywhere, the populace welcomed me in a friendly, cheerful manner; everywhere, people gave me complete assistance and every woman gladly revealed to me the contents of her trunk; or demonstrated with the needle her artistically creative work.

May they all find satisfaction in knowing that they contributed to the success of this study. For me there remains the more intimate satisfaction, that I, first in the land recognized the importance and beauty of this work and at every opportunity orally and in writing drew attention to it in ever-widening circles. Due to this study, this folk embroidery and weaving was brought to the attention of the local and Bukovinian governments as well as to various national women's organizations and to numerous private individuals, who gave individual help and encouragement from which one can expect a further blossoming of similar works.

With this book it will become possible to contribute to the ethnographic aspect with a more thorough recognition and a more authentic judgment of the land; to achieve in the widest circles the worthwhile recognition and evaluation for the inhabitants of this land; and finally, to contribute with this particular research in the field of folk arts and crafts a worthwhile service and explanations towards a further enrichment of this field. If all these are accomplished, then the aim of my work will have been reached.

Cherniwzi, August, 1912

Eric Kolbenhier

## EMBROIDERY IN THE DOMESTIC PRODUCTIVITY OF BUKOVINA

In order to understand fully the expression "Domestic Productivity" within this book, I wish to clarify that Bukovinian products are not simply domestic productivity but the result of complete dedication. Evidence of this is presented by authorities in that field such as Dr. A. Reagle of Vienna and Grosh of Christiania in their renowned publications which state that this characteristic is representative only of Bukovina. The woven articles they prepare almost exclusively only for personal use, utilizing their leisure time, which comprises the period after their field labors, tending of the cattle, or other necessary home labors; more leisure time being available in the winter when all field work is at rest. Taking turns, either the housewife or one of her daughters sits at the loom to work on the same piece of linen cloth, kerchief, wall hanging or belt. This sharing of the weaving does not in reality contribute aesthetically to the finished product, since the weaving which depends upon the strength and ability of the weaver will vary in thickness and in beauty. The teenager, who has to mind the cattle in pasture, leans against the fence or sits in the grass embroidering; the mature daughter returning from her field work, takes up the needle and thread in order to display a new, beautiful shirt at church or at a dance, or desires to increase and as much as possible beautify her hope chest.

In developing the crafts, no consideration is given to selling their products. They are made solely for home use and for the beautification of their own home and themselves. This is evident by the fact that a housewife is unable to evaluate her work — she can, perhaps, add up the cost of the material and yarn, but she cannot evaluate her time and labor.

In spite of this, it does occur occasionally that such handicrafts can be bought even at the markets. In certain isolated towns of the country a large number of these handicrafts are sold, but this is done only as a solution to poverty, to get money for seed, money for property taxes, or for a family holiday which would require larger sums of money.

Although all women are experienced in the art of embroidery and its production is generally very similar in numerous Ukrainian and Rumanian villages, there are women who perform this work for money for strangers. These women, called "Sewers" or "Shvaly" by the Hutzuls, are the poorer villagers who have either physical handicaps making them incapable for other work, or their property is so small that they cannot earn a living off it.

The woman embroiders in her own house getting paid when she has the work completed. The materials are delivered by the one who orders the work, usually a rich housewife who has such a large farm that she hasn't time to do her own embroidery, or, perhaps, she feels too proud to stoop to that type of work.

Another change in this productivity that developed in the early 1900's was initiated by the national women's organizations to such a degree that through their directives the farm girls in various localities prepared, at home, native embroideries which could be used later as inserts into ladies' blouses, dresses, cushions, purses, etc. These girls embroider, as previously stated, on order; they get the necessary material from the organizations and get paid for their work. One cannot depend on a definite delivery date because the sewer works according to her own wishes and enthusiasm, and only when she has a free moment from her domestic duties.

The organizations as well as the local market, which opened up a Bukovinian section for various folk art, sold these very quickly but, in spite of this, it was very seldom that more orders, could be taken or promised for a definite delivery date.

## HANDIWORK OF DOMESTIC PRODUCTIVITY

Among the Ukrainians and Rumanians weaving is done exclusively by the women, very seldom would one find men who embroider or weave.

A loom is an essential appliance in every home, and prospective brides pride themselves upon having loomed, sewn, or embroidered their entire dowry.

From hemp and flax finer and coarser cloth is loomed as well as beautifully patterned towels, or, better stated, accessories such as head coverings for festive occasions or for church; from the hemp discards are woven very heavy blankets; from wool, the women's outer garments like the wrap-around skirt (horbotka, opynka) are made. This skirt is a four-cornered piece of red or black woollen cloth decorated with bright stripes, sometimes with gold and silver thread, and the hem is hemstitched. From the heavy pre-shrunk woollen material in black, red or white, stockings (nohavitsi) are sewn for the men as well as capes for both men and women. Finally, brightly patterned wide or narrow belts (krayky), large shoulder bags (tastyry) and wall hangings (kovertsi) are woven.

## OVERALL CLOTHING

The clothing of the Bukovinian Ukrainian and Rumanian peasants, although individually extremely varied, nevertheless, in general, is the same throughout the land in both nationalities.

The women wear long shirts, that extend below the knee and are tied around the waist with a loomed belt of 10 to 15 cm. in width. Over this is worn the wrap-around skirt (horbotka) tied down around the waist with numerous rounds of a loomed, brightly multicoloured belt that is 4 to 5 cm. wide. The bottom corners of this wool skirt are brought up to the waist and tucked under the belt in order to facilitate walking and working. The head is wrapped with a loomed white head piece (rushnyk).

The women wear, usually only in winter or for a particular occasion, yellow boots or shoes with some decorations.

Men wear, in summer, the white cloth trousers and, in winter, white or red woollen trousers. Over this, they wear a shirt that extends to the knees and is secured at the waist with a colourful woollen belt or a leather decorated belt (cheress) 15 to 20 cm. wide. On their feet they wear leather moccasins and often even boots. On the head, they wear a tall hat (bura) or a black lamb cap (kuchma). In summer they wear heavy black straw hats varying in design according to their locality. On the Ukrainian lowland along the Prut and Cheremosh Rivers the homemade straw hats are often worn decorated with a variety of beaded ornamental ribbons (gerdan). The outer garments of the Ukrainian and Rumanian men and women are red or black, wide, wool coats that reach below the knees; then a white-hooded cape; or finally, the sheepskin coat with the fur inside (kozuhukh) either long or short, with sleeves or sleeveless. The long one with sleeves is called a kozuhukh or zupan, the sleeveless is called a kyptar, the short sheepskin coat with sleeves is called a kozhushok, and the one without sleeves is a kyptarets. All sheepskin coats on the outside are decorated or sewn with cutout decorations of brown or red leather, or embroidered with bright wool.

A loomed bag (tastyra) of brightly-coloured wool in a variety of patterns is a necessity for men and women for carrying their lunch or other necessities into the field, to market, everywhere they go.

The Hutzuls have somewhat different clothing compared to the overall attire of the country. The men's shirts, which they wear over their trousers is quite short. Instead of the long, wide, dark coat, (sardak) they wear short coats decorated with brightly tasseled ribbons (darmovysy) and tassels (kutasy); the thick wool trousers (hachi) are bright red, a colour the Hutzuls prefer. Instead of the loomed shoulder bag, with brightly-coloured patterns, which they wear generally, the Hutzuls have a leather purse (dubivka, dzobynka) decorated with various metallic buttons and grommets. Both men and women wear also as outer garments the above mentioned short coat (sardachok), but instead of the white-loomed headkerchief (rushnyk) they wrap the head with a red, brightly patterned kerchief (peremitka) which they buy in the store.

Men and women wear leather moccasins and the women wrap their legs with woollen strips (onychky) for stockings. This general description of their attire, as stated, is only a suggestion. The variations are so vast, that enumerating them all in detail would go far beyond the purpose of this publication. The following will describe in greater detail only the attire already mentioned, which is decorated with embroidery.

## THE SHIRT, (CUT AND EMBROIDERY)

The shirt is the outstanding article of clothing upon which the Bukovinian housewife shows her artistic talents with the needle and which displays sometimes an unusually rich ornamental beauty. From the cut and the execution of the embroidery, two types are distinguishable, which, however, have one aspect in common — that their bottom section, which deteriorates the fastest, is always made of tougher, thicker material than the upper section.

1. The personal, dress-up shirt, which is worn solely on Sundays and holidays to church, to dances, to family and other holiday festivities, is richly embroidered on the shoulders and sleeves from top to bottom, on the breast, on both sides of the front head opening slit, almost to the waist. Sometimes also, it is embroidered on the bottom hem with narrow embroidery and finished off with diagonal stitched lace.

The cut of this shirt: The width of the top and bottom section of this shirt is the same (1 metre, 40 cm. to 1 metre 60 cm.) and is folded most often from three widths, very seldom from two or four widths.

The shirt on top along the entire width is open and on both sides often is left opened vertically; into these two openings the shoulder sections and the sleeves are inserted, so that the upper opening also includes the two widths of the shoulder pieces. With a piece of strong thread this entire opening is drawn together around the neck so that the shirt has a myriad of gathers around the neck. The triangular or rectangular underpieces of the sleeve are inserted to facilitate upward arm movements. The shoulder sections are always one half or one third narrower than the sleeve itself.

The embroidery on the shoulders and sleeves of the dress-up shirt is as follows from top to bottom: the upper section, the shoulder section covering the shoulder and upper arm, displays 2, or 3, or more rows of embroidery, lying one below the other, separated with narrow strips, then, all together, on the sides and bottom is surrounded by diagonal stitched lace. The designs are either similar for each row or consist of two different designs alternating for variety.

These shoulder sections are not a part of the sleeve, they are separate pieces, which are embroidered apart from the sleeve and when finished, they are attached to the sleeve and only then inserted into the shirt.

The strips of shoulder embroidery are of one colour, or for variety, bi-coloured, but most often multi-coloured; the lines separating the embroidered strips and the diagonal stitched lace around the bottom and sides of the shoulder section, are embroidered with either gold or silver thread, with cross-stitch, or beads, or with gold sequins.

The embroidery on the shoulder section is 10 to 20 cm. from top to bottom. Just below the shoulder section the sleeve begins; on the uppermost part of the sleeve below the smocking is embroidered a horizontal pattern from 5 to 15 cm. in width, which has solely a geometric ornament and differs from the shoulder section and from the lower sleeve both in type of embroid-

ery as well as in colour.

This strip, most often of one colour, is usually yellow (in Ukrainian villages along the Dniester it is green). Sometimes it is black, blue, white, silver or red. This embroidery is done for ornamental reasons always separately from the other embroidery and with a completely different style.

In addition, to this one colour are added here and there the following embellishments — the main pattern is encircled with wool (especially by the Hutzuls), or bright gold or silver beads are sewn on the pattern. The designs of the embroidery are especially varied in the lower section of the sleeve. They are of two types: three strips of embroidery the length of the sleeve with three different designs; or sometimes all three of one design; or the central strip is the main, outstanding design and the two on either side are narrower and less intricate. In this instance the central strip forms a branching effect from which flowers or leaves stem on either side. To liven up the empty spaces between the branches, small decorative designs are placed next to the trunk of the central strip. The narrower side strips that extend on either side of the main pattern are either complimentary to the main pattern or of a completely different design.

Another form of decorating the sleeves is the diagonal strips of the same design or a variety of designs.

The embroidery on the sleeve is wider than the design used on the shoulder. The bottom of the sleeve is shirred, either with a strong thread as around the neck, or is drawn in with a diagonal stitching lace pattern. On the front shirt the sides are embroidered in two narrow strips with embellishments which are either joined together or scattered in small individual designs; in some villages the bottom hem of the shirt is embroidered.

This manner of decorating the dress-up shirts is performed especially by the Ukrainians and Rumanians in the valleys. The Hutzuls are slightly different in that they prefer embroidery on the shoulders which they call inserts, on the upper, horizontal strip of the sleeve and on the right and left side of the neck opening employing the same embroidery.

There are exceptions to this general rule where the embellishments on the shirt front and sleeve are the same and only the upper part of the sleeve is the same as the shoulder. This is usually seen in the shirts of Ukrainian and Rumanian shirts of the lowlands; or, sometimes, besides this upper strip, the shoulders and sleeves are also varied in design, but this, as previously mentioned, is very rare.

The sleeves of the Hutzul shirts, which are the same width on the shoulders, are embroidered much denser than in the others previously described. The single vertical or diagonal strips are very close together or else the entire background is filled in with a neutral pattern that may not necessarily blend in with the main design; on the left and right side of this design there is always a narrow finishing strip of small rosettes or zigzag elements. Such sleeves that are completely embroidered people call "pysany", they are rarely done and always by the wealthy; most commonly, they are embroidered on the shoulders and on a horizontal strip on the upper part of the sleeve; then the side and bottom of the sleeve is hemmed up with a small ornamental design.

The sleeves of the Hutzul shirt are always shirred at the end with diagonal stitched lace and below it there is still a small brightly embroidered strip, like a cuff. All Hutzul shirts are cut out as previously described for all Ukrainian and Rumanian lowland dress shirts.

2. The everyday or work shirt (khlopyanka) is cut out and decorated in a greatly simplified manner when compared to the dress shirt. It is cut out as follows: the top part of the shirt is one piece covering the back and front from the waist up. In this a large front opening is cut out for the head (pazukha) to facilitate easy donning over the head.

The shoulder sections are missing and the sleeves are sewed directly onto the shirt. Under the sleeves, on both sides, triangles or squares (klyny) are sewn in for one half the width of the shirt to make it sufficiently wide and comfortable. On the shoulders there aren't any intricate embroideries but, instead, above the sleeve, near the seam there is a narrow embroidered strip. The sole embroidery is on the sleeve itself, and that is usually one vertical strip or one wider central and two narrower strips on either side. Similarly, the vertical strips are made on the right and left side of the chest and back. The head opening is beautifully hemstitched. The lower edge of the sleeve and the shirt itself is sometimes decorated with an elementary embroidery pattern.

In some Ukrainian villages the work shirt has only three or four symmetrically positioned larger ornaments on the right and left side of the head opening if no other embroideries are used.

The sleeves of these work shirts are loose at the bottom so that they would not interfere during labor. Hutzul workshirts have only the shoulder sections embroidered in a one-coloured ordinary pattern which is done in several strips one above the other. The sleeves are always shirred.

In some parts of the country even the men's shirts are embroidered with bright colours or with white. This is done especially by the Hutzuls, sometimes by the Rumanian southern hill dwellers and in a few areas on the plains. They embroider narrow strips on the wynaky (shupaky) and on the shoulders, on the hem of the neck opening, on the bottom hem of the sleeves and of the shirt. Instead of these embroideries, there are substituted narrower or wider diagonal stitched lace designs in the Hutzul men's shirts.

## TOWELS (HEAD COVERINGS)

The other part of the attire, which the villagers beautify with embroidery is the towel, which is wrapped around the head. The weaving of these towels shows the great artistry of the villagers, because they create the most diversified patterns which at times stand out very clearly from the background. These towels have at both ends one strip or more of horizontal or diagonal rows of colourful ornamentation, often identical on both sides. This type is found particularly in Dorna and environs.

## KERCHIEF (SHYRNKA)

Finally, the kerchief (shyrynka) of line 50 cm. wide by 60 cm. long is beautified with colourful embroidery — in the corners, a geometric or stylistic flower is embroidered and the edges are hemmed with colourful wool. This kerchief is folded so that the four corners meet very closely together, and the ends have tassels of brightly coloured wool.

Every girl must embroider such a kerchief as a gift for her groom, and he wears it in his belt during the wedding. This type of kerchief is also given to prominent guests who visit the village or a home. This is a reflection of the old custom of greeting with salt and bread.

Such kerchiefs are also used as decorations for walls below religious pictures.

## JACKETS

Mention must also be made here of one other type of embroidery — the embroidery of the jackets, especially the kyptar with sleeves or sleeveless. This type of embroidery is slightly different from the aforementioned domestic productivity because it is not performed with the same complete dedication that the other products receive. The difference here lies in the fact that there is a certain agreement between the one who orders the work and the one who does it.

The embroidery on the jackets is done solely by the men, who, like peasant artists, go from village to village and into homes where they find work, get lodging and meals while they are embroidering, are paid for each completed product.

The decorative designs for these jackets are taken primarily from the realm of vegetation, employing more or less stylized patterns of flowers, leaves, arranged in bouquets, wreaths or branches.

The embroidery, which is more crude and coarser than that of the shirts, is understandably quite different and appropriate to the thicker material.

## THE EMBROIDERY

About this renowned and artistically executed ability one must first of all bring up a particularly characteristic trait, which distinguishes it from ordinary types of embroidery — that is the manner in which the needle is held while doing this work. Whereas, most learn to hold the needle with three fingers of the right hand, and to draw it towards themselves, the Bukovinian housewife holds the needle with two fingers and sews with it away from her. Also, the women never use a thimble for embroidering. Besides, another noticeable difference is the fact that canvas is never used for embroidery but the patterns are embroidered directly onto the cloth by counting the individual threads. This process is really very difficult and tedious and that is the reason why these Bukovinian peasant embroideries are outstanding for their unusual detail.

The embroideries are done either on the top or from the bottom of the linen; especially the latter method (nyzyna) is usually blistering work, because one stitch is made very close to another so that the finished products resembles weaving.

Kerchiefs and head pieces are embroidered usually on both sides identically so that on both sides of the cloth the embroidery is exactly the same.

In some sections of the country there is a custom of embroidering with such thick thread that the main outline of the pattern is almost lost in the design. It is only distinguishable in the nuances of the individual stitches. In reality, in the absolutely well-made embroidery, the outline is only distinguishable under extremely close scrutiny.

The embroidery is done with silk, cotton thread and wool.

The types of various stitches are extremely numerous, and because of this diversity it is not necessary to embroider solely with straight lines, contrarily, often there are crooked lines which contribute to the particular attraction of Bukovinian embroidery.

## DIAGONAL STITCHED LACE (TSYRKA)

The shirts and towels are not only embroidered with individual designs, as above mentioned, but they are also decorated with diagonal stitching. Clear diagonal stitched lace involves the pulling out of threads and making a design with white on the white cloth. Sometimes vari-coloured threads are used, from which emerge the most original designs. Sometimes the clear diagonal stitched lace is combined with white embroidery which involves cutting out individual fields amidst some threads.

## GERDAN (BEADED DECORATIVE RIBBON)

A very interesting occupation of the girls is the weaving of tiny beads with a needle into a ribbon-like decoration. This technique, with which old Egyptians were occupied, is propagated in our country everywhere to this day.

Such colourful gerdans narrow or wide, plain or serrated at one edge, are

worn by the girls around the neck or on the head for decoration. The boys decorate their hats with them. The patterns of the gerdans are usually geometric in design.

#### COLOUR SELECTION

The colours, which the peasant women select for their embroidery, are black, white, wine, grey, lemon, orange, blue and green (the last three both light and dark); they are used usually in the traditional manner and observe in their selection the principles of harmony, which deserves great praise, since none of them have ever studied these principles; but simply follow their natural instincts. Especially the dress shirts are extremely rich in colour and often charm the eyes of the beholder. Seldom (except the top shoulder, which remains yellow) are the shirts two-coloured or one-coloured — for example, red and white, or solely red or black — but even these exceptions, especially the black is extremely impressive.

Everyday shirts (khlopyanky) are embroidered mostly with one and sometimes with two but mostly with three colours. One-colour shirts are usually black, red, or blue; two and three-coloured, are black and red, or black, red and yellow. Green is used in the county of Zastavna in the north, where they embroider with green the upper horizontal strip of the sleeves of the dress-up shirt, otherwise it is used very seldom. When used, it is alternated for variety with blue in small segments of the embroidery.

It is interesting that in certain areas the shoulders on the wedding shirt have to have a small pattern, embroidered solely with red, similarly the embroidery on the sleeves, on the chest and back are either solely red or red and white.

The patterns, which distinguish themselves not only with their design but also with their multi-coloured fill-in of the central field are called "filled-ins" (zapovneni).

Because the Hutzuls love red, it is of prime importance in all their embroideries; black, yellow, and green is used in moderation; black is used to outline the patterns; yellow and green is used to fill in smaller areas; other colours are very rarely used and that is a deviation from custom.

#### DYEING

Long ago (sometimes even today) the dyeing of the wool, yarn, and other home-made cloth was done at home. For this they used leaves, flowers and bark from various plants, which they picked at an appropriate time in the woods and fields; then they were dried and prepared appropriately and certain hepocmu were used in the preparation of some dyes.

These dyes were extremely durable and particularly beautiful, so that even today one marvels at the freshness of the colours in old embroideries. It would be too tedious and time-consuming to give in detail each individual recipe for these extremely complicated methods of making the dyes as they were once made, or which are partially prepared even to this day; because, besides the work itself of importance here are also the mysterious witcheries and other superstitions. So, we shall mention here only the most important elements of these methods.

Lemon Colour — Made of zanobamc. Towards the end of June, when the plant is in full bloom, the flowers are gathered on a dry, sunny, day, dried in a well-protected, shaded spot and later the blemished flowers are cast away because they spoil the dye. One must pick and select the flowers with clean hands and in clean dishes which must not have a single tinge of acidity. The dried leaves are boiled in clear water, then cooled slightly; later add 2 knife ends of alum, set in the yarn and boil it again. The yarn will become completely bright yellow; when a darker colour is desired, then, instead of water, the yarn is always boiled in strained borsch (beet soup).

ORANGE — The small thin leaves and white flowers of the willow are collected and dried, as previously stated; boiled in clean water, having added a little alum; and the yarn is boiled in this. To get a darker colour it is boiled twice.

RED — is made from leaves and bark of the wild apple or wild pear trees, and also from the flowers of nampunka in the following manner:

The sun dried bark of the wild apple and pear is boiled well in water, cooled and strained; then mixed well and rubbed together with both hands in the following proportions — two parts of the shade-dried leaves of the wild apple and pear to one part of the dried leaves and flowers of the nampunka. This mixture is placed into a barrel or wooden pail, the boiled bark water is poured over this mixture and left to stand for three to four days; then this mixture is beaten to a foam, throughout nine days for one hour a day. At the end of nine days add some alum, boil, and when cool, the dye is ready. Washed wool or yarn is placed into this liquid and boiled in a clean pot once, twice or even several times depending on whether lighter or a darker colour is required. In olden times the red dye was made almost exclusively from the bus rhus cotinus, which was imported en masse from nearby Moldavia into Bukovina and Halychyna as produce.

BLUE — Dilute copperas in potassium nitrate. Later boil a suitable amount in hot water in a copper pot and add a little alum. Into this blue water place the white yarn and boil again for a bright blue dye. To get a darker colour, it is necessary to boil twice or several times. At the end, the yarn is rinsed in clear river water and dried.

Another, better method of dyeing into blue is as follows: Human urine is left several days in a container, then the light section is strained off and a piece of bluestone wrapped in cloth is put into it and left for several days until it becomes completely crumbly, making it easier to crush. Into this li-

quid, to which is also added some alum, the yarn is placed for two to three days, then taken out, rinsed well in water and dried in the wind. When the wool is a light blue, then it is replaced into the liquid until it becomes the desired colour.

BLACK — is gotten from fresh young elder trees. It is boiled and in the straining a little copperas and kitchen salt is added. Then add the yarn, boil, rinse in the river and dry outside. Black dye is also made from the leaves of the walnut.

Other dyes like green, violet, brown, etc., is achieved by double dyeing. For example — for green, the yellow-dyed article is placed into the blue; for violet — the red-dyed article is placed into blue, etc.

So much for dyeing with plant materials, which method was once the general rule, but today is quite rare. In those times, when in Bukovina, industry was nonexistent and when the villagers, due to the lack of all other means of livelihood, occupied themselves solely with agriculture, they had, or rather the women had, plenty of time for other household duties and that is why they could indulge in dyeing of this type which demanded a lot of time and energy. Today, due to the numerous constantly changing technological devices, the time and energy of the villagers is required and is more valued. On the other hand, with the advent of the railroads, the products of the new handiwork, the accessibility to good artificial dyes, and even to the ready-dyed yarns, these products are now available to all people even those in the remotest villages. All these factors have contributed to the demise of the old methods of dyeing. They now dye with bought dyes, or they buy the pre-dyed yarn. I must admit that for this reason the quality of the home handiwork is deteriorating because their past originality and beauty lay also in these beautifully blended home dyes.

#### DECORATIONS

1. General characteristics of the decorations and native names for the designs.

From the vast richness of Bukovinian decorations there are two outstanding types of designs because they are used most often — the geometric and plant designs. The first designs are used, especially by the Hutzuls, almost exclusively on all embroideries on all parts of the shirt. Although Ukrainians from the plains and Rumanians also use the geometric patterns often, I'm going to refer specifically to the upper strips of the sleeve which always are embroidered with the geometric design, also the shoulders are embroidered similarly, and the lower part of the sleeves infrequently.

The geometric decorations are either neutral, non-bordered backgrounds, or rhythmically striped, or separately patterned square, rhombic, sexametric or octometric forms of rosettes.

No less numerous than the geometric, occur the plant motifs in Bukovinian embroidery. One must marvel at the variety that is revealed by the village women. All types of trees and branches, vegetation, leaves, flowers and fruits of the forest and plain, more or less a replica of the reality of nature which surrounds them and is reflected through their eyes into their embroideries. But, there are also many original imaginative creations as well. From the multitude of names of plants, I shall mention only a few in example: oak, pine, apple tree, rose, poppy, plum tree, cucumber, bean, etc.

The appearance of the animals is also shown in a variety of ways — for example, a horse, dog, duck, chicken, chick, etc.; then the stork, snake, beetle, and worms, spider, fly, etc.; there are also names like ox's eye, rabbit's ears, etc., although the designs are not always direct replicas of these objects. Household tools and weaver's articles are also represented in design and name — for example, iron rake, garden rake, comb, horseshoe, etc.

The church and religion is also represented in the embroidery with the monastery, church, a variety of crosses, goblets and other religious articles.

In the men's embroidery one does not find human figures, but names of human figures are used such as priests, boys, etc. although the representative patterns do not represent such people.

Not a single design of nature is represented naturalistically, but always stylized either for better or for worse. It is this element of incorporating into their embroideries the names and replicas of life around them that illustrated their superb artistic mind and the depth of their talent for improvisation.

All patterns whether geometric or of other types are almost all smooth; exceptions are very rare for the pattern to be revealed in bas-relief — an occurrence which sometimes occurs when individual sections are braided.

Obviously the very large number of designs were passed on orally from generation to generation and preserved unchanged to the present day. Much was changed in time in certain respects as to appearance and colour, because the embroiderers would insert their own ideas and tastes into the embroidery. Many are also the creation of the moment, caused by a desire to deviate, or as a result of their great experience. In recent times more and more women reveal the ambition to come up with an original design which no other woman in the village will own. This desire to be original, is the urgency behind the women of today creating new designs in an unusual manner. For example, a girl visiting a neighbouring village-market sees a girl from a different locality with a new embroidery that she likes. They meet, she observes the design closely, remembers as much of the detail of the main design as possible (maybe even counts the crosses and stitches) and upon returning home, she embroiders it as quickly as possible from memory. What was forgotten, she makes up according to her own taste. She adds a bit here and there, thus satisfying her desire for originality and in addition she has created a new pattern in her own village and also different from the original. It

is true that in this manner many of the original designs, which at one time were preserved with such diligence, are lost progressively more in certain communities and even in nations.

As evident from the example previously given, a large number of the designs have names and these for the most part have been passed on from generation to generation. This fact is corroborated by the older villagers, because when asked the origin or name of a certain pattern or design, they reply that this is the name their mother or grandmother used.

Some designs, which were brought from her own village by a girl marrying into a neighbouring village, are called by the name of the former village. For example, Mahalyanski, Chahorski, mean coming from Mahala or Chahra; Ukrainians name certain types of embroidery in a general way such as Rumanian (Voloski). A large number of these old names are lost today, others, as many as possible are revived, gathered and recorded in this book. How these names originated and whether the designs were created to fit the name, or whether the creation was conceived and later named because of its resemblance to what it represented, this question is difficult to answer since both could be justified.

## 2. Historical Survey — Origin of the decorations.

About the origin and development of the Bukovinian folk art nothing definite is known because there are no records from the historic past. Even in General Engenbuck's records (during the amalgamation of Bukovina into Austria) in which the country and the people are described in great detail, not a single mention is made about the villagers and their handiwork.

In spite of this lack, one must assume that the Bukovinians have been engaged in the folk art of weaving and embroidery certainly for hundreds of years. The testimony to this fact is contained in the impartial research of men like A. Riegl<sup>1</sup> and M. Haberlandt<sup>2</sup>. After the research findings of the first, it is quite probable and even conclusive that the folk art of our land stretches back into the past, beyond the time when both nations lived here under different names. It is even possible that the beginnings of these crafts date back to the later Roman Empire when one observes the historical fact that Bukovina was in the past the most northerly strip of the Roman province of Dacia. Furthermore, in Bukovinian designs are found large numbers of the motifs that Riegl considers characteristic of the later Roman artistic production. Although, due to the difference in materials used and technical developments, the motifs are slightly changed. As further proof of the truth of these allegations, in observing the patterns that Riegl identifies as characteristic of the later Roman era, there are, in particular, the running dog, spiral and wavy whiskers, the beaded ribbon-like decorations (gerdan), the letter "S", hearts, beans, etc., which are also found in Bukovinian ornamentation, incorporated to a greater or lesser degree in a variety of ways.

The initial and further development of the domestic weaving industry in Bukovina was also influenced in an outstanding manner by the union of this land with Turkey, and through her, with the cultural sphere of the entire east. This influence is most evident in the weaving and embroidery by the richness and number of motifs, as well as by the remnants of the old Byzantine, Caucasian, and Persian origin.

Ancient trade relations of the old Turkish province were very active, but their leanings were almost exclusively to the east, thus also were their customs and traditions which were adopted by our land. The wall hangings then and to this day, both in the East and in Bukovina were and are the main decorative item in the homes of both rich and poor. Original wall hangings, which were imported from the east by rich noblemen were, perhaps, the models and designs for both the wealthy priests' wives and the peasant housewives to be copied at home on their crudely constructed home-made looms. Why, even the peasant girls, who could embroider and, perhaps, had the opportunity to see these original wall hangings in the estates, could mentally absorb their patterns and imitate them in their own embroideries. This fact wouldn't surprise anyone, who, as I, had often had the opportunity to note how they, in the twinkling of an eye could mentally retain the essence of an ornament, which they have seen, and later incorporate it into their own embroidery on linen.

Also, ancient very active relationships of both trade and religion with the Ukraine, especially with Kiev, had, perhaps, overt influences on the Bukovinian ornamentation to which certain patterns testify.

That the art of embroidery was in reality nurtured in this land from ancient times, is a certain fact, because in the former castles of the Moldavian Boyars (one of them existed in Suceava in Bukovina) embroidery was nurtured in such an extensive manner that even the noblewomen embroidered along with their servants. Many beautiful works of the 15C — 17C were used as coverlets for tombs, altars, priests' robes, enimpaxini, etc. that are found to this day in monasteries and in private estates. These relics of antiquity testify to the high level of development of this folk art even then.

The churches of the old monasteries of the land, especially in Suceava, in Suchavtyz, in Voron, Humor, Vatra-Moldav, etc., are decorated on their inner walls and inside the building with sculpture and ornaments of Byzantine style, which, especially the latter distinctly influenced the form of folk embroidery around the world.

## 3. Comparative studies and research.

It is not difficult to explain and understand the multi-cultural blending of the Bukovinian designs, especially the geometric blending with the oriental due to the ancient trade and political relationships and the inevitable influence that arises from this; but it is more difficult to explain the fact that in the loomed products of many other nations, which either never had contacts

with Bukovina or had contact only momentarily at the conclusion of battle skirmishes, these countries have many common patterns with Bukovina. An excellent illustration of such universality that is especially noticeable is that of the Mordvyns, a Finnish tribe west of Moscow, in the upper part of the Volga River in the Russian counties of Lower Novgorod, Kazan, Symbursk, Samara, Saratiw and Puna. Their embroideries have many motifs that are similar to our Hutzul ones. The arrangement of lines not only are very similar, but sometimes are exactly alike. Such similarity we often see in the geometric yellow and green designs of the smocking of the sleeve.

Many similar and identical designs are found not only amidst the Russian embroidery, but also amidst the Norwegians and Swedes. The domestic embroideries from the last two lands on display in the year 1910 in Vienna, offered the opportunity for comparative analysis and study. The displayed wall hangings there were very closely related to the Bukovinian in the designing techniques and colours.

When we look from north to south to the Slavic lands of Slovakia and Slovenia, Dalmatia, Bosnia, Serbia and Bulgaria, then we find even here many similar and identical designs with those of Bukovina. About the ornamentation in these lands, unfortunately, there is no publication except Felix-Lay's.<sup>3</sup> There is nothing available that one could consult, but I travelled through their lands often and made the comparisons myself. The above mentioned publication reiterates my findings most adequately.

And the book by Pulszky and Fischbach under the general title of "Domestic Productivity in Hungary" demonstrates that the individual Hungarian, Serbian, Slovak, and Czech designs compare favorably with Rumanian designs, revealing greater similarities of design in the weaving rather than the embroidery.

Perhaps, one should analyze the status of ornamentation of Bukovinian embroidery in comparison with the neighbouring countries—in the west and north in Halychyna; to the south, in Samhorod and Rumania; and in the east in Rumania.

The south-eastern section of Halychyna, the corner that lies between Hungary and Bukovina, and the bordering western part of Bukovina (the mountains themselves are populated by the Hutzul race which speaks Ukrainian), on both sides of the border, both in Halychyna and Bukovina from time immemorial they have had the same ways of life, same clothing, same customs and traditions; also the decorative beauty of their embroidery is exactly the same, comprising almost exclusively of the linear geometric designs.

The best evidence of this is found in a book published by the civic industrial museum in Lviv<sup>4</sup>. When comparing the designs of the embroidery of the Ukrainian villagers from Halychyna with those of Bukovinian villagers, and even more pronounced when one examines the original Hutzul embroideries (which are preserved in large numbers in this museum and in the museum of Didushytsky) this group of Bukovinian Hutzul ornamentation is completely different from the other designs of the land. The conservatism and separatism of the Hutzuls is responsible for excluding all other foreign designs which would spoil their native embroidery characteristics. The forms and colours, especially the red, which blends with their clothing have remained the same since time immemorial.

The Halychan and Bukovinian designs in sections of both lands that lie further north populating both sides of the Dneister, are completely different, although there are a few exceptions of similarity and even of identical designs—this fact is understandable when one considers that the communities are not in neighbouring proximity.

The rich embroideries in Bukovina that encompass the entire sleeve, chest and back are lost very quickly in that part of the Bukovinian border where the people live further in away from the border; especially to the north there is no trace of this extensive embroidery. In the west, the only remnant in Halychyna consists of the wide horizontal strip on the upper edge of the sleeve. The beautiful decorations of the entire sleeve are lost completely. In the villages beyond the border along the Dneister, there are a few occurrences of some embroidery on the sleeves, but there, it is very thickly embroidered with a heavy wool so that the design is barely recognizable. In contrast to the bright, lively colours of the Bukovinian embroidery they are usually very plain and dark in Halychyna. In reference to this, a Bukovinian housewife commented: "The women from Halychyna are attired so sadly".

This national variance which is evident in many other instances will not surprise anyone who is aware of it. Eastern Halychyna and the northern section of Bukovina, are completely agricultural countries; until recently without any industries; separated from each other for a long expanse by the deep Dneister River which is responsible for this great breach in communications. The necessities of the Bukovinian peasant are not great. He can satisfy almost all his needs at home with the work of his hands and the harvest of his fields. What little he desperately needs he can buy in the nearest Bukovinian town, where everything is familiar and close, rather than go into a city in Halychyna where he feels a complete stranger. The more important matters don't tie him in any way with his neighbouring country. His entire agricultural and political life has for him its nucleus in the capital of the land in Chernivtsi, where is found the main church of his beliefs with its bishops and monastery to which he goes every year for his confession and communion; the saint to whom he turns with his aches, desires and hopes; these are all in the south of the country, so also are his embroidery patterns passed on from generation to generation as ancient Bukovinian designs.

This is not the case in the southern and eastern border towns. The trade relations with Rumania were from the past to the end of the 1870's very

lively and the industry in Bukovina worked in some respects exclusively for exports to Rumania in exchange for various types of agricultural products. In the markets here and there, the products of both nationalities were exchanged. People on both sides lived under the same circumstances, had the same needs, the same beliefs and language, the same customs and traditions and from time immemorial, also the same type of wearing apparel. That is why the ornamentation both embroidered and woven on the shirt or on the wall hangings very often is exactly the same in Bukovina and Rumania.

This similarity in the designs we find also in the Rumanian Semyhorod region<sup>5</sup> with which the southern Bukovina has enjoyed active community participation.

From these comparisons it is evident that the Bukovinian embroidery, excluding the Hutzul, does not have any or very little similarity with that of Halychyna, but, on the other hand, with Rumanian it has a great deal, which when analyzed throughout the entire historical development of Bukovina reveals that it could not have been otherwise.

The Bukovinian embroideries by themselves are very similar in the entire country, this is evident in the fact that designs of various decorations which are placed on the shoulders, sleeves, chest and back, are exactly the same on the dress-up as well as on the everyday shirts; because of this a general unity is achieved. Even the designs themselves have many similar characteristics; which is explained also by the fact that even amidst the congested masses of one nation are found sometimes representatives of the other nation, an intermingling of two languages. The Ukrainian language is spreading from the north to the south more and more gaining supremacy today in individual Bukovinian villages, where 30 to 40 years ago they spoke solely in Rumanian. But this circumstances of change does not have the same influence on the folk art of the area, which has been preserved intact very tenaciously.

Undeniable proof of this we see in the Seretz county in the community of Kamentsi where Ukrainian is spoken today for the most part; and in Sherbitsy, where it is almost exclusively spoken. In comparing their designs with those of the nearby Rumanian villages, Terebleshty, Karapchiv, Pressekaren, etc., we will find no noticeable difference. We see the same thing, for instance, in the villages located on the tongue-like area beyond the border of the lower Prut R. (Novoselytsya, Boyany, Horich, Zuchok and Lenkivtsi). In the first four communities the Rumanian language predominates but in the rest only Ukrainian is spoken, yet in its ornamentation they retain the old designs completely.

Nevertheless other areas between the north and south where on the one side live the Ukrainians, and on the other, Rumanians, in congested masses, certain noticeable differences occur which we wish to look into more closely now. With this aim we shall compare on one side the Zastavna county and Kitzman; and on the other side Suceav and Humor counties and in some instances Radovetz.

First of all we see in the embroidery of the Ukrainian counties many more colours so that in almost every design there are several colours. The embroidery to the south, of course, often has several colours as well, but the difference lies in the fact that the individual designs, as such, are embroidered with one or two colours. The former use especially the green colour, gold and silver, whereas in the south these colours are used in alternating order instead, with primarily blue, red and yellow colours. And so, for instance, as previously mentioned, on the Ukrainian embroidery, smocking which completes the sleeve at the top is most often green, whereas the Rumanians have it yellow. Whereas the vertical decoration of the sleeve in Ukrainian blouses is mainly yellow or red, the Rumanians have red, blue or black. It is necessary to mention also that the diagonal decorations of the sleeve are seldom used by Ukrainians, but the Rumanians use them very often. The designs on the shoulders, the sleeves and chest and back in Ukrainian in general are larger and more moderate than the Rumanian; here I point out especially the extremely beautiful and many diversified designs of the Radiv county; also mention is necessary about the unusually large Ukrainian patterns on the chest and the reversely very small patterns of the Rumanians. In addition, the vertical patterns on the sleeves of the Ukrainian don't ever have the distinct appearance of leaves, branches and flowers which are so widespread in Rumanian. These growing branches actually have from the central vertical strip on both sides symmetrical or alternating flowers or leaves and a four-walled rosette at the top.

These differences are evident only in the above mentioned counties; in areas where both nations live together, especially in Chernovetz, Storozynetz and Seretz counties, these differences are erased or obliterated completely. This is not surprising since both nations here live in absolutely identical eco-

nom conditions in such close contact and often share a common purpose and aim in life from ancient times—to gain with hard labor from the native soil that which is essential for life and sustenance of the family.

4. Conclusions. From the above, the following conclusions may be reached:

Because the peasant embroideries from the formal end (that is regarding their essential placement and arrangement on various objects) and especially, regarding the character of their ornamentation, they demonstrate so much that is common, that their initial categorizing, after the bounds of their language, are hardly necessary. Their designs set up a similar unified joint unity and because of their multitudinous similarities with the Rumanians in neighbouring Semihorod, Uhorschyna, and Rumania, they can be considered jointly except for a few single differences of certain areas in matters of ornamentation.

Hutzul embroideries again differ from this first group due to their strictly geometric designs in a unique way; they have very little in common with the opposite Bukovinian ornamentation. On the other hand, they resemble the designs of the Halychyna Hutzuls and also of neighbouring Ukrainian lowlanders in the north and south, so that together with these they form a separately identifiable group, that embraces a wealth of designs of Ukrainian native arts. This division of Bukovinian designs is Rumanian and Ukrainian, in view of their actual differences of their status from the local point of view, and their strong feelings, is, perhaps, suitable and inclusive. Nevertheless, after this critical analysis there still remains the question—Why is the entire Bukovinian ornamentation, Ukrainian or Rumanian, demonstrating a considerable number of designs also found in far foreign stretches of land although there are no adequate historical explanations for their appearance in that far country because of some past relationship? This explanation is difficult to find, especially for Bukovina, because of several still unexplainable elements of her past.

However, perhaps the answer is hidden in the following fact which belongs to the essence of the folk art, which, without regard to the language or the boundaries of a country, emits the same developments everywhere, wherever people live in similar circumstances and the same customs prevail; and this is so not only in the narrow expanse of Bukovina, and not only in the area of the Ukrainian and Rumanian people, but a universal fact.

Without regard to the extent of time and place, Bukovinian ornamentation is closely aligned with the north and south, with the folk art of the great Russian as well as all the Balkan countries, where for centuries the villagers lived in almost identical circumstances and worked their native soil.

All of them think and feel identically for all experience the same common, fairly narrow horizons, so it is not surprising that their artistic freedom and work also entirely independently sometimes emerges and flowers here and there in the same manner.

Although in the ornamentation of all these nations, there emerge nevertheless essential differences, then after all, it is exactly that these elemental identical designs are proof that the beautification has a common root, which emits everywhere fully valuable flowers of folk art, which all together can be gathered in harmony into a large pretty bouquet: "Eastern-European domestic productivity".

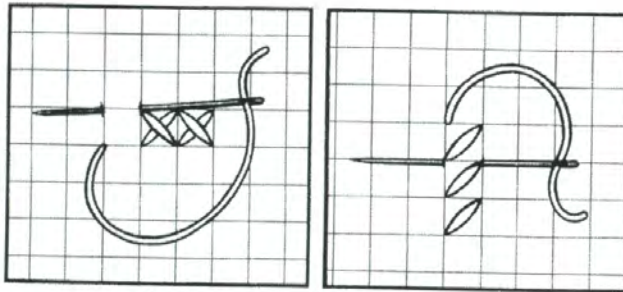
Originally translated from German into  
Ukrainian by Qmelian Popovich.  
Translation from Ukrainian to English by  
Yvonna Schepansky Romanow.

#### FOOTNOTES

1. Alois Riegl, *Altorientalische Teppiche*, Leipzig, T. O. Weigels Nachfolger, 1891.
2. Dr. M. Haberlandt, *Osterreichische Volkskunst*, Wien, J. Löwy, 1911.
3. Ornamente südslawischer nationaler Haus — und Kunstindustrie von Felix Lay in Agram 1871-1884, Kommissionsverlag bei Haton und Goldmann, Wien, I. Babenbergerstrasse 1.
4. Ornamente der Housindustrie ruthenischer Bauern (Lieferung: Stickerei-Muster), herausgegeben vom städtischen Gewerbe-museum in Lemberg, 1883, zusammengestellt von Ludwig Wierzbicki.
5. Look at manuscripts Minerva Comşa, Album de brodariii și tesaturi românești. Institutul artistic Jos. Drottelleff Sibiu; Comşa: Din ornamentica romana, Institutul artistic, Jos. Drottelleff, Sibiu; Al. Tzigara Samurca: Arta in România, Studii critice, 1 vol. 8<sup>o</sup> Bucuresti, Minerva, 1909.

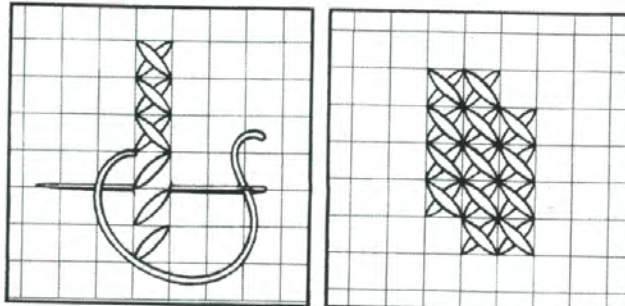


## UKRAINIAN-BUKOVINIAN STITCHES



1

2

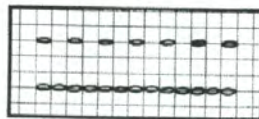


3

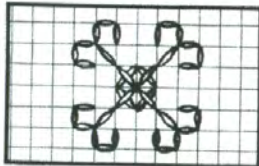
4

### 1. CROSS-STITCHES

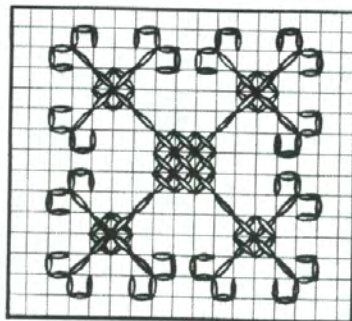
The beauty of the cross-stitch embroidery is when all the crosses slant to the same side as shown on Fig. 4. Each cross should cover the cloth. For smaller crosses one should use thinner embroidery thread and for larger crosses heavier thread. Sewing crosses upwards come out the same as sewing from the opposite side.



1



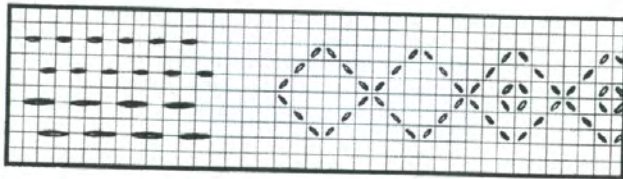
2



3

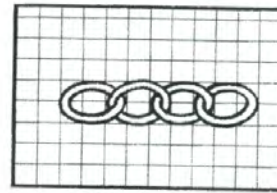
### 2. BACK STITCHING

Straight stitching is done by sewing the thread from one corner to another, each time missing through one cross pattern, then turning back and covering the empty space. This stitching looks very much like machine sewing as shown on Fig. 1. Fancier pattern as shown on Fig. 2 and Fig. 3. One can sew through each cross pattern, then turn back and fill in empty space to make the line.

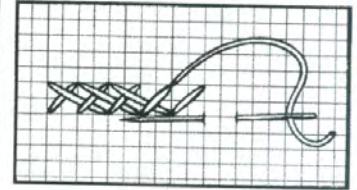


### 3. PERETYKANIA

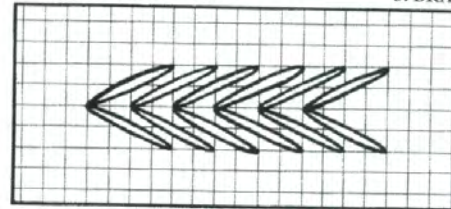
This stitch is similar to the stitch above straight stitching. This you sew on material where threads could be counted. One sews picking up two threads and skipping two threads. As you copy the pattern Fig. 2 you stitch around then turn back and stitch the missing spaces. The pattern could be in different colors.



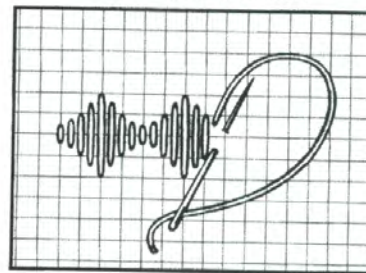
4. CHAIN STITCH



5. BRAID STITCH

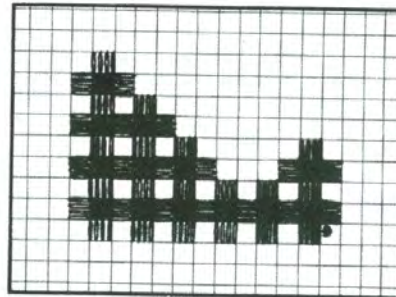


6. PINE STITCH



### 7. FLOUNCE EMBROIDERY

The embroidery that is used on flouncing is close stitching of threads crossward on pattern covering well the cloth where pattern shows.



### 8. CUTWORK

Cutwork is combined with the above embroidery #7. All threads should be counted well, ahead, stitch up the necessary parts, then cut out the squares as will be shown on the pattern. Black coloring represents a cut-out square.

### 9. BEADING

Beading is sewn similar to cross in the manner, that instead of forming a cross, as shown on pattern that you are copying, one stitches a bead backwards through the bead and into the cloth as back stitching is done. Each bead is sewed separately so as to enforce the position of the bead and strengthen the thread you are sewing with.

### 10. SEQUINS

Sequins are placed on the spot according to the pattern one copies. Bring the thread through the hole, string a small bead, the same color as the sequin, then bring the thread back through the same sequin hole to the wrong side of cloth. Then one does the same with all the sequins you require.

### 11. NEZINKA

Select your pattern, then outline this pattern with one color, black or red thread. This pattern is sewn in rows, first one row across the complete pattern, then go into the next row and go back the same way and so on. Other colors insert later until the pattern is completed.

# BRODERIE AUX POINTS DE CROIX UKRAINIENS BUKOVINIENS

Recueilli et dessiné à l'origine  
par Eric KOLBENHIER de 1902 à 1912

REPRODUIT EN 1974  
PAR LE BUREAU EXÉCUTIF ORIENTAL DE  
L'UKRAINIAN WOMEN'S ASSOCIATION OF CANADA

## AVANT-PROPOS

Loin des centres culturels, loin de bruit d'ici-bas, à peine influencée par les questions mondiales qui ont secoué l'Europe occidentale, à l'extrémité orientale de l'ancien Empire austro-hongrois, en bordure de la Russie et de la Roumanie, c'est là que l'on trouve le perle des Carpates, la petite région de Bukovine. Du 10<sup>ème</sup> au 13<sup>ème</sup> siècle, elle appartenait à l'Etat de Kiev. Au 14<sup>ème</sup> siècle, elle était le coeur de la Principauté Moldave. En 1514, elle devenait tributaire des Sultans turcs et en 1775, elle était cédée à l'Autriche par l'Empire Ottoman. En 1848, elle devenait une terre séparée relevante de la couronne autrichienne.

Au 15<sup>ème</sup> et au 16<sup>ème</sup> siècle tout spécialement, et sous la direction de l'éminent Prince Moldave, Etienne Le Grand et ses successeurs immédiats, la culture occupait un niveau très élevé. On retrouve aujourd'hui encore la preuve de cette culture dans les ruines de l'ancienne forteresse princière à Suceava.

Des monuments historiques tels que des églises monacales remarquables, font bien ressortir le fait que cette culture ravagée par de nombreuses guerres déperit plus tard et se trouva dans un tel état de désintégration qu'après son annexion par Franz Joseph, il fut très difficile de lui redonner une nouvelle vie et d'en tirer les quelques restes de l'ancienne culture.

En Bukovine, ce petit bout de terre, vivent en étroite proximité, Roumains et Ukrainiens (appelés Hutzuls), Allemands, Hongrois, Polonais, Slovaques, Lypoviens, Arméniens, Juifs et Bohémiens; quant à leur nationalité et religion, et même en observant leur langue, leurs coutumes et traditions, leurs costumes, etc. ces peuples représentent un mélange national brillant, une image de l'Autriche en miniature.

Suivant le recensement de la population en 1910, il y avait environ 800,000 habitants en Bukovine, la plupart Ukrainiens et Roumains. Ces deux nationalités habitent cette terre depuis bien longtemps. Ce sont les colons de cette terre — les autres nationaux mentionnés ci-dessus n'étaient que des immigrants venus s'y installer après l'annexion de la Bukovine à l'Autriche. Les occupations de ces colons ont un rapport direct avec la fertilité du sol — l'agriculture prédomine dans le nord et dans l'est, tandis que dans l'ouest et dans le sud, là où la terre est montagneuse et couverte de forêts, c'est l'industrie forestière ainsi que l'élevage qui prédominent.

Le fermier bukovinien se suffit à lui-même. Depuis bien des siècles, il a su, par sa propre initiative, satisfaire à tous ses besoins: habitation, alimentation, vêtements. La maison qu'il habite, c'est lui qui l'a construite; ses meubles et sa vaisselle, il a su lui-même les concevoir; les vêtements dont sa famille a besoin ont été entièrement confectionnés par les femmes à partir du chanvre et du lin qu'ils cultivent ainsi que de la laine provenant des moutons qu'ils élèvent.

A part toutes les qualités de praticabilité et durabilité évidentes dans ces travaux, il faut y ajouter la décoration. Les villageois bukoviens, qu'ils habitent la partie nord ou sud, est ou ouest, qu'ils s'agissent des hommes ou des femmes, tous considèrent la décoration appropriée et élégante de chaque article conçu comme absolument essentielle. C'est ce désir intérieur qui révèle leurs qualités décoratives naturelles ainsi que la compréhension intuitive d'une oeuvre d'art — ceci est d'autant plus surprenant que le développement culturel dans les autres secteurs a été clairement négligé.

L'homme s'efforce d'embellir sa maison et les outils dont il se sert chaque jour ainsi que les ustensiles de cuisine. Il les sculpte et y insère des perles et des métaux. La femme, elle, démontre ses qualités artistiques et sa dextérité ainsi que son désir inné de la beauté dans les tentures murales, les ceintures, et tout spécialement dans les blouses et écharpes qu'elle tisse elle-même et qui sont brodées de riches couleurs et de nombreux dessins originaux.

J'ai entrepris cette étude dans le but de conserver ce trésor artistique, de l'exposer dans toutes les communautés possibles afin que tous puissent venir l'admirer; d'un autre côté, j'ai l'intention de préserver la postérité de ce trésor et d'éviter autant que possible qu'il ne se perde. Son contenu comprend des dessins de broderies villageoises des peuples pionniers de la Bukovine — les Roumains et les Ukrainiens.

Il ne fut pas possible d'inclure ici la broderie des autres nationalités représentatives de cette région (les Magyars et les Slovaques), principalement parce que les broderies des pionniers sont si nombreuses qu'il est même impossible d'inclure leur entière collection. Seules les plus belles sont présentées. Je me suis aussi efforcé d'être aussi impartial et juste que possible dans mon étude, sans la laisser ternir ni par la politique locale ni par les questions de nationalité et de linguistique. Mon seul but était de rapporter mes observations et conclusions basées sur mes études et expériences au cours des 10 années passées dans ce pays; évidemment, il n'est nullement nécessaire ici d'idéaliser ou d'avilir l'une ou l'autre, mais au contraire d'évaluer entièrement toute la splendide créativité des deux nationalités. C'est mon intention d'évaluer et de propager, non seulement dans le pays lui-même mais aussi au-delà de ses frontières et dans le plus grand nombre possible de cercles intellectuels et techniques, cet art de la Bukovine qui, malheureusement, comme bien d'autres a été négligé et insuffisamment présenté dans le passé.

Une fois cet article imprimé, il est de mon devoir de mentionner tous ceux qui ont contribué, matériellement et idéologiquement, à la préparation de mon livre. Je tiens en premier à exprimer mes plus profonds remerciements au Ministre des Travaux Publics et au gouvernement de Bukovine qui ont financièrement contribué à la publication de ce livre. Des remerciements tout particuliers s'adressent aussi au chef de police, Edward FISHER qui a eu la grande amabilité de dessiner une carte de la Bukovine. Grâce à son intercession auprès de la police, j'ai bénéficié de leur plus grande collaboration tandis que je voyageais à travers le pays. Je dois également remercier le peintre Cari OLSHEVSKY qui a consenti à peindre une jeune paysanne en train de broder. Je ne dois pas oublier de remercier également le Professeur Ludwig RODEVALD, Valentine ZAYBOLD, Wilhelm MILLER et Alfred KRAUS qui m'aidèrent dans toute la mesure du possible par leur dextérité à l'exécution de mes dessins et photographies. J'ai bénéficié aussi continuellement de l'aide de la Présidente du Club des Femmes de Roumanie, Mme Elle POPOVICH (née Lady LOGOTETTI) qui ne ménagea aucun effort pour me fournir des explications descriptives et m'aider dans la recherche d'accessoires représentatifs. Et finalement, je tiens à remercier de tout coeur le plus grand nombre de cercles parmi le peuple, la noblesse et la société urbaine, prêtres, villageois, professeurs, qui n'ont cessé de soutenir mes efforts.

Sans la possibilité de communiquer adéquatement, et les conditions souvent indispensables de pension et chambre, il aurait été impossible de compléter mes travaux de recherche à travers le pays — même dans les petits villages les plus éloignés, l'hospitalité légendaire rénaît. Partout, le peuple m'accueillit favorablement; partout le peuple m'accorda toute l'aide possible et toutes les femmes étaient heureuses de me révéler le contenu de leurs malles ou de me démontrer avec leur aiguille leur travail artistique.

Puissent-ils tous connaître la satisfaction d'apprendre qu'ils ont contribué au succès de cette étude. Pour moi demeure la profonde satisfaction du fait que le pays a su reconnaître l'importance et la beauté de cet art et qu'à chaque occasion, verbalement ou par écrit, il a su attirer l'attention d'un grand nombre de groupes toujours grandissant. Grâce à cette étude, cette broderie et ce tissage rustiques ont été portés à l'attention des gouvernements local et de Bukovine ainsi qu'à divers organismes nationaux féminins et à un grand nombre de particuliers qui apportèrent leur aide personnelle et dont l'encouragement ne peut que développer d'autres travaux similaires.

Ce livre permettra dorénavant de contribuer à l'aspect ethnographique de ce pays avec plus de considération et suivant un jugement plus réel; de voir à ce que nombre de milieux reconnaissent et apprécient les habitants de ce pays et finalement, de contribuer, par cette étude spéciale de l'art rustique, à présenter un service et des explications valables pour enrichir encore davantage cet art magnifique. Si toutes ces aspirations sont réalisées, j'aurai alors atteint le but de mon travail.

Cherniwtzi, Août 1912.

Eric KOLBENHIER.

## LA BRODERIE — UNE PRODUCTIVITÉ INDIGÈNE DE LA BUKOVINE

Afin de pouvoir comprendre complètement l'expression "Productivité indigène" utilisée dans ce livre, je désire mentionner que les produits bukoviniens ne représentent pas simplement la productivité indigène, mais sont le résultat d'une vocation totale. Le docteur A. REAGLE de Vienne ainsi que GROSH de Christiania en ont présenté l'évidence dans leurs ouvrages bien connus qui font ressortir le fait que cette caractéristique est représentative seulement de la Bukovine. Les articles tissés confectionnés pendant les heures de loisir, soit la période après les heures passées aux champs, à la garde du bétail ou à tout autre travail ménager nécessaire sont presque toujours destinés à l'usage personnel. Pendant l'hiver, alors que le travail des champs est terminé, les heures de loisir sont plus nombreuses. Chacune à leur tour, la maîtresse de maison ou une de ses filles, s'assied devant le métier à tisser, continuant le travail commencé, soit le tissage d'un tissu, d'une écharpe, d'une tapisserie ou d'une ceinture. Ce partage du tissage ne contribue pas réellement à l'esthétique de l'article une fois terminé, étant donné que le tissage qui dépend de la force et de la capacité de la tisserande variera en épaisseur et en beauté. Pour broder, par exemple, l'adolescente qui pense au bétail dans les pâturages, s'appuie contre une barrière ou s'assied sur l'herbe; la jeune fille d'un âge plus mûr, de retour des champs, s'applique à broder une magnifique blouse qu'elle pourra exhiber à l'église ou à un bal, ou mettre de côté pour son trousseau.

Dans le développement de ces travaux à l'aiguille, la vente des articles n'est nullement considérée. Ils ne sont confectionnés que pour l'usage domestique et pour embellir leur propre foyer ainsi que comme parure. La preuve en est que la maîtresse de maison ne peut évaluer son travail — peut-être peut-elle additionner le coût du tissu et de la laine, mais elle ne saurait évaluer son temps et son travail.

Malgré cela, il arrive parfois qu'on puisse acheter de tels travaux à l'aiguille même aux marchés. Dans certains petits villages du pays qui se trouvent éloignés, une grande quantité de ces travaux à l'aiguille sont en vente; toutefois ceci n'est que pour parer la pauvreté et obtenir quelque argent pour pouvoir acheter des graines, payer les impôts fonciers, ou permettre à la famille de se payer des vacances nécessitant de fortes sommes d'argent.

Quoique toutes les femmes sachent broder, la broderie est en général similaire dans nombre de villages ukrainiens et roumains. Ce sont des femmes qui travaillent pour recevoir de l'argent de la part des étrangers. Ces femmes que les Hutzuls appellent "couseuses" ou "shvaly" représentent les pauvres du village, affligées d'un défaut physique qui les empêche de vaquer à d'autres travaux, ou dont la propriété est si exiguë qu'elles ne peuvent en tirer profit.

La femme qui brode à la maison est payée une fois le travail terminé. Les fournitures sont livrées par la personne commandant le travail, bien souvent une riche maîtresse de maison dont la ferme est si grande qu'elle n'a pas le temps de faire sa propre broderie, ou bien est trop fière pour se pencher sur un tel genre de travail.

Au début des années 1900, les organismes féminins nationaux apportèrent un changement à la productivité, et dorénavant, dans diverses localités les jeunes fermières, sous leur direction, préparaient chez elle des broderies pouvant être utilisées plus tard comme entre-deux sur des blouses pour dames, des robes, des coussins, des sacs à main, etc. Ainsi que mentionné, ces jeunes filles brodaient sur commande; elles obtenaient les fournitures nécessaires des organismes et étaient payées pour leur travail. On ne peut compter sur une date ferme de livraison car la couseuse ne travaille que quand bon lui semble et suivant son enthousiasme, et seulement lorsqu'elle en a le temps, après ses attributions domestiques.

Les organismes ainsi que le marché local qui ouvrirent une section bukovinienne pour divers artisanats, vendirent très vite les articles confectionnés mais, malgré cela, il était très rare que d'autres commandes puissent être passées ou promises pour une date ferme.

### OUVRAGE MANUEL DE PRODUCTIVITÉ INDIGÈNE

Chez les Ukrainiens et les Roumains, le tissage est exécuté exclusivement par les femmes; il est très rare qu'un homme brode ou tisse.

Dans chaque foyer, le métier à tisser est une nécessité, et les jeunes filles qui se marient sont très fières d'avoir tissé, cousu ou brodé tout leur trousseau.

On tisse des tissus fins et épais du chanvre et du lin ainsi que des serviettes à dessins splendides ou pour mieux dire, des accessoires tels que des écharpes pour recouvrir la tête à l'occasion de fêtes spéciales ou pour aller à l'église; avec les déchets du chanvre on tisse de grosses couvertures; avec la laine des vêtements pour femmes tels que des jupes enveloppantes (horbotka, opynka). Cette jupe ourlée est un morceau de lainage rouge ou noir à quatre coins, décoré de rayures de couleurs vives, parfois des fils d'or ou d'argent. Le lainage préfétréci noir, rouge ou blanc sert à faire des bas (nohavitsi) pour hommes ainsi que des pélerines pour hommes et femmes. On tisse également des ceintures étroites et larges à dessins de couleurs vives (krayky), de grand sacs pour l'épaule (taystry) et des tapisseries murales (kovertsii).

Quoique extrêmement variés, les vêtements des paysans bukoviniens, ukrainiens et roumains sont cependant, dans la généralité, du même genre à travers le pays.

Les femmes portent des jupes longues jusqu'au dessous des genoux, jupes qui sont attachées autour de la taille avec une ceinture tissée de 10 à 15 cm de largeur. Sur cette jupe, elles portent une jupe enveloppante (horbotka) attachée autour de la taille avec une ceinture tissée multicolore de 4 à 5 cm de large enroulée plusieurs fois autour de la taille. Les coins du bas de cette

jupe en lainage sont relevés jusqu'à la taille et repliés sous la ceinture afin de faciliter les mouvements de marche et du travail. Autour de leur tête, elles enroulent une écharpe blanche tissée (rushnyk).

En général, et seulement en hiver ou pour une occasion spéciale, les femmes portent des bottes ou des souliers jaunes décorés.

Quant aux hommes, ils portent, en été, des pantalons de tissu blanc et en hiver des pantalons en lainage blanc ou rouge. Sur ces pantalons, un blouson qui va jusqu'aux genoux est attaché avec une ceinture en lainage de couleur vive ou de cuir travaillé (cheress) de 15 à 20 cm de large. Aux pieds, des mocassins en cuir et souvent même des bottes. Sur la tête un chapeau haut (bura) ou ulne toque en caracul noir (kuchma). En été, ils portent de grands chapeaux de paille noire dont le style varie suivant la localité. Dans les plaines basses ukrainiennes, le long des rivières Prut et Cheremosh, les chapeaux de paille faits à la maison sont souvent décorés d'une variété de rubans recouverts de perles (gerdan). Les vêtements de dessus des hommes et des femmes ukrainiens et roumains sont de larges manteaux en lainage rouge ou noir qui descendent jusqu'au dessous des genoux; puis une pélerine blanche avec capuchon; ou finalement le manteau de peau de mouton avec la fourrure à l'intérieur (kozuhkh), long ou court, à manches longues ou sans manches. Le manteau long à manches s'appelle un "kozuhkh ou zupan"; celui sans manches un "kyptar"; quant au manteau en peau de mouton court avec manches, il s'appelle un "kozushok" et celui sans manches un "kyptarets". A l'extérieur, tous les manteaux en peau de mouton sont décorés ou cousus avec des ornements découpés de cuir brun ou rouge, ou encore brodés de laine de couleur vive.

Tant pour les hommes que pour les femmes, le sac tissé (taystra) en lainage de couleur vive et de dessins variés est une nécessité. Ils y transportent leur déjeuner ou autres nécessités pour aller aux champs, au marché ou partout où ils se rendent.

Les Hutzuls, eux, se vêtissent d'une façon différente par rapport aux vêtements portés en général dans le pays. Les blousons que portent les hommes par dessus leurs pantalons sont courts. Au lieu du manteau long, large et foncé (sardak), ils portent des manteaux courts décorés de rubans ornés (darmovysy) et des glands (kutasy); les pantalons épais, en lainage, (hachi) sont d'un rouge vif, couleur préférée des Hutzuls. Au lieu du sac pour l'épaule tissé avec des dessins de couleur vive, les Hutzuls portent en général un sac en cuir (dubivka, dzobynka) décoré de boutons métalliques variés et des anneaux. Les hommes, comme les femmes, portent en guise de vêtement de dessus le manteau court mentionné ci-avant (sardachok), mais au lieu de l'écharpe tissée blanche (rushnyk) ils enroulent autour de leur tête une écharpe ornée de motifs (peremitka) qu'ils achètent au magasin.

Hommes et femmes protent des mocassins en cuir; les femmes enveloppent leurs jambes de bandes de lainage (onychky) en guise de bas. La description générale de leurs vêtements n'est qu'une suggestion. Les variétés sont si diverses que leur énumération détaillée sortirait du but de ce livre. Ce qui suit décrira en plus de détail les vêtements décorés de broderie déjà mentionnés.

### LA BLOUSE (COUPE ET BRODERIE)

C'est d'après la blouse qu'on reconnaît les talents artistiques du travail à l'aiguille de la maîtresse de maison bukovinienne. Parfois, la blouse est une véritable beauté. On distingue deux genres de blouses, suivant la coupe et l'exécution; toutefois, elles ont toutes quelque chose en commun — le bas qui s'abime le plus vite est toujours en tissu plus solide et plus épais que le reste de la blouse.

1. La chemise habillée qui se porte seulement le dimanche et les jours de fête pour aller à l'église, à un bal, une réunion de famille et autres festivités, est richement brodée sur les épaules et du haut en bas des manches, sur la poitrine — des deux côtés de l'encolure sur le devant presque jusqu'à la taille. Parfois l'ourlet du bas est brodé et bordé de dentelle.

La coupe de la blouse: Le haut et le bas de la blouse sont de la même largeur (1m 40 cm à 1m 60 cm) et sont pliés la plupart du temps à partir de trois largeurs; il est très rare qu'ils soient pliés de deux ou quatre largeurs.

Tout le long de la largeur, le haut de la blouse est ouvert et souvent les deux côtés demeurent ouverts verticalement. On insère les épaules et les manches dans ces deux ouvertures afin que l'ouverture du haut comprenne aussi les deux largeurs de l'épaule. Au moyen d'un fil solide, on fronce tout autour de cou. Le dessous de la manche, triangulaire ou rectangulaire est rapporté afin de permettre de lever les bras plus facilement. Les morceaux de l'épaule sont toujours d'une dimension plus étroite que la manche elle-même — moitié ou tiers.

La broderie sur les épaules et les manches de la blouse habillée se présente comme suit: du haut en bas — partie supérieure — celle couvrant l'épaule et le haut du bras est ornée de 2 ou 3 rangs ou plus de broderie disposés l'un sous l'autre et séparés par des bandes étroites; puis on coud une dentelle en diagonale sur les côtés et le bas. Les dessins sont soit les mêmes pour chaque rang, soit différents. Dans ce dernier cas on les fait alterner.

Ces parties de l'épaule ne font pas partie de la manche; ce sont des morceaux séparés qui sont brodés en dehors de la manche et, une fois finis, ils sont rapportés sur la manche et seulement alors insérés dans la blouse.

Les bandes de broderie sur l'épaule sont soit d'une même couleur, soit de deux couleurs, mais le plus souvent multicolores; les lignes séparant les bandes brodées et la dentelle cousue en diagonale autour du bas et sur les côtés de la partie de l'épaule sont brodées aux points de croix avec du fil or ou argent, ou ornées de perles ou de paillettes dorées.

Du haut en bas de la partie de l'épaule, la broderie mesure de 10 à 20cm. Juste en dessous de la section de l'épaule commence la manche; sur la

partie supérieure de la manche, sous les nids d'abeilles, on brode un dessin horizontal de 5 à 15 cm de large, représentant un dessin géométrique et différent tant en broderie qu'en couleur de la partie de l'épaule et du bas de la manche.

La plupart du temps, cette bande d'une seule couleur est jaune (dans les villages ukrainiens, le long du Dniester, cette bande est verte). Parfois, elle est noire, bleue, blanche, argent ou rouge). Cette broderie sert de décoration seulement. Elle se distingue de l'autre broderie et est d'un style tout à fait différent.

En plus sont ajoutées à cette seule couleur, de part et d'autre, les enjolivures ci-après — le contour du dessin principal est en laine (spécialement chez les Hutzuls) ou des perles brillantes or ou argent sont cousues sur le dessin. Les motifs de la broderie varient tout particulièrement sur la partie inférieure des manches. Il en existe deux genres: trois rangs de broderie le long de la manche avec trois dessins différents; parfois les trois représentent le même dessin; parfois encore la bande centrale est la principale et représente en dessin marquant tandis que les deux autres de chaque côté sont plus étroites et moins compliquées. Dans ce dernier cas, la bande centrale fait un effet de branches desquelles partent de chaque côté des fleurs ou des tiges de feuilles. Pour faire ressortir les espaces vides entre les branches, de petits dessins décoratifs sont disposés près de la jonction de la bande du milieu. Les bandes plus étroites de chaque côté du dessin principal rehaussent le dessin principal ou représentent des dessins complètement différents.

Des bandes en diagonale du même motif ou de motifs variés sont une autre façon de décorer les manches.

Sur la manche, la broderie est plus large que de dessin utilisé sur l'épaule. Le bas de la manche est froncé, soit avec un fil solide comme autour de l'encolure, soit au moyen d'un dessin de dentelle posé en diagonale. Les côtés du devant de la blouse sont brodés de deux bandes étroites qui se joignent ou sont disposées de part et d'autre en petits dessins individuels; dans certains villages, le bas de l'ourlet de la blouse est brodé.

Ce sont surtout les Ukrainiens et les Roumains habitant les vallées qui ornent leurs blouses de cette façon. Chez les Hutzuls, la décoration est quelque peu différente car ils préfèrent la broderie sur les épaules qu'ils appellent "insertions" sur la bande supérieure horizontale de la manche et sur le côté droit et gauche de l'encolure, utilisant alors la même broderie.

Il existe des exceptions à cette règle générale où les enjolivures sur le devant de la blouse et sur la manche sont les mêmes et seul le haut de la manche est semblable à l'épaule. Ceci se remarque surtout sur les blouses des Ukrainiennes et Roumaines des plaines; parfois, à part la bande supérieure les épaules et les manches varient en dessins, mais, comme indiqué précédemment, ceci est très rare.

Les manches des blouses des Hutzuls qui sont de la même largeur aux épaules sont brodées de façon plus serrée que sur les autres blouses décrites précédemment. Les bandes verticales ou en diagonale sont très près l'une de l'autre ou même tout le fond est rempli d'un motif neutre qui peut très bien ne pas s'assortir avec le motif principal; sur la gauche et la droite du motif, il y a toujours une petite bande de finition exécutée en petites rosettes ou en zigzag. De telles manches qui sont entièrement brodées sont appelées "pysany"; elles sont rarement confectionnées et ne le sont que par des gens riches; en général, elles sont brodées sur les épaules et portent une bande horizontale sur la partie supérieure de la manche; le côté et le bas de la manche sont ourlés avec un petit dessin de fantaisie.

Les manches des blouses des Hutzuls sont toujours froncées à l'extrémité au moyen d'une dentelle cousue en diagonale; en dessous, il y a encore une petite bande de broderie voyante comme un poignet. En ce qui concerne les blouses habillées des Ukrainiennes et des Roumaines des plaines, toutes les blouses des Hutzuls sont coupées comme décrit précédemment.

2. La blouse de chaque jour ou la blouse de travail (khoplyanka) est coupée et ornée d'une façon beaucoup plus simple en comparaison de la blouse habillée. Elle se coupe comme suit: le haut de la blouse est d'un seul morceau et couvre le dos et le devant à partir de la taille; sur le devant, on fait une grande ouverture pour l'encolure (pazukha) afin de pouvoir l'enfiler facilement par la tête.

Les parties de l'épaule n'existent pas et les manches sont cousues directement à même la blouse. De chaque côté, sous les manches, on coud un triangle ou un carré (klyny) à la moitié de la largeur de la blouse afin que celle-ci soit suffisamment large et confortable. Sur les épaules, aucune broderie compliquée, mais pour la remplacer, il y a une bande de broderie étroite sur la manche près de la couture. La seule broderie est sur la manche elle-même; en général, il s'agit d'une seule bande verticale ou d'une bande large au centre et deux bandes plus étroites sur chaque côté. De même les bandes verticales paraissent sur le côté droit et gauche de la poitrine et du dos. L'encolure est ourlée à perfection. Le bas de la manche et la blouse elle-même sont parfois décorés d'un dessin de broderie élémentaire.

Dans certains villages ukrainiens, la blouse de travail ne porte que trois ou quatre larges dessins sur le côté droit et gauche de l'encolure, lorsque aucune autre broderie ne paraît.

Le bas des manches de ces blouses de travail est lâche de façon à ne pas gêner le travail. Les blouses des Hutzuls ne sont brodées que sur les parties de l'épaule suivant un modèle d'une seule couleur, broderie disposée suivant plusieurs bandes l'une au-dessus de l'autre. Les manches sont toujours froncées.

Dans certaines parties du pays, même les blousons pour hommes sont brodés de couleurs voyantes ou de blanc. Ceci est particulièrement vrai chez les Hutzuls, les Roumains habitant les collines méridionales et les habitants

de quelques secteurs des plaines. Des bandes étroites sont brodées sur le "wynaky" (shupaky) ainsi que sur les épaules l'ourlet de l'encolure, l'ourlet du bas des manches et du blouson. On rencontre aussi des modèles de dentelle plus étroits ou plus larges cousue en diagonale sur les blousons pour hommes, chez les Hutzuls.

#### SERVIETTES (POUR COUVRIR LA TÊTE)

L'autre partie du costume que les villageoises embellissent de broderie est la serviette que l'on enroule autour de la tête. Le tissage de ces serviettes démontre le don artistique des villageoises car elles créent des dessins des plus divers qui parfois se détachent très clairement du fond. Les deux extrémités de ces serviettes portent une bande ou plus de rangs horizontaux ou en diagonale d'ornement de couleur vive, souvent les mêmes de chaque côté. On retrouve particulièrement ceci à Dorna et aux environs.

#### ECHARPE (SHYRNKA)

Finalement, l'écharpe (shyrnka) de 50 cm de large sur 60 cm de long est décorée de broderie de couleur vive — sur les coins, une fleur géométrique ou de style est brodée et les bords sont ourlés de laine voyante. Cette écharpe est pliée de façon à ce que les quatre coins soient bien l'un sur l'autre et les bouts ont des glands de laine voyante.

Toute jeune fille doit broder une telle écharpe pour son fiancé comme cadeau; il la porte dans sa ceinture pendant la cérémonie du mariage. Ce genre d'écharpe est également présenté à des invités éminents qui visitent le village ou un foyer. Ceci reflète la vieille coutume d'accueillir les gens avec du sel et du pain.

De telles écharpes sont également utilisées comme décoration murale sous des tableaux religieux.

#### VESTES

Il ne faut pas oublier de mentionner un autre genre de broderie — la broderie sur vestes particulièrement le kyptar avec ou sans manches. Ce type de broderie est quelque peu différent de celle mentionnée auparavant car elle n'est pas accomplie avec la même dévotion que les autres articles. Ceci provient du fait qu'il existe un certain accord entre la personne qui passe la commande et la personne qui l'exécute.

La broderie des vestes réalisée seulement par les hommes qui, comme des paysans artistiques, vont de village en village et dans des foyers où ils trouvent du travail. Ils sont logés et nourris tandis qu'ils brodent et sont payés une fois l'article terminé.

Les dessins décoratifs de ces vestes dépeignent principalement la végétation; ce sont des fleurs, des feuilles, arrangées en bouquets, des couronnes ou branches.

La broderie qui est plus grossière que celle des blouses est très différente et convient au tissu plus épais.

#### LA BRODERIE

Il faut mentionner un trait caractéristique de cette broderie artistique et de renom et qui la distingue de la broderie ordinaire — il s'agit de la manière dont on tient l'aiguille. Tandis que la plupart des gens apprennent à tenir l'aiguille avec trois doigts de la main droite et tirent l'aiguille par devers eux, la maîtresse de maison bukovinienne elle, tient son aiguille avec deux doigts et coud en tirant l'aiguille loin d'elle. De plus, pour broder les femmes n'utilisent jamais de dé à coudre. En outre, une différence remarquable est le fait que le canevas n'est jamais utilisé; au contraire, les dessins sont brodés directement sur le tissu en comptant les fils. C'est là un travail très difficile et laborieux, et c'est la raison pour laquelle les broderies paysannes bukoviennes sont si remarquables dans tous leurs détails.

Les broderies sont appliquées soit sur l'endroit, soit sur l'envers du tissu, la dernière méthode (nyzyna) tout particulièrement est laborieuse car chaque point est fait très près du suivant si bien qu'une fois terminé, l'article semble avoir été tissé.

En général, écharpes et serviettes pour la tête sont brodées pareillement des deux côtés si bien que les deux côtés du tissu sont semblables.

Dans certaines régions du pays, la coutume est de broder avec un fil si épais que la silhouette principale du modèle se trouve presque perdue dans le dessin. On ne peut en général la distinguer que par les nuances des points individuels. En réalité, dans le cas d'une broderie extrêmement bien exécutée, la silhouette ne se distingue seulement que sous une inspection minutieuse. Pour broder on se sert de fil de soie, de coton et de laine.

Les points sont extrêmement variés et nombreux, et pour cette raison, il n'est pas nécessaire de broder simplement en lignes droites; au contraire, on trouve souvent des lignes courbes lesquelles contribuent particulièrement à la beauté de la broderie bukovinienne.

#### DENTELLE COUSUE EN DIAGONALE (TSYRKA)

Les blouses et les serviettes ne sont pas seulement brodées de dessins individuels comme mentionné ci-avant, mais elles sont aussi ornées de points en diagonale. Pour coudre une dentelle en diagonale, il faut tirer des fils et faire un dessin en blanc sur le tissu blanc. Parfois on utilise des fils de couleurs différentes; ainsi ressortent des dessins des plus originaux. Parfois la dentelle cousue en diagonale est combinée avec de la broderie sur blanc, ce qui entraîne la coupe d'espaces parmi certains fils.

## GERDAN (RUBAN DÉCORATIF PERLÉ)

Le tissage de petites perles au moyen d'une aiguille, sur ruban, est une occupation très intéressante pour les jeunes filles. Cette technique utilisée par les Égyptiens de l'ancien temps, s'est propagée dans notre pays un peu partout.

Ces gerdans, étroits ou larges, ordinaires ou dentelés sur un bord, sont portés par les jeunes filles autour du cou ou sur la tête en guise de décoration. Les garçons décorent leurs chapeaux de ces gerdans. En général, les dessins appliqués sur les gerdans sont géométriques.

## CHOIX DES COULEURS

Pour leur broderie, les paysannes choisissent le noir, blanc, vin, gris, citron, orange, bleu et vert (les trois dernières couleurs claires ou foncées); elles les utilisent généralement de la façon traditionnelle et observent, dans leur choix, les principes de l'harmonie. Et là, elles ont droit à des félicitations car aucune d'elles n'a jamais étudié ces principes; elles suivent simplement leur instinct naturel. Les blouses habillées sont tout spécialement riches en couleurs et charment souvent les yeux du spectateur. À l'exception du dessus de l'épaule qui est toujours jaune, il est rare que les blouses soient de deux couleurs ou d'une seule couleur — par exemple rouge et noire, ou seulement rouge ou noire — mais, même dans ces cas particuliers, le noir est extrêmement impressionnant.

La plupart des blouses de tous les jours (khlopyanky) sont brodées d'une, parfois de deux couleurs, mais le plus souvent de trois couleurs. Les blouses d'une seule couleur sont généralement noires, rouges ou bleues; celles de deux et trois couleurs sont noires et rouges, ou noires, rouges et jaunes. Le vert est utilisé dans le comté de Zastavna dans le nord, où la bande supérieure horizontale sur la manche de la blouse habillée est brodée de vert; autrement, cette couleur est rarement utilisée. Si elle l'est, on l'emploie alternativement avec du bleu dans de petites parties de la broderie.

Il est intéressant de noter que dans certaines régions, les épaules de la blouse portée le jour des noces doivent présenter de petits dessins, brodés seulement de rouge; de même les manches, la poitrine et le dos sont brodés seulement de rouge ou de rouge et blanc.

On appelle "remplissage" (zapovnen) les modèles qui se distinguent non seulement par leur dessin mais par leur remplissage multicolore du fond central.

Les Hutzuls aiment beaucoup le rouge, il est de prime importance dans toutes leurs broderies; noir, jaune et vert ne sont utilisés que modérément; le noir est utilisé pour silhouetter les modèles; le jaune et le vert pour remplir les petits espaces; d'autres couleurs sont rares et dérogent de la coutume.

## TEINTURE

Il y a bien longtemps (même aujourd'hui parfois) la teinture de la laine, du fil et autre tissu fabriqué à la maison était réalisée au foyer. On utilisait alors des feuilles, des fleurs, des écorces de diverses plantes. On les faisait sécher et on les préparait convenablement; dans la préparation de certaines teintures on utilisait des "hepocmu".

Ces teintures étaient extrêmement résistantes et particulièrement belles, si bien que même aujourd'hui, on s'émerveille de la fraîcheur des couleurs des vieilles broderies. Il serait trop difficile et trop long de donner ici en détail chaque recette de teintures telles qu'elles étaient préparées dans le temps ou même comme elles sont encore, en partie, préparées de nos jours. Non seulement il y a le travail lui-même, mais aussi les sorcelleries mystérieuses et autres superstitions. Nous ne mentionnerons donc que les éléments les plus importants de ces méthodes.

Citron — Fabriqué avec du "Zanobamc" Vers la fin juin, alors que la plante est en fleurs, ou cueille, par une belle journée ensoleillée et sèche, les fleurs que l'on fait sécher alors dans un endroit bien protégé et à l'ombre; on retire les fleurs flétries car elles abîment la teinture. On doit avoir des mains très propres pour cueillir les fleurs et les choisir, et on doit les déposer sur des plats propres qui ne doivent présenter aucune trace d'acidité. On fait bouillir les feuilles desséchées à l'eau claire; on les laisse refroidir légèrement; ensuite on ajoute deux pointes de couteau d'alun. Après y avoir déposé le fil, on fait bouillir à nouveau. Le fil sera alors entièrement d'un beau jaune; si on désire un jaune plus foncé, faire bouillir le fil dans du "borsch" passé (soupe aux betteraves) au lieu d'eau.

Orange — On cueille et on fait sécher les petites feuilles minces et les fleurs blanches du saule, suivant la méthode ci-dessus; on les bout dans de l'eau claire à laquelle a été ajouté un peu d'alun; le fil est alors bouilli dans ce mélange. Pour obtenir un orange plus foncé, il faut faire bouillir le fil deux fois.

Rouge — C'est des feuilles et de l'écorce des pommiers et des poiriers sauvages ainsi que des fleurs de "nampunka" que l'on obtient la couleur rouge, et ce, de la façon suivante:

On fait bouillir dans de l'eau l'écorce desséchée par le soleil des pommiers et des poiriers sauvages; on laisse refroidir et on passe; puis on mélange bien, tout en frottant les deux mains l'une contre l'autre, les proportions suivantes: deux parts de feuilles séchées à l'ombre de pommiers et de poiriers sauvages et une part de feuilles et de fleurs desséchées de "nampunka". On place alors ce mélange dans un baril ou dans un seau en bois et on verse l'eau de l'écorce bouillie. On laisse reposer trois à quatre jours. On fait alors une mousse de ce mélange en le battant une heure par jour pendant neuf jours. Au bout des neuf jours, on ajoute de l'alun, on fait bouillir et une fois le tout refroidi on obtient une teinture toute prête. La laine ou le fil lavé est alors déposé dans ce liquide et dans un récipient propre on laisse bouillir une fois, deux

fois et même plus, suivant que l'on désire une couleur claire ou foncée. Dans l'ancien temps, la teinture rouge était presque exclusivement préparée à partir du "bus rhus cotinus" qui était importé de la Moldavie en quantités importantes vers la Bukovine et Halychyna.

Bleu — Diluer du sulfate de cuivre dans du nitrate de potassium. Plus tard, en faire bouillir une quantité convenable dans de l'eau chaude dans un récipient en cuivre et ajouter un peu d'alun. Dans cette eau bleue, placer le fil blanc et faire bouillir à nouveau pour obtenir un beau bleu. Pour avoir un bleu plus foncé, faire bouillir deux fois ou plus. En dernier lieu, on rince le fil dans l'eau claire de la rivière et on le fait sécher.

Ci-après une autre méthode pour obtenir une teinture bleue: Laisser de l'urine humaine pendant quelques jours dans un récipient; passer la partie claire et y placer un morceau de sulfate de cuivre enveloppé dans du tissu. Laisser reposer quelques jours jusqu'à ce que la pierre devienne friable, donc plus facile à écraser. Placer le fil dans ce liquide auquel a été ajouté un peu d'alun. Y déposer le fil et laisser reposer deux à trois jours. Le retirer du liquide et bien le rincer dans de l'eau. Laisser sécher au vent. Lorsque la laine est d'un bleu clair, la remettre dans le liquide jusqu'à l'obtention de la couleur désirée.

Noir — Pour obtenir le noir on utilise du sureau jeune et frais. On le fait bouillir et lorsqu'on le passe, on y ajoute un peu de sulfate de cuivre et du sel de cuisine. On y place alors le fil, on laisse bouillir puis on rince dans la rivière. On laisse sécher le fil au dehors. La teinture noire peut aussi être préparée à partir de feuilles de noyer.

D'autres teintures comme le vert, violet, brun, etc. sont réalisées par double teinture. Pour le vert par exemple, on prend un article teint jaune et on le trempe dans du bleu. Pour le violet, l'article rouge est trempé dans du bleu, etc.

Fin de parler de la teinture provenant de plantes, méthode qui était autrefois la règle générale. De nos jours, cette méthode est rare. Dans l'ancien temps, l'industrie bukovinienne n'existait pas et lorsque les villageois n'ayant pas d'autres moyens de gagner leur vie que de s'occuper de l'agriculture, ils avaient, ou plutôt, les femmes avaient bien le temps de vaquer à leurs travaux ménagers, et c'est la raison pour laquelle elles pouvaient préparer la teinture qui demandait tant de temps et d'énergie. Aujourd'hui, avec le moyens technologiques changeant constamment, le temps et l'énergie des villageois sont nécessaires et plus appréciés. D'autre part, avec l'arrivée des lignes de chemins de fer, les travaux manuels nouveaux, la possibilité d'obtenir des teintures artificielles et même des fils déjà teints, tous ces produits sont maintenant à la portée de tous, même de ceux qui vivent dans des villages éloignés. Maintenant, la teinture est faite à partir de teintures achetées ou on achète le fil déjà teint. Je dois admettre que c'est pour cette raison que la qualité des travaux manuels se détériore, car leur première originalité et leur beauté dépendaient de ces magnifiques teintures préparées à la maison.

## DÉCORATIONS

1. Caractéristiques générales des décorations et noms indigènes des dessins. De la richesse des décorations bukoviniennes, deux genres de dessins sont saillants car ils utilisent le plus souvent le dessin géométrique et les plantes. Les premiers sont utilisés spécialement par les Hutzuls, presque exclusivement pour les broderies de toute la blouse. Quoique les Ukrainiens venant des plaines ainsi que les Roumains utilisent aussi des dessins géométriques, je vais référer tout spécialement aux bandes supérieures de la manche qui sont toujours brodées de dessins géométriques, les épaules de même, mais rarement le bas des manches.

Les décorations géométriques sont neutres, ont des fonds non bordés ou des bandes régulières ou même des formes de rosettes carrées, rhombiques, hexagones ou octogones.

Dans la broderie bukovinienne, les motifs représentant des plantes sont aussi nombreux que les dessins géométriques. On peut s'émerveiller à la variété exhibée par les villageoises. Toutes sortes d'arbres et de branches, végétation, feuilles, fleurs, fruits de la forêt et de la plaine, soit plus ou moins une reproduction de la nature comme elles la voient, sur leurs broderies. Mais, il y a aussi nombre de créations imaginatives originales. Je ne mentionnerai ici que quelques exemples de la multitude des noms de plantes utilisées en broderie: chêne, pin, pommier, rose, pavot, prunier, concombre, haricot, etc.

Les animaux sont également représentés de différentes façons: cheval, chien, canard, poulet, poussin, etc; puis cigogne, serpent, coléoptère et ver, araignée, mouche, etc., des noms tels que: oeil-de-boeuf, oreille de lapin, etc. Toutefois, les dessins n'en sont pas toujours une reproduction directe. Les outils ménagers et de tissage sont aussi représentés, tant en dessin qu'en nom: attisoir, râteau, peigne, fer à cheval, etc.

La broderie représente aussi souvent l'église et la religion: monastère, église, croix de toutes sortes, coupes et autres articles religieux.

Dans la broderie exécutée par les hommes, on ne rencontre pas de figures humaines, mais des noms: prêtres, garçons, etc.; cependant, les dessins ne représentent pas de telles personnes.

La nature n'est jamais reproduite telle qu'elle, mais c'est la façon artistique suivant laquelle elle est incorporée dans la broderie qui démontre leur superbe esprit artistique et la profondeur de leur talent d'improvisation.

Qu'il s'agisse de dessins géométriques ou autres, ils sont presque toujours lisses; les rares exceptions sont dans les cas où le dessin est en bas-relief — ce qui arrive parfois quand une section individuelle est brodée en soutache.

Il est clair qu'un grand nombre de modèles passèrent verbalement d'une génération à l'autre et furent jusqu'à maintenant préservés sans changement. Au fur et à mesure toutefois, des changements sont apportés dans l'apparence

et la couleur, les brodeuses reproduisant leurs propres idées et leur goût. Nombre de broderies sont aussi la création du moment, provenant d'un désir de changer, ou de résultat d'une expérience quelconque. Plus récemment, de plus en plus de femmes révèlent leur ambition d'originalité et leur désir de reproduire quelque chose qu'aucune autre villageoise ne posséderait. Ce désir anime les femmes d'aujourd'hui. Une jeune fille par exemple, visitant un marché d'un village voisin remarquera la broderie ornant le vêtement d'une autre jeune fille d'une localité différente. Elles se rencontrent; alors, elle observe attentivement le dessin qui lui plaît, se souvient d'autant de détails que possible (il arrive même qu'elle compte le nombre de croix et de points) et dès son retour à la maison, elle brode aussi vite que possible ce dont elle se souvient. Ce qu'elle a oublié, elle le remplace par quelque chose de son propre goût. Elle ajoute de petits dessins ici et là, dans le but de satisfaire son désir de dépendre son originalité. Ainsi, elle a, en outre, créé un nouveau modèle dans son propre village, qui est différent de l'original. Il est vrai que les dessins originaux qui étaient si précieusement préservés dans le passé, disparaissent de plus en plus de certaines communautés et même de certains pays.

Il est également évident que, d'après les exemples ci-dessus, un grand nombre de dessins ont des noms et la plupart du temps, ces noms ont passé de générations en générations. Ceci se confirme par le fait que si l'on demande à une vieille villageoise l'origine du nom d'un certain modèle ou dessin, elle répondra que c'était le nom que sa mère ou sa grand-mère utilisaient.

Certains modèles apportés par une jeune fille de son propre village épousant quelqu'un d'un village portent le nom de son ancien village. Par exemple, Mahalyanski, Chahorski signifie venant de Mahala ou de Chahara. Certaines broderies sont généralisées par les Ukrainiens qui les appelleront alors "broderie roumaine" (Voloski). Un grand nombre de ces vieux noms n'existent plus aujourd'hui; d'autres, et un nombre aussi grand que possible, ont été ranimés et présentés dans ce livre. D'où viennent originellement ces noms? Les dessins furent-ils créés pour s'adapter aux noms, ou furent-ils créés plus tard et reçurent tels noms parce qu'ils ressemblaient à ce qu'ils représentaient? C'est là une question à laquelle il est difficile de répondre, car l'un et l'autre pourraient se justifier.

## 2. Etude historique — Origine des décorations

On ne connaît rien de défini sur l'origine et le développement de l'art folklorique bukovinien car il n'existe aucune archive du passé. Même dans les archives du Général Engenbourg (durant l'amalgamation de la Bukovine et de l'Autriche) dans lesquelles, tant le pays que les gens sont décrits en détail, aucune mention n'est faite des villageoises et leurs travaux manuels.

On peut toutefois supposer malgré cela, que les Bukoviniennes s'adonnèrent aux travaux folkloriques artistiques du tissage et de la broderie depuis des siècles. On en trouve la preuve dans les résultats des recherches effectuées par des hommes tel que A. Riegl et M. Haberlandt. D'après celui-ci, il est très probable et même probant que l'art folklorique de notre pays remonte à bien avant le temps où ces deux pays portaient des noms différents. Il est même possible que cet artisanat date du temps de la dernière époque de l'Empire Romain quand on remarque le fait historique que la Bukovine était, dans le temps, la région la plus septentrionale de la province romaine de Dacia. En outre, on a retrouvé dans les motifs bukoviniens un grand nombre de dessins que Riegl considère comme une caractéristique des ouvrages artistiques romains de la dernière époque romaine. Toutefois, vu la différence dans les tissus utilisés et les développements techniques, les motifs ont quelque peu changé. Pour appuyer ces allégations, si l'on observe les motifs que Riegl identifie comme étant caractéristiques à la dernière époque de l'ère romaine, on remarque en particulier le chien qui court, les moustaches en spirale et ondulée, le ruban perlé (gerdan), la lettre "S", les coeurs, les haricots, etc. que l'on retrouve également dans les ornements bukoviniens plus ou moins incorporés de différentes façons.

Le développement initial et ultérieur de l'industrie du tissage domestique en Bukovine fut influencé d'une façon substantielle par l'union de ce pays à la Turquie et, par son intermédiaire, par toute la sphère culturelle orientale. On remarque spécialement cette influence dans le tissage et la broderie par la richesse et le nombre de motifs ainsi que par les restes de vieille origine byzantine, caucasienne et persane.

Les relations commerciales de la vieille province turque étaient très affairées et se tournaient surtout vers l'est, si bien que notre pays en adopta coutumes et traditions. Les tapisseries murales de ce moment là et de nos jours, tant dans l'est qu'en Bukovine, étaient et demeurent l'article décoratif principal d'un foyer, tant chez les riches que chez les pauvres. Les tapisseries murales originales qui furent importées de l'est par de riches nobles étaient peut-être les modèles et dessins pour les femmes des prêtres et des paysans riches qui étaient alors copiés sur leur métier grossièrement fabriqué à la maison. Comment, ces jeunes paysannes qui brodaient et qui avaient peut-être eu l'occasion d'admirer ces tapisseries murales originales dans des domaines, pouvaient absorber mentalement les dessins et les imiter dans leur propre broderie. Ceci ne surprend personne quand on a eu, comme moi, l'opportunité de voir qu'en un clin d'oeil, elles pouvaient absorber l'essence de la décoration qu'elles avaient vue et l'incorporer plus tard dans leur broderie sur toile.

De plus, les relations affairées, tant commerciales que religieuses avec l'Ukraine, Kiev en particulier, eurent peut-être une influence manifeste sur les ornements bukoviniens.

C'est un fait certain que la broderie était enseignée dans ce pays depuis des siècles car dans les anciens châteaux des Boyars Moldaves (il y en avait un à Suceava en Bukovine) la broderie était enseignée sur une telle échelle que

même les femmes nobles brodaient avec leurs servantes. Nombreux ouvrages magnifiques du 15 au 17<sup>ème</sup> siècle furent utilisés pour couvrir les tombes, les autels, les robes de prêtres, etc. que l'on retrouve de nos jours dans les monastères et dans les domaines privés. Ces reliques de l'antiquité prouvent à quel point cet art folklorique était alors développé.

L'intérieur des murs et l'intérieur des édifices, des églises, des vieux monastères du pays, particulièrement à Suceava, Sucevyts, Voron, Humor, Vatra-Moldav, etc. sont sculptés et parés d'ornements de style byzantin, ce dernier ayant influencé la broderie folklorique à travers le monde.

## 3. Etudes comparatives et recherches

Il n'est pas difficile d'expliquer et de comprendre la fusion des dessins bukoviniens, tout spécialement le géométrique avec l'oriental, vu les anciennes relations commerciales et politiques et l'influence inévitable qui en découla; mais il est plus difficile d'expliquer le fait que dans les articles tissés de bien d'autres nations qui n'avaient jamais eu de contact avec la Bukovine ou qui n'avaient eu que momentanément contact avec elle à la conclusion des escarmouches, ces pays possèdent des dessins très communs avec ceux de la Bukovine. Une excellente illustration d'une telle universalité est celle des Mordvyns, une tribu finlandaise à l'ouest de Moscou dans la région supérieure de la Volga dans les comtés russes du bas Novgorod, Kazan, Symbursk, Samara, Saratiw et Puna. Leurs broderies sont composées de nombreux motifs semblables à ceux des Hutzuls. Non seulement l'arrangement des lignes est similaire, mais parfois exactement pareil. On remarque souvent une telle similarité dans les dessins géométriques jaunes et verts des nids d'abeilles qui ornent la manche.

On retrouve nombre de dessins similaires et identiques non seulement dans la broderie russe mais aussi parmi la broderie norvégienne et suédoise. Les broderies indigènes de ces deux derniers pays exhibées à Vienne en 1910 offrirent l'occasion de faire une analyse et une étude comparative. Les tapisseries murales exposées ressemblaient beaucoup à celles de la Bukovine tant dans leurs techniques que dans la couleur des dessins.

Quand on va du nord au sud du territoire slave, Slovaquie et Slovène, Dalmatie, Bosnie, Serbie et Bulgarie, on trouve beaucoup de dessins similaires et identiques à ceux de la Bukovine. A part de livre de Felix-a-Lay, il n'existe aucune publication sur les ornements de ces pays. Il n'y a rien de disponible que l'on puisse consulter, mais ayant moi-même souvent voyagé à travers ces pays, j'ai pu en faire la comparaison. Le livre mentionné ci-dessus appuie adéquatement les résultats de mes recherches.

Sous le titre général d'"Ouvrages indigènes hongrois", par Pulszky et Fischbach, il est démontré que les dessins individuels hongrois, serbes, slovaques et tchèques sont favorablement comparables aux dessins roumains, s'éloignant plus de similarité dans le tissage que dans la broderie.

Peut-être devrait-on analyser l'importance de la décoration de la broderie bukovinienne par rapport aux autres pays voisins — Halychyna à l'ouest et au nord, Samborod et la Roumanie au sud, et à l'est la Roumanie.

La partie sud-est de Halychyna, le coin qui se trouve entre la Hongrie et la Bukovine ainsi que la partie limitrophe ouest de la Bukovine (les montagnes sont peuplées des Hutzuls qui parlent l'ukrainien) sur les deux côtés de la frontière tant en Halychyna qu'en Bukovine, ils ont vécu de temps immémorial, la même vie, porté les mêmes vêtements, suivi les mêmes coutumes et traditions — ainsi la beauté décorative de leur broderie est exactement la même comprenant presque exclusivement les dessins géométriques linéaires.

On en trouve la meilleure évidence dans un livre publié par le Musée industriel municipal de Liev4. Lorsque l'on compare les dessins de broderie des villageoises ukrainiennes d'Halychyna avec ceux des villageoises bukoviniennes — et ceci est encore plus remarquable si on examine certaines broderies originales des Hutzuls — (broderies qui ont été conservées en grand nombre dans ce musée et dans celui de Didushytsky), ce groupe de décorations bukoviniennes et hutzul est entièrement différent des autres dessins du pays. Le conservatisme et le séparatisme des Hutzuls sont responsables de l'exclusion de tout autre dessin étranger qui pourrait gâcher les caractéristiques de la broderie indigène. Les formes et les couleurs, le rouge surtout, qui s'harmonise avec leurs costumes, sont demeurées les mêmes depuis un temps immémorial.

Les motifs de Halychyna et de Bukovine — les régions des deux pays qui se trouvent plus au nord et peuplent les deux rives du Dneïster — sont entièrement différentes; il y a toutefois certaines exceptions de similarité et on trouve même des dessins absolument identiques — ceci est facile à comprendre quand on considère que les communautés ne sont pas à proximité les unes des autres.

Les riches broderies de Bukovine qui entourent entièrement la manche, la poitrine et le dos, se perdent vite dans cette partie de la frontière bukovinienne où le peuple vit plus loin de la frontière; dans le nord tout spécialement, on ne trouve aucune trace de cette broderie considérable. A l'ouest, tout ce qui reste en Halychyna consiste en une large bande horizontale sur le bord supérieur de la manche. Les magnifiques décorations de la manche entière ont complètement disparu. Dans les villages au-delà du Dneïster, on trouve quelques broderies sur les manches mais elles sont alors réalisées avec de la grosse laine, si bien qu'on a peine à reconnaître le dessin. Contrairement aux couleurs vives de la broderie bukovinienne, elles sont, en Halychyna, généralement ordinaires et sombres. A ce propos, une femme bukovinienne commentait: "les vêtements que portent les femmes de Halychyna sont si tristes".

Cette variation nationale qui est évidente dans bien d'autres circonstances ne surprendront pas une personne qui est au courant de la situation. La

partie est de Halychyna et la région nord de la Bukovine sont des régions entièrement agricoles; jusqu'à récemment, sans aucune industrie, séparées l'une de l'autre sur une longue étendue par le profond Dneister, le manque de communication était considérable. Les besoins du paysan bukovinien ne sont pas énormes. Par son travail manuel et la récolte de ses champs, il peut satisfaire à la plus grande partie de ses besoins. Ce dont il a absolument besoin, il peut se le procurer dans une ville bukovinienne voisine, où tout lui est familier et à proximité, plutôt que d'aller dans une ville en Halychyna où il se sent complètement étranger. Les affaires les plus importantes ne le lient d'aucune façon à son pays voisin. Toute sa vie agricole et politique est centrée sur la capitale du pays, Chernivtsi, où il trouve l'église de sa foi avec ses évêques et monastères où il se rend chaque année pour se confesser et communier, le saint vers lequel il se tourne pour ses souffrances, ses désirs et ses espérances; tout cela se trouve dans le sud du pays; c'est là aussi que les motifs de broderie ont passé de générations en générations en tant qu'anciens dessins bukoviniens.

Ce n'est pas le cas des villes limitrophes du sud et de l'est. Depuis toujours et jusqu'à la fin de 1870, les relations commerciales très affairées avec la Roumanie et l'industrie en Bukovine portaient surtout sur l'exportation vers la Roumanie en échange pour des produits agricoles divers. Sur les marchés, ici et là, s'échangeaient les produits des deux nations. Des deux côtés, le peuple vivait dans les mêmes circonstances, avaient les mêmes besoins, les mêmes croyances et la même langue, les mêmes coutumes et traditions, et de temps immémorial, portaient le même genre de vêtements. C'est la raison pour laquelle la décoration brodée et tissée sur les blouses ou sur les tapisseries murales sont très souvent exactement semblables en Bukovine et en Roumanie.

On trouve aussi une similarité dans les dessins de la région roumaine de Semyhorod avec laquelle la Bukovine méridionale a maintenu une participation communautaire active.

De ces comparaisons, il est évident que la broderie bukovinienne, à l'exclusion de celle des Hutzuls, n'a aucune ou très peu de similarité avec celle de Halychyna; d'autre part, elle en a énormément avec la broderie roumaine qui, une fois analysée à travers le développement historique total de la Bukovine, révèle qu'il n'aurait pu en être autrement.

Par elles-mêmes, les broderies bukoviniennes sont très semblables dans tout le pays; ceci est évident dans le fait que les dessins des diverses décorations placées sur les épaules, les manches, la poitrine et le dos, sont exactement les mêmes sur la blouse habillée que sur la blouse de tous les jours. On réalise ainsi une unité générale. Les dessins eux-mêmes ont des caractéristiques semblables; ce qui s'explique aussi par le fait que, même au milieu des régions surpeuplées d'une nation, se trouvent quelquefois des représentants d'autres nations, un entremêlement de deux langues. L'ukrainien est parlé du nord au sud et acquiert, de nos jours, la primauté dans les villages bukoviniens où, il y a 30 à 40 ans, on y parlait roumain. Mais ces circonstances n'ont pas la même influence sur l'art folklorique de la région qui a su, avec ténacité, le conserver intact.

C'est dans la communauté de Kamentsi, dans le comté de Seretz, qu'on en trouve la preuve indéniable où l'ukrainien est de nos jours parlé en grande partie et à Sherbivtsy où il est presque exclusivement parlé. Si on compare leurs dessins avec ceux des villages roumains à proximité, Terebleshty, Karapchiv, Pressekaren, etc. on ne trouvera aucune différence remarquable. On voit par exemple, la même chose dans les villages situés dans la région au-delà de la rive du Bas Prut (Novoselytsya, Boyany, Horich, Zuchok et Lenkivtsi). Le roumain prédomine dans les quatre premières communautés, l'ukrainien dans l'autre, et pourtant dans leur décorations, ils ont gardé entièrement leurs vieux dessins.

Néanmoins, d'autres régions entre le nord et le sud, où les Ukrainiens vivent d'un côté et les Roumains de l'autre, dans ces régions surpeuplées, certaines différences surviennent, différences que nous désirons élaborer. Dans ce but, nous comparerons d'un côté les comtés de Zastavna et de Kitzman, de l'autre côté les comtés de Succav et Humor, et en quelques occasions Radovetz.

Tout d'abord, on remarque dans les broderies des comtés ukrainiens, beaucoup plus de couleurs et pour ainsi dire tous les dessins sont de plusieurs couleurs. Dans le sud, évidemment, la broderie est souvent exécutée en plusieurs couleurs également, mais la différence repose sur le fait que tels dessins individuels sont brodés en une ou deux couleurs. La première utilise spécialement le vert, l'or et l'argent tandis que dans le sud, ces couleurs sont utilisées alternativement, principalement, le bleu, le rouge et le jaune. Ainsi que mentionné auparavant, le nid d'abeilles qui complète la manche sur le haut dans la broderie ukrainienne est le plus souvent en vert, tandis que chez les Roumains, cette broderie est en jaune. Tandis que la décoration verticale de la manche sur les blouses ukrainiennes est en général jaune ou rouge, chez les Roumains, elle est rouge, bleue ou noire. Il est également nécessaire de mentionner que les décorations de la manche en diagonale sont rarement utilisées par les Ukrainiens tandis qu'elle le sont chez les Roumains. Les dessins sur les épaules, les manches, la poitrine et le dos sont en général plus larges et plus modérées que chez les Roumains. Je désire ici faire remarquer tout spécialement la beauté des motifs et leur grande diversité dans le comté de Radiv; mentionnons aussi les dessins très larges chez les Ukrainiens, sur la poitrine, et au contraire les très petits dessins chez les Roumains. En outre, les motifs verticaux sur les manches de l'ukrainien, n'ont jamais l'apparence distincte des feuilles, branches et fleurs qui sont si généraux chez les Roumains. De la bande verticale centrale sur les deux côtés partent des branches présentant des fleurs ou des feuilles arrangées symétriquement et alternativement ainsi qu'une rosette à la partie supérieure.

Ces différences ne sont évidentes que dans les comtés mentionnés; dans les régions où les deux nations vivent ensemble, spécialement dans les comtés de Chernovetz, Storozynetz et Seretz, ces différences ont complètement disparu. Ceci n'est pas surprenant étant donné que les deux nations vivent dans des conditions économiques étroites identiques et partagent souvent un objectif commun depuis déjà bien longtemps — obtenir du sol indigène, par un travail ardu, ce qui est essentiel à la vie et au soutien de la famille.

4. Conclusions. De ce qui précède, on peut en tirer les conclusions suivantes: Etant donné les broderies conventionnelles (en ce qui concerne leur disposition essentielle et arrangement sur les différents articles) et spécialement en ce qui concerne le caractère de leur ornementation, démontrent si bien ce qu'elles ont de commun, leur classification initiale, après la délimitation de leur langue, n'est pour ainsi dire pas nécessaire. Leurs dessins présentent une unité similaire conjointe et unifiée et étant donné leurs innombrables similarités avec les Roumains dans les régions voisines de Semihorod, Uhorschyna et la Roumanie, on peut les considérer solidaires, à l'exception de quelques différences d'ornementations dans certaines régions.

Les broderies des Hutzuls diffèrent de ce premier groupe vu leurs dessins strictement géométriques disposés d'une seule façon. Elles n'ont guère en commun avec l'ornementation bukovinienne. D'autre part, elles ressemblent aux dessins des Hutzuls de Halychyna et également à celles de leurs voisins, les Ukrainiens des plaines du nord et du sud, si bien, qu'ensemble, elles forment un groupe pouvant être identifié séparément et qui embrasse un trésor de dessins des oeuvres d'art indigènes ukrainiennes. Vu les réelles différences de leur importance du point de vue local et de leur profonds sentiments, cette division — roumaine et ukrainienne — des dessins bukoviniens, est probablement pertinente et intégrale. Toutefois, après cette analyse critique, demeure la question — Pour quelle raison toute l'ornementation bukovinienne, ukrainienne ou roumaine, démontrant un nombre considérable de dessins, se retrouve aussi dans des régions étrangères lointaines, quoiqu'il n'existe aucune explication historique suffisante de leur présence dans ce pays lointain par suite d'anciennes relations? Cette explication est difficile à trouver, spécialement pour la Bukovine, étant donné que plusieurs éléments de son passé demeurent encore inexplicables.

Cependant, la réponse se cache peut-être dans le fait qui suit et qui fait partie de l'essence de l'art folklorique qui, sans considération de la langue ou des frontières d'un pays, présente partout le même développement, partout où les gens vivent dans des circonstances similaires et où les mêmes coutumes dominent; et c'est le cas, non seulement de l'étroite étendue de la Bukovine et non seulement dans la région où habitent Ukrainiens et Roumains, mais c'est un fait universel.

Sans considérer l'époque et l'endroit, l'ornementation bukovinienne se range étroitement avec le nord et le sud, avec l'art folklorique de la Russie et des pays balkaniques où, pendant des siècles, les villageois vivaient pour ainsi dire dans les mêmes circonstances et travaillaient leur terre indigène.

Tous pensent la même chose, tous ont les mêmes sentiments, les mêmes étroits horizons, si bien qu'il n'est pas surprenant que leur liberté et leur travail artistiques surgissent indépendamment et fleurissent parfois ici et là.

Quoique dans l'ornementation de toutes ces nations, il ressort des différences essentielles, c'est, après tout, exactement ce que ces dessins identiques élémentaires prouvent, soit que l'embellissement a une racine commune qui s'épanouit partout en magnifiques fleurs de l'art folklorique et qui, ensemble, peuvent former un splendide bouquet harmonieux: "Productivité indigène européenne orientale."

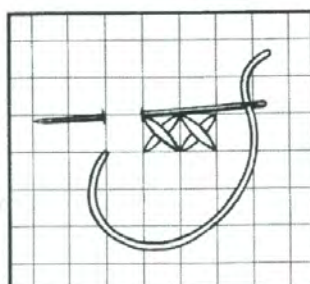
Traduit à l'origine de l'allemand en ukrainien par Omelian Popovich.

Traduit de l'ukrainien en anglais par Yvonna Schepansky Romanow.

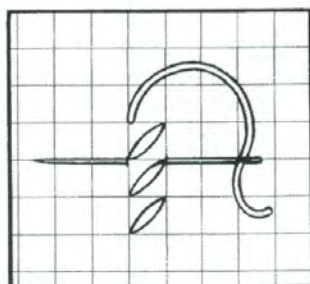
#### FOOTNOTES

1. Alois Riegl, *Altorientalische Teppiche*, Leipzig, T. O. Weigels Nachfolger, 1891.
2. Dr. M. Haberlandt, *Osterreichische Volkskunst*, Wien, J. Léwy, 1911.
3. *Ornamente südslawischer nationaler Haus- und Kunstindustrie von Felix Lay in Agram 1871-1884*, Kommissionsverlag bei Haton und Goldmann, Wien, I. Babenbergerstrasse 1.
4. *Ornamente der Housindustrie ruthenischer Bauern* (Lieferung: Stickerei-Muster), herausgegeben vom städtischen Gewerbe-museum in Lemberg, 1883, zusammengestellt von Ludwig Wierzbicki.
5. *Look at manuscripts Minerva Comşa, Album de broderii şi tesaturi româneşti*. Institutul artistic Jos. Drottleff Sibiu; Comşa: *Din ornamentica romana*, Institutul artistic, Jos. Drottleff, Sibiu; Al. Tzigara Samurcas: *Arta in România*, Studii critice, I vol. 8° Bucuresti, Minerva, 1909.

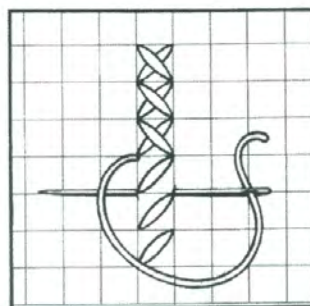
## POINTS UKRAINIENS-BUKOVINIENS



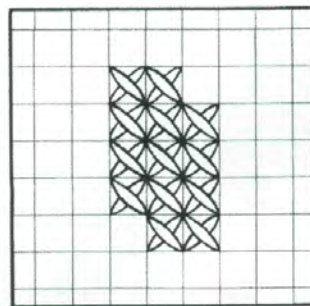
1



2



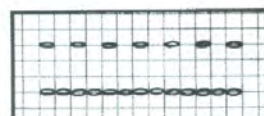
3



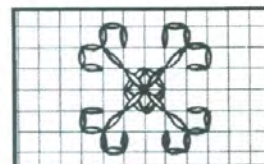
4

### 1. POINTS DE CROIX

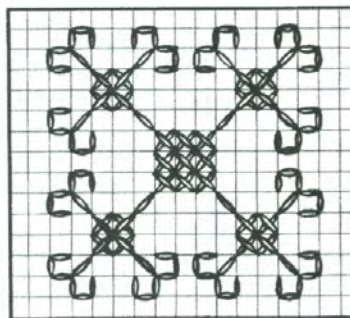
La beauté de la broderie aux points de croix ressort davantage lorsque toutes les croix sont biaisées dans le même sens, tel qu'illustré à la figure 4. Chaque croix doit recouvrir le tissu. Pour de plus petits points de croix, prendre du fil à broder plus fin et pour les grands points de croix, du fil à broder plus gros. En faisant des points de croix ascendants, on obtient le même dessin que si on les exécutait du côté opposé.



1



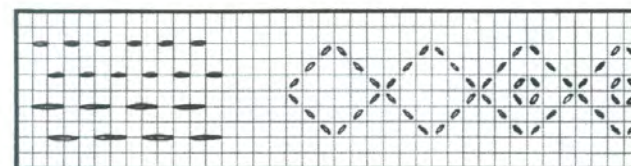
2



3

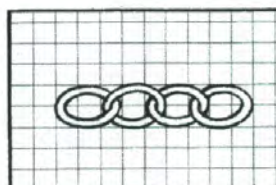
### 2. POINT ARRIÈRE

On obtient le point arrière en plantant l'aiguille enfilée d'un coin à l'autre, passant chaque fois tout un dessin de croix, revenant en arrière et recouvrant alors l'espace non couvert. Ce point ressemble beaucoup au point de piqûre tel qu'illustré à la figure 1. Pour des dessins plus élaborés, voir figure 2 et figure 3. Pour obtenir la ligne, on coud à travers chaque dessin de croix, revenant alors en arrière et remplissant l'espace vide.

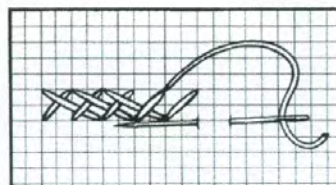


### 3. PERETYKANIA

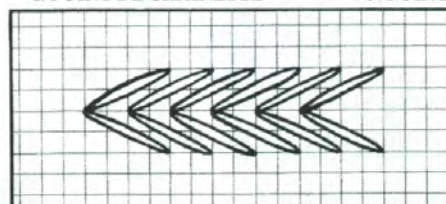
C'est un point semblable au point précédent. Ce point se fait sur du tissu sur lequel on peut compter les fils. On prend deux fils et on en passe deux. Pour copier le dessin à la figure 2, on coud autour et on revient pour remplir les espaces vides. Le dessin peut être en différentes couleurs.



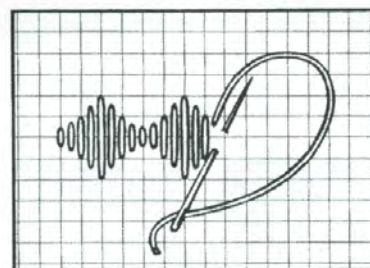
4. POINT DE CHAÎNETTE



5. POINT DE NOEUDS

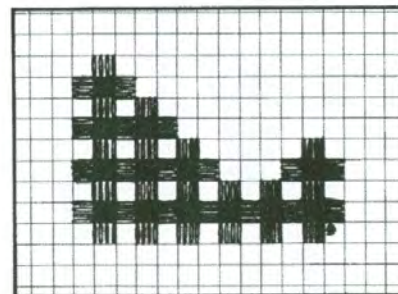


6. POINT D'ÉPI



### 7. BRODERIE VOLANT

Les points de broderie utilisés sur un volant sont serrés et croisés sur le dessin, recouvrant bien le tissu où figure le dessin.



### 8. BRODERIE DE JOURS

On se sert de la broderie de jours avec celle ci-dessus — figure 7. On doit bien compter d'avance tous les fils, cousant ensemble les parties nécessaires, coupant alors les carrés comme ils sont illustrés sur le modèle. La couleur noire représente un carré de broderie de jours.

### 9. BRODERIE PERLÉE

On pose les perles de la même façon que l'on exécute le point de croix, mais au lieu de former une croix, on coud, tel qu'illustré sur le modèle que l'on copie, une perle en arrière et sur le tissu comme pour le point arrière. Afin de renforcer la position de la perle tout en renforçant le fil avec lequel vous cousez, chaque perle doit être cousue séparément.

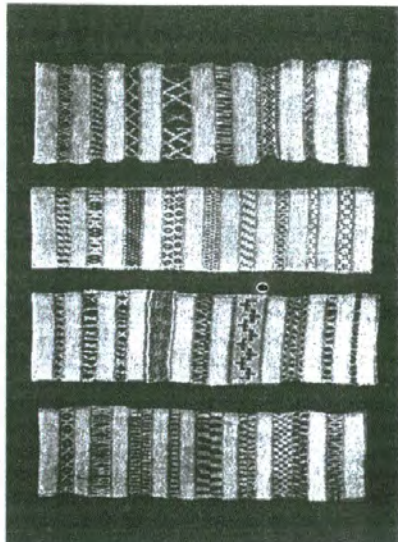
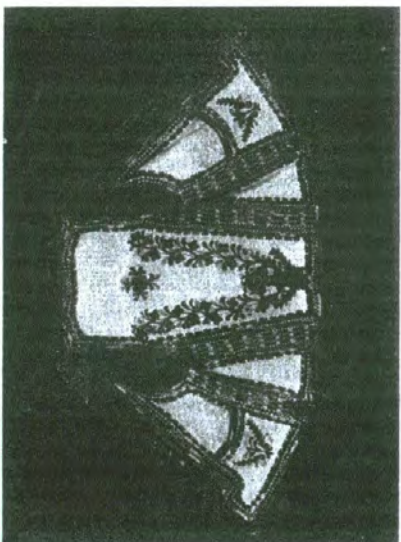
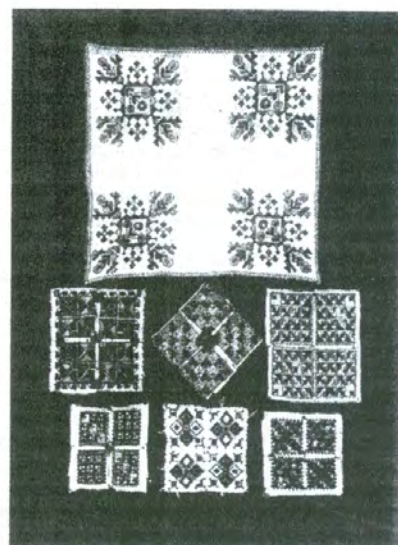
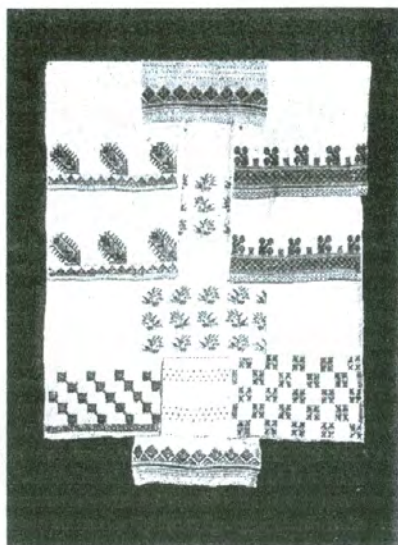
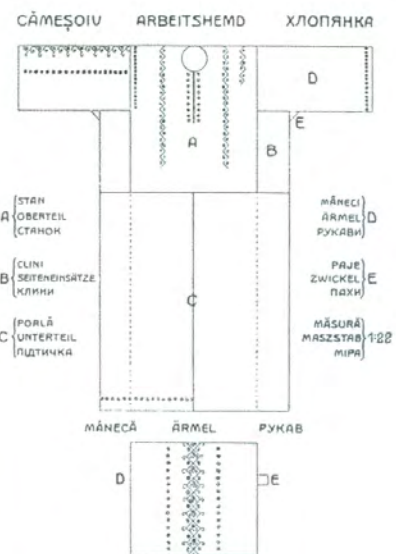
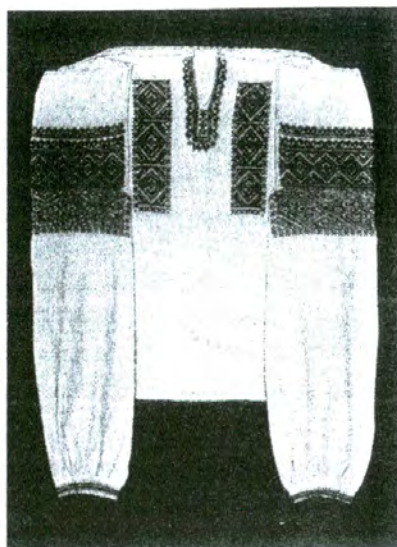
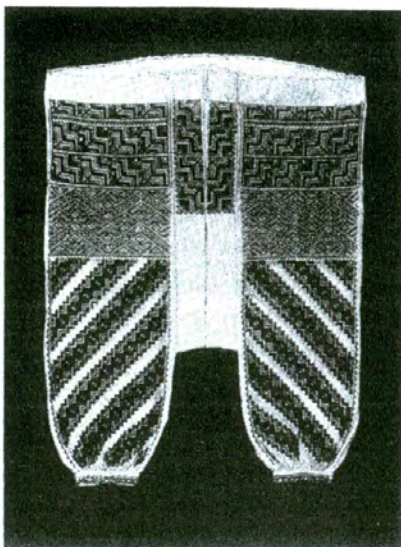
### 10. PAILLETES

On place les paillettes conformément au dessin. Faire passer le fil à travers le trou, enfiler une petite perle de la même couleur que la paillette, puis repasser le fil à travers le même trou de la paillette vers l'envers du tissu. Faire de même avec toutes les paillettes dont vous avez besoin.

### 11. NEZINKA

Choisir un dessin et le tracer avec un fil de couleur, soit en noir, soit en rouge. Ce dessin se coud en rangs; on fait tout d'abord un rang à travers le dessin tout entier. On passe alors au rang suivant et on revient en arrière. On continue de même. D'autres couleurs sont appliquées plus tard jusqu'à ce que le dessin soit terminé.





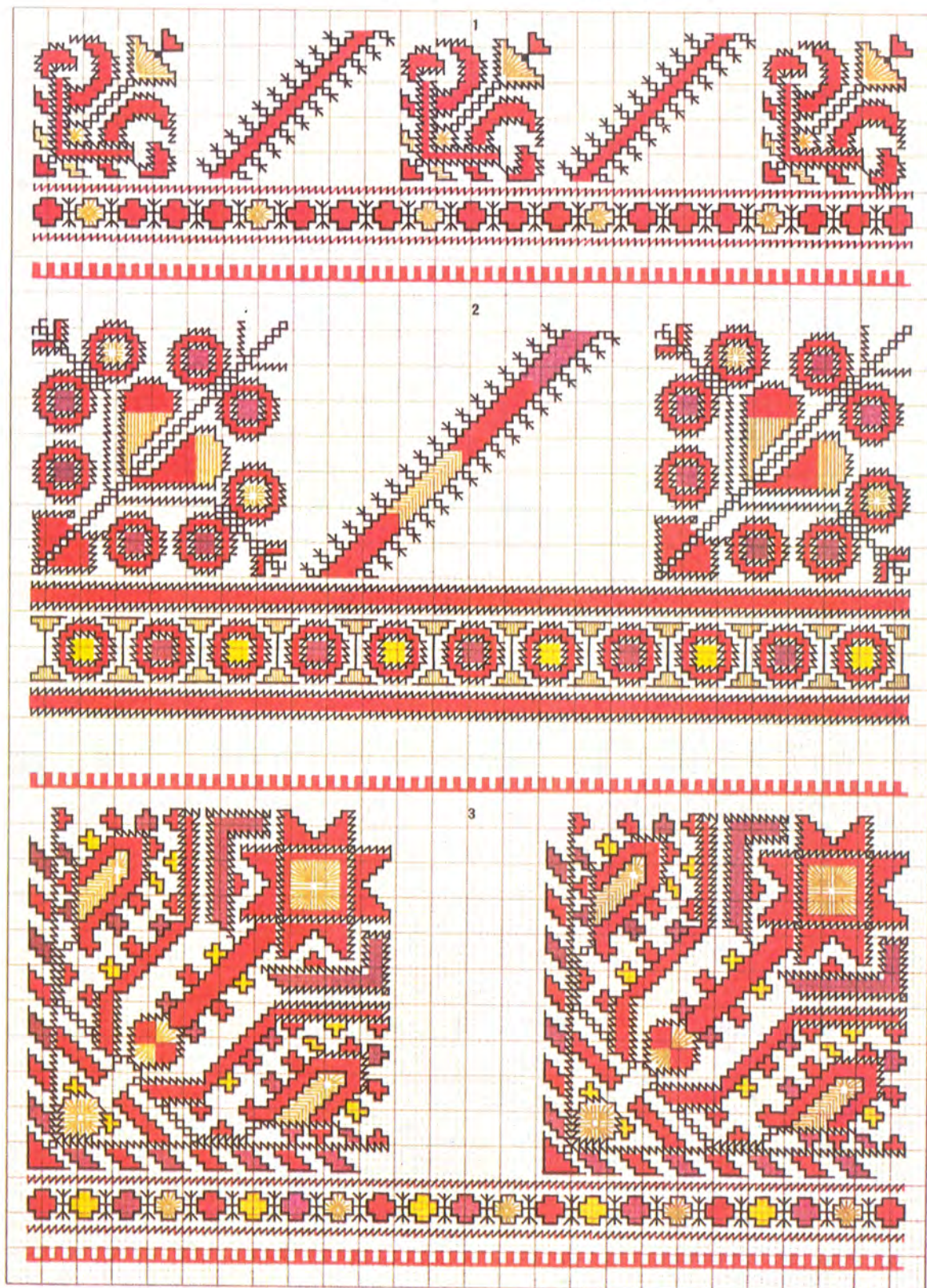
Повіт Кимполунґ. — Громада Дорна-Кандрени.  
 County — Kimpolung Community — Dorna Kandreny  
 Comté — Kimpolung Communauté — Dorna Kandreny



1

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Кимполунг. — Громада Дорна-Ватра.  
 County — Kimpolung Community — Dorna Vatra  
 Comté — Kimpolung Communauté — Dorna Vatra



2

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Кимполунґ. — Громада Дорна-Ватра.  
 County — Kimpolung Community — Dorna Vatra  
 Comté — Kimpolung Communauté — Dorna Vatra



3

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Кимполунг. — Громада Якобени.  
 County — Kimpolung Community — Yakobeny  
 Comté — Kimpolung Communauté — Yakobeny



4

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

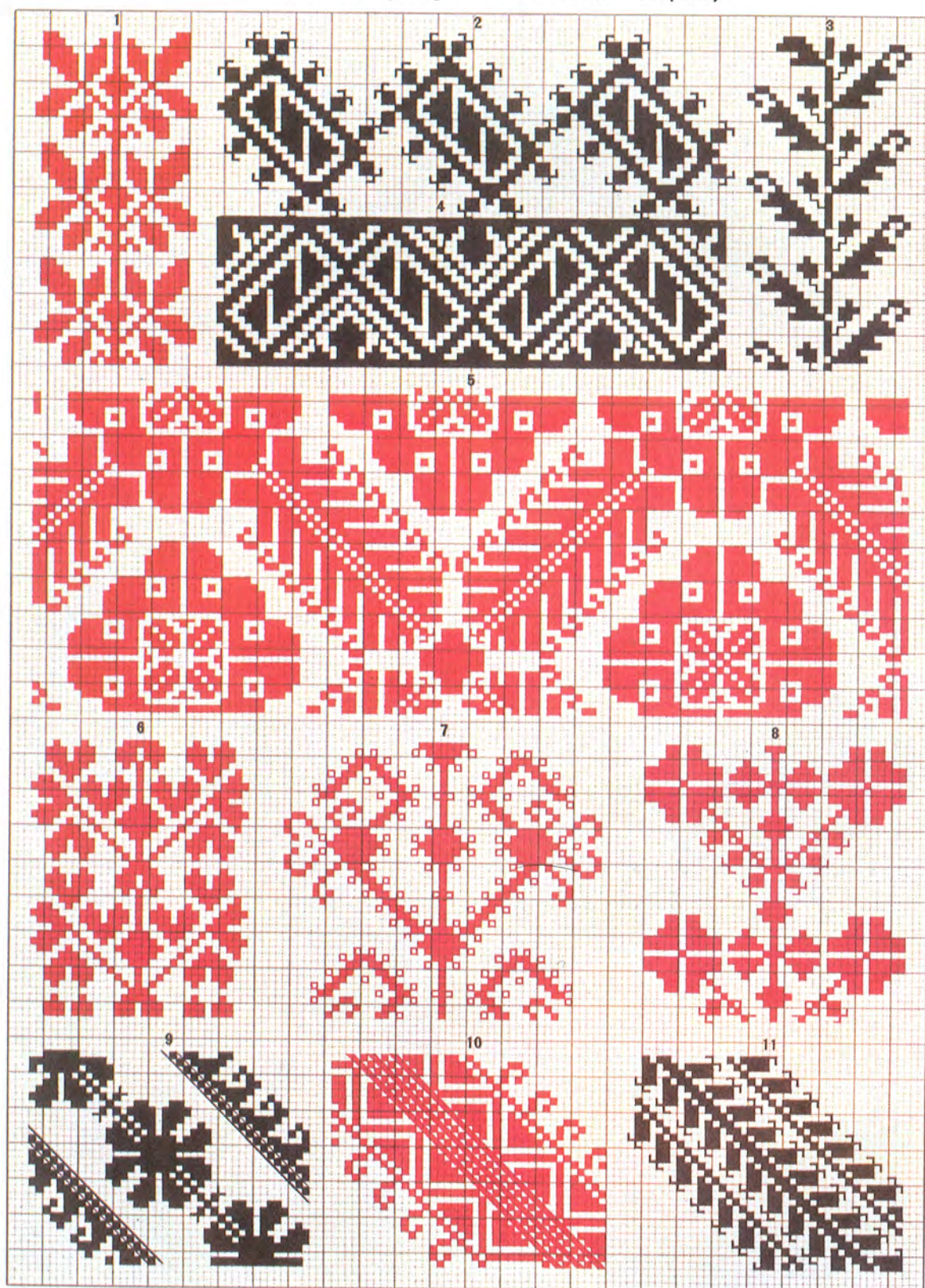
Повіт Кимполунґ. — Громада Вама.  
 County — Kimpolung Community — Vama  
 Comté — Kimpolung Communauté — Vama



5

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
 SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.  
 MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.

Повіт Кимполунг. — Громада Стулпикани.  
 County — Kimpolung Community — Stulpikany  
 Comté — Kimpolung Communauté — Stulpikany



6

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Кимполунг. — Громада Джемини.  
 County — Kimpolung Community — Jeminy  
 Comté — Kimpolung Communauté — Jeminy



7

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



Повіт Гумора. — Громада Капукодрул.  
 County — Humora Community — Kapukodrul  
 Comté — Humora Communauté — Kapukodrul



8

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

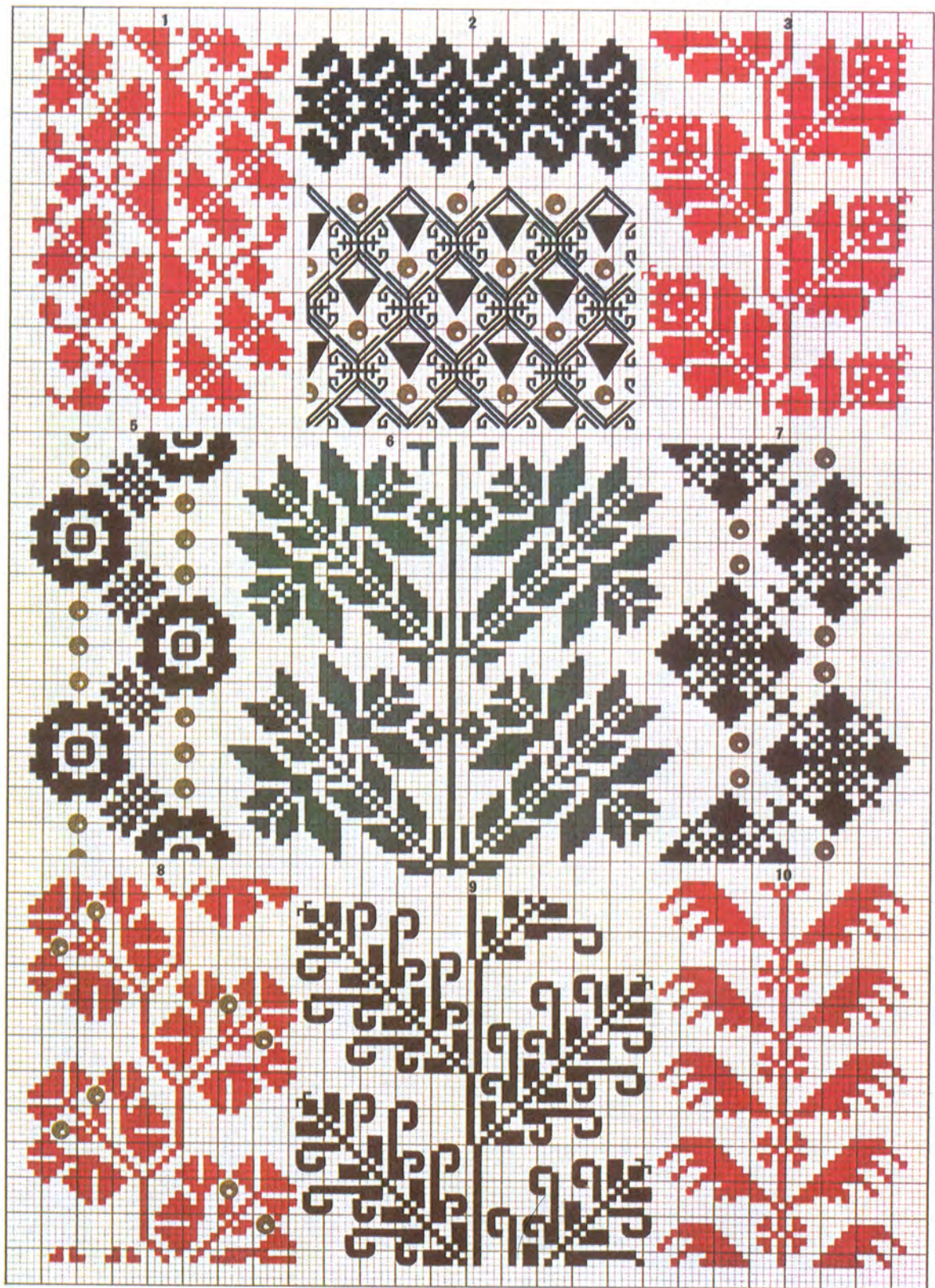
Повіт Гумора. — Громада Баяшешти.  
 County — Humora Community — Bayashesty  
 Comté — Humora Communauté — Bayashesty



9

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Гумора. — Громада Мазанаєшти.  
 County — Humora Community — Mazanayeshty  
 Comté — Humora Communauté — Mazanayeshty



10

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Гумора. — Громада Беркишешти.  
 County — Humora Community — Berkishesty  
 Comté — Humora Communauté — Berkishesty



11

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Гумора. — Громада Драґоєшти.  
 County — Humora Community — Dragoyeshty  
 Comté — Humora Communauté — Dragoyeshty



ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.  
 SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.  
 MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.

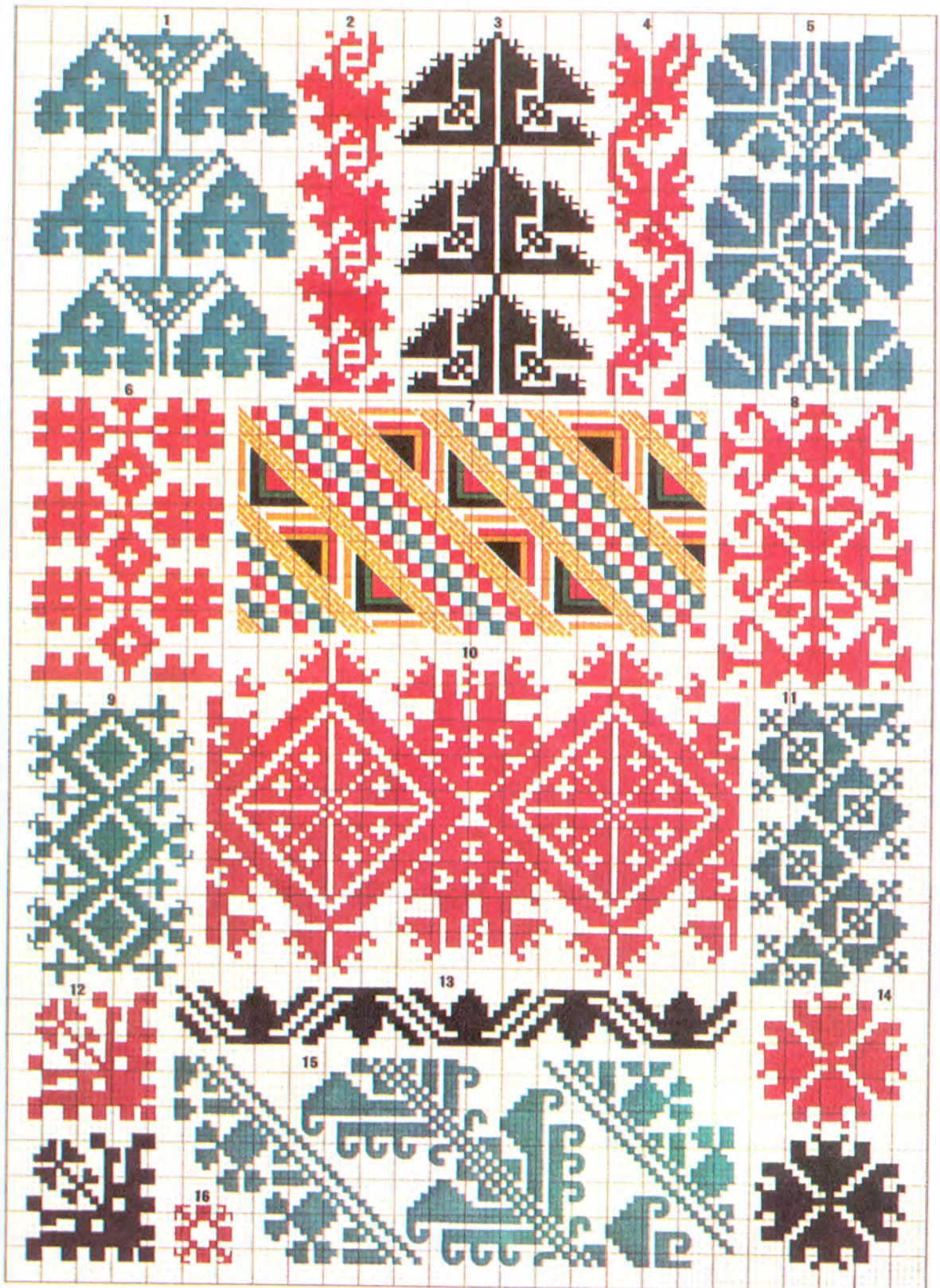
Повіт Гумора. — Громада Корлата.  
 County — Humora Community — Korlata  
 Comté — Humora Communauté — Korlata



13

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Гумора. — Громада Ступка.  
 County — Humora Community — Stupka  
 Comté — Humora Communauté — Stupka



14

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Сучава. — Громада Загарешти.  
 County — Suchava Community — Zahareshty  
 Comté — Suchava Communauté — Zahareshty



15

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



Повіт Сучава. — Громада Босанче.  
 County — Suchava Community — Bosanche  
 Comté — Suchava Communauté — Bosanche



16

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Сучава. — Громада Уйдешти.  
 County — Suchava Community — Udeshty  
 Comté — Suchava Communauté — Udeshty



17

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

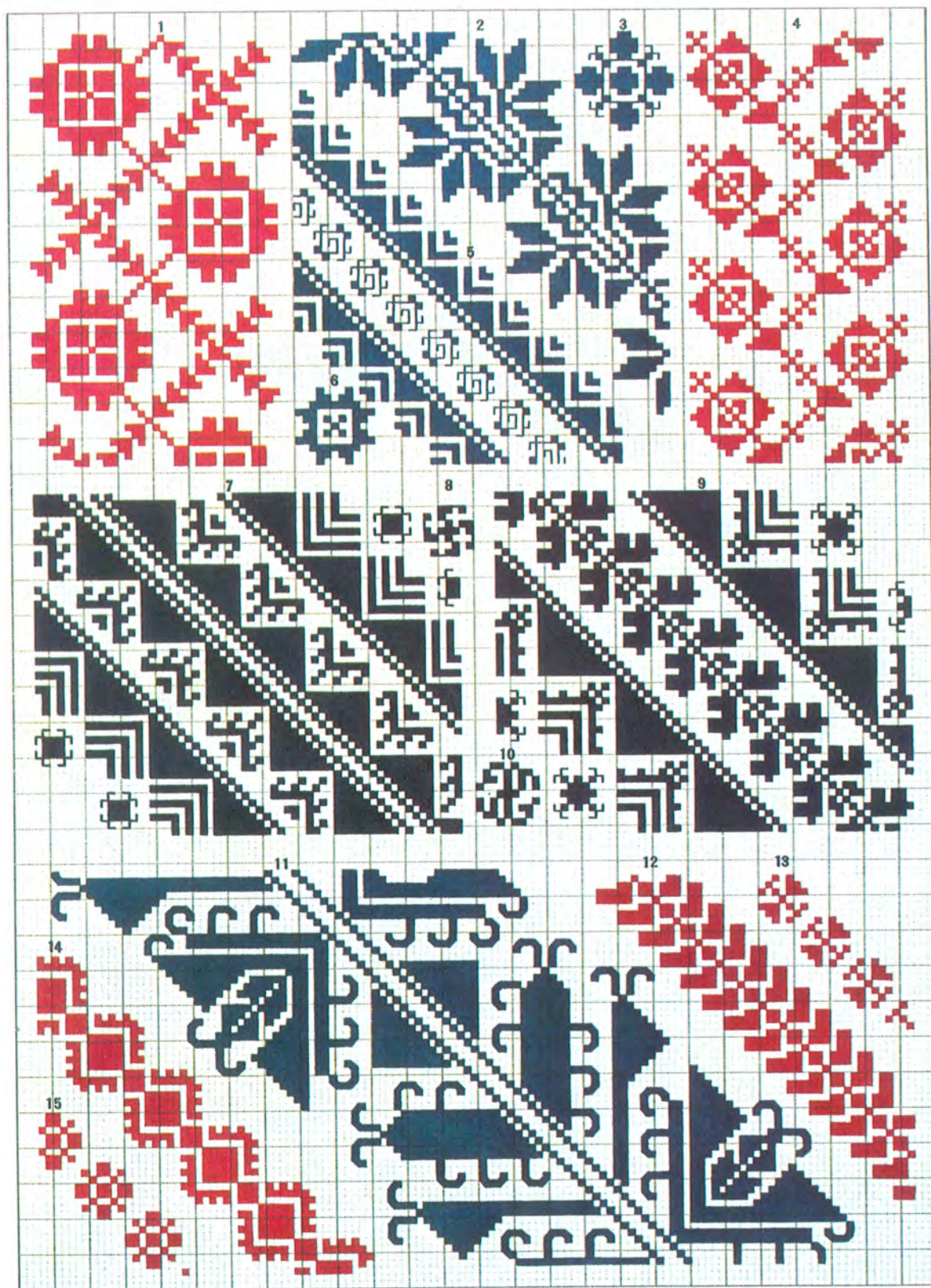
Повіт Сучава. — Громада Шкея.  
 County — Suchava Community — Shkeya  
 Comté — Suchava Communauté — Shkeya



18

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Сучава. — Громада Строешти.  
 County — Suchava Community — Stroyeshty  
 Comté — Suchava Communauté — Stroyeshty



19

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Сучава. — Громада Балачана.  
County — Suchava Community — Balachana  
Comté — Suchava Communauté — Balachana



20

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.  
MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.

Повіт Сучава. — Громада Команешти.  
 County — Suchava Community — Komaneshty  
 Comté — Suchava Communauté — Komaneshty



21

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

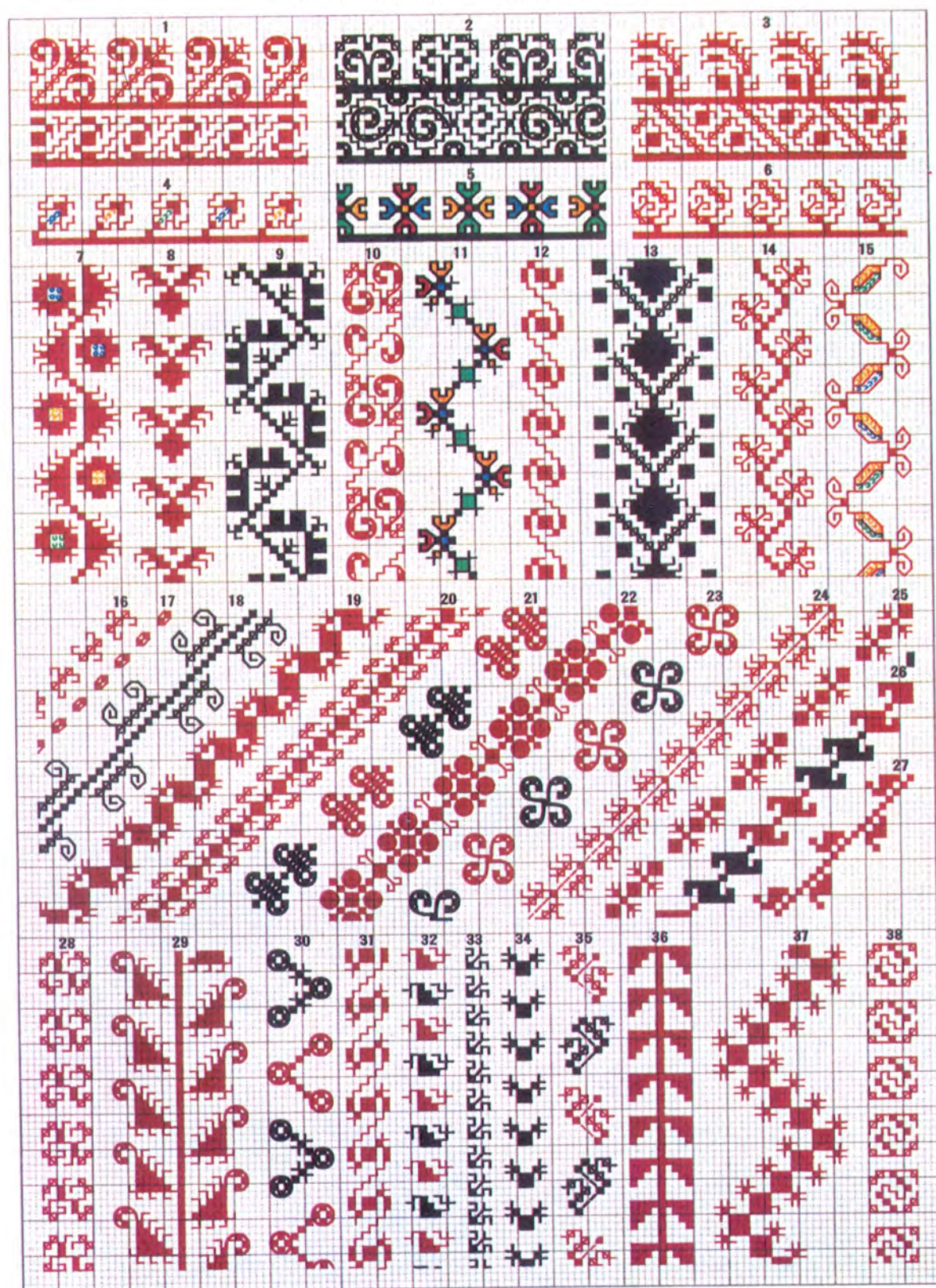
Повіт Гумора. — Громада Горішні і Долішні Пертешти.  
 County — Humora Community — Upper & Lower Perteshty  
 Comté — Humora Communauté — Haut et Bas Perteshty



22

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Гумора. — Громада Ботушана.  
 County — Humora Community — Botushana  
 Comté — Humora Communauté — Botushana



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



Повіт Серет. — Громада Шербівці, Калафіндинці.  
 County — Sereth Community — Sherbivtsie-Kalafindintsie  
 Comté — Sereth Communauté — Sherbivtsie-Kalafindintsie



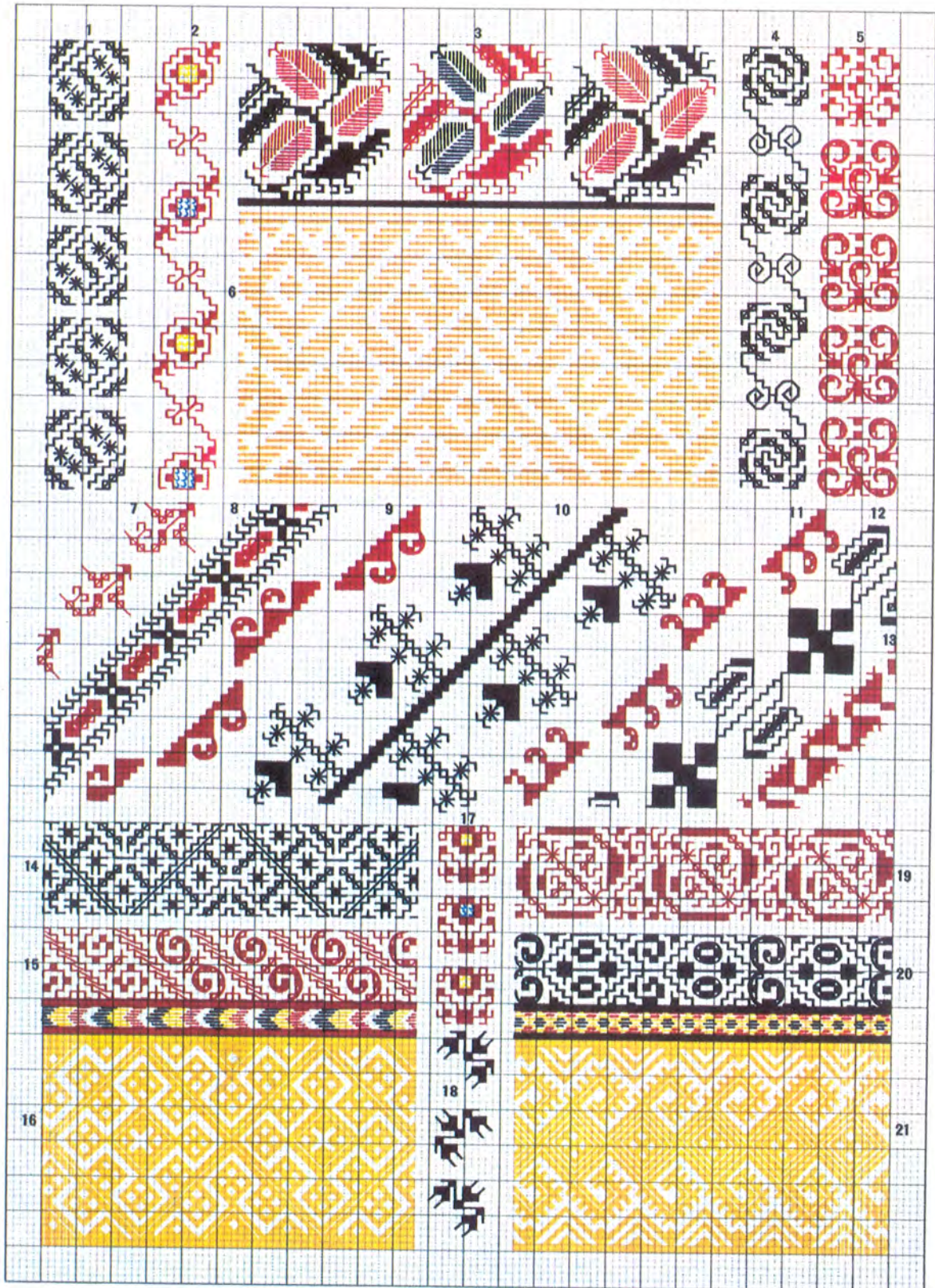
**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Радівці. — Громада Бадівці, Милишівці.  
 County — Radvitsie Community — Badivtsie-Millishivtsie  
 Comté — Radvitsie Communauté — Badivtsie-Millishivtsie



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

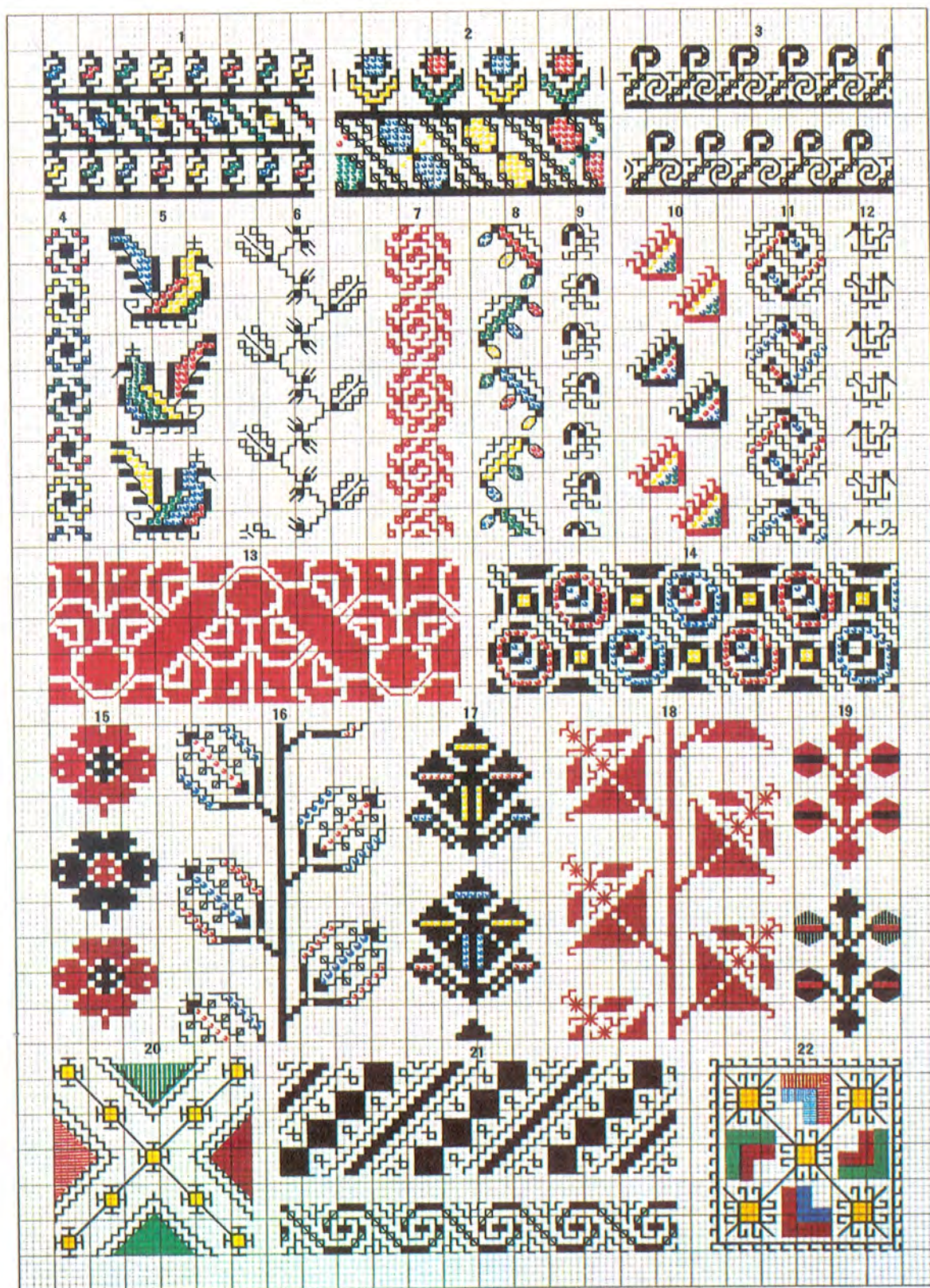
Повіт Радівці. — Громада Долішний Городник.  
 County — Radivtsie Community — Lower Horodnik  
 Comté — Radivtsie Communauté — Bas Horodnik



26

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Радівці. — Громада Горішний Городник.  
 County — Radivtsie Community — Upper Horodnik  
 Comté — Radivtsie Communauté — Haut Horodnik



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Радівці. — Громада Старі Фратівці.  
 County — Radivtsie Community — Old Frativtsie  
 Comté — Radivtsie Communauté — Vieux Frativtsie



28

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Радівці. — Громада Білка.  
 County — Radivtsie Community — Bilka  
 Comté — Radivtsie Communauté — Bilka



29

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Радивці. — Громада Стража.  
 County — Radivtsie Community — Strazha  
 Comté — Radivtsie Communauté — Strazha



30

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.  
 SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.  
 MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Сторожинець. — Громада Красна.  
 County — Storozhynets Community — Krasna  
 Comté — Storozhynets Communauté — Krasna



31

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



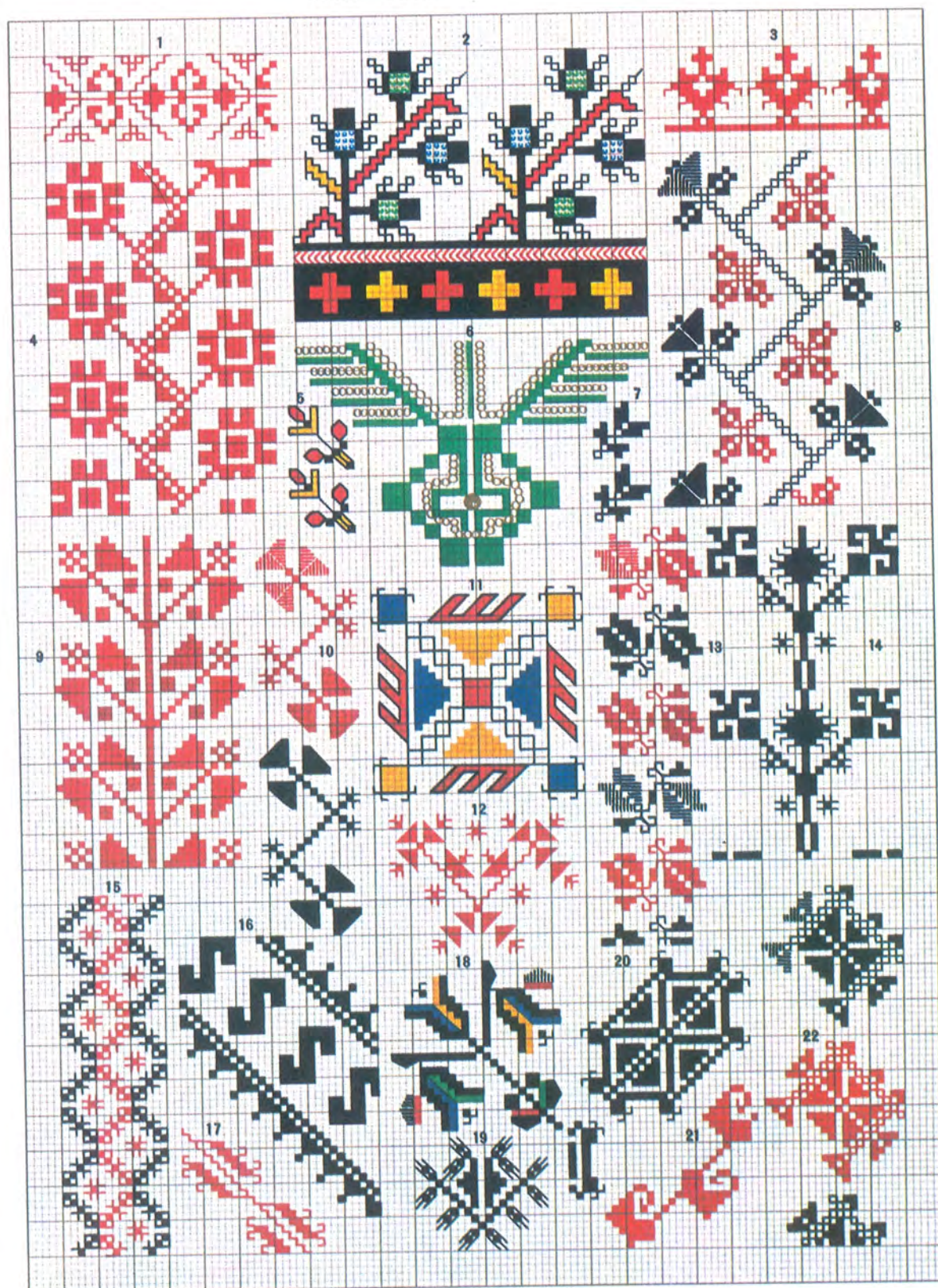
Повіт Серет. — Громада Каменка.  
 County — Sereth Community — Kamenka  
 Comté — Sereth Communauté — Kamenka



32

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Серет. — Громада Синівці.  
 County — Sereth Community — Senivtsie  
 Comté — Sereth Communauté — Senivsie



33

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

65

Повіт Серет. — Громада Теремблешти.  
 County — Sereth Community — Terebleshty  
 Comté — Sereth Communauté — Terebleshty



34

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.  
 SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.  
 MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Сторожинець. — Громада Карапчів-Пресекарени.  
 County — Storozhynets Community — Karapchiv-Presekareny  
 Comté — Storozhynets Communauté — Karapchiv-Presekareny



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Чернівці. — Громада Кучурів великий-Волока.  
 County — Chernivtsie Community — Big Kuchuriv, Voloka  
 Comté — Chernivtsie Communauté — Gros Kuchuriv, Voloka



36

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

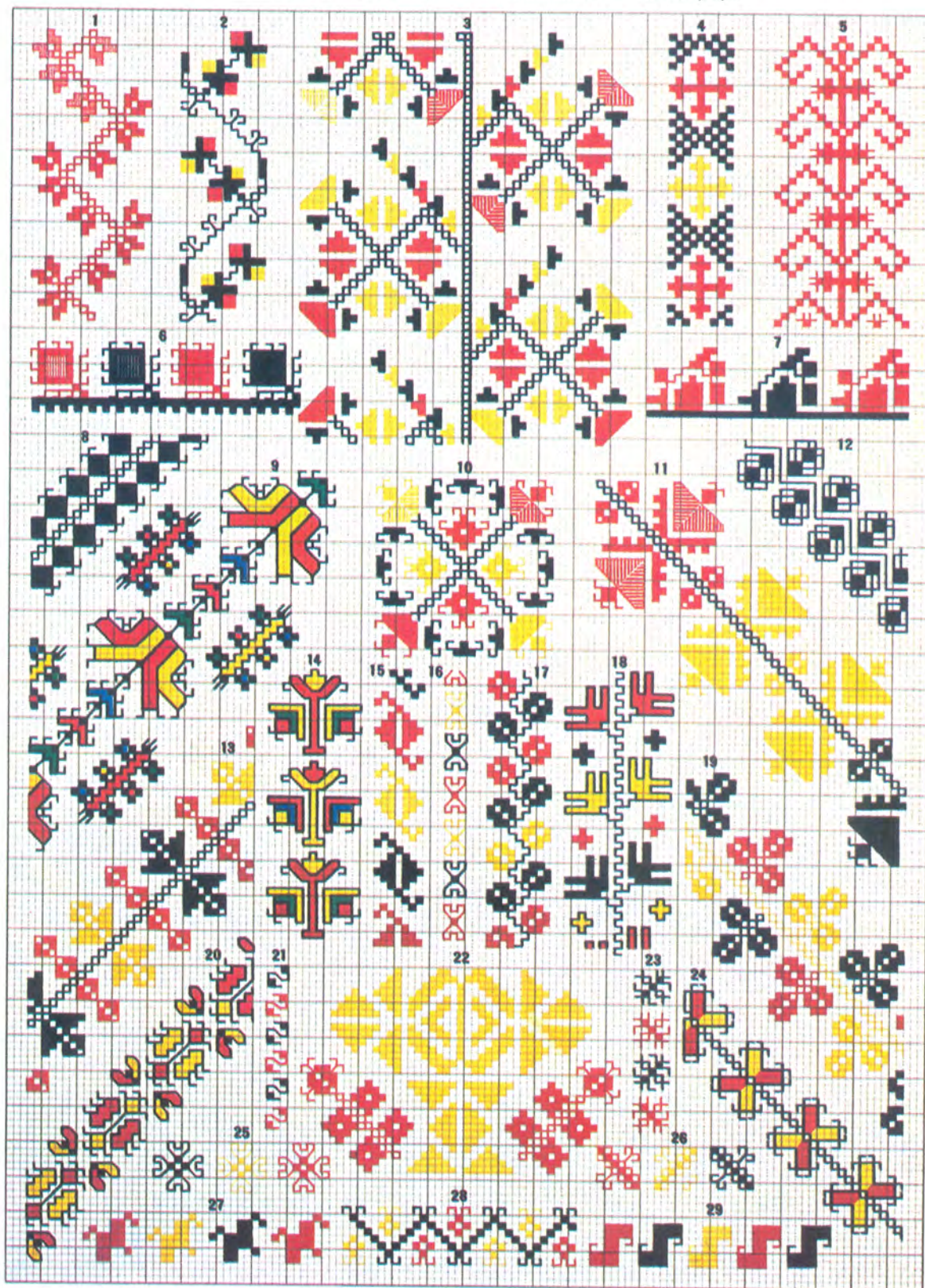
Повіт Сторожинець. — Громада Бобівці.  
 County — Storozhynets Community — Bobivtsie  
 Comté — Storozhynets Communauté — Bobivtsie



37

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Чернівці. — Громада Новоселиця.  
 County — Chernivtsie Community — Novoselytsya  
 Comté — Chernivtsie Communauté — Novoselytsya

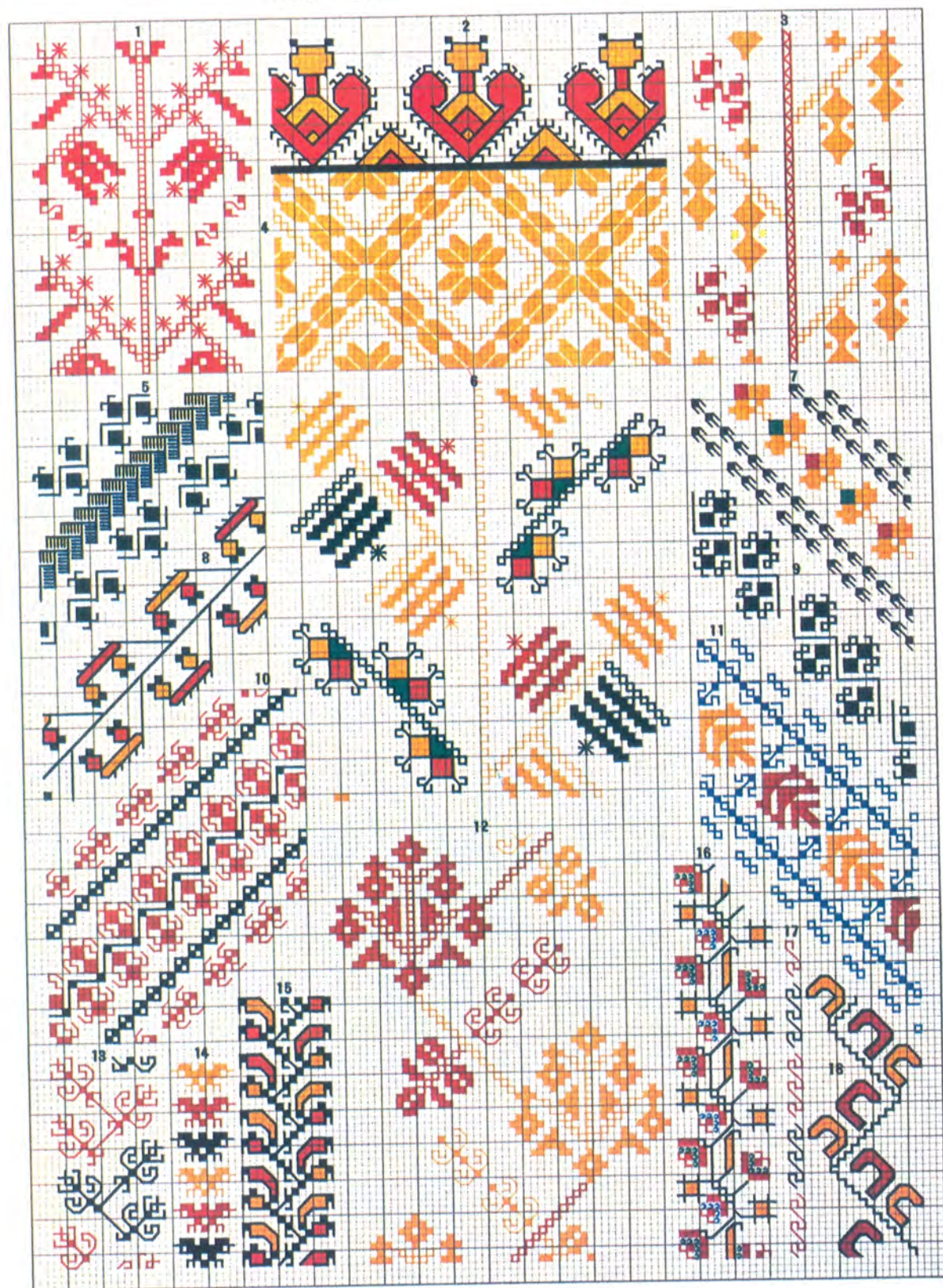


38

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

70

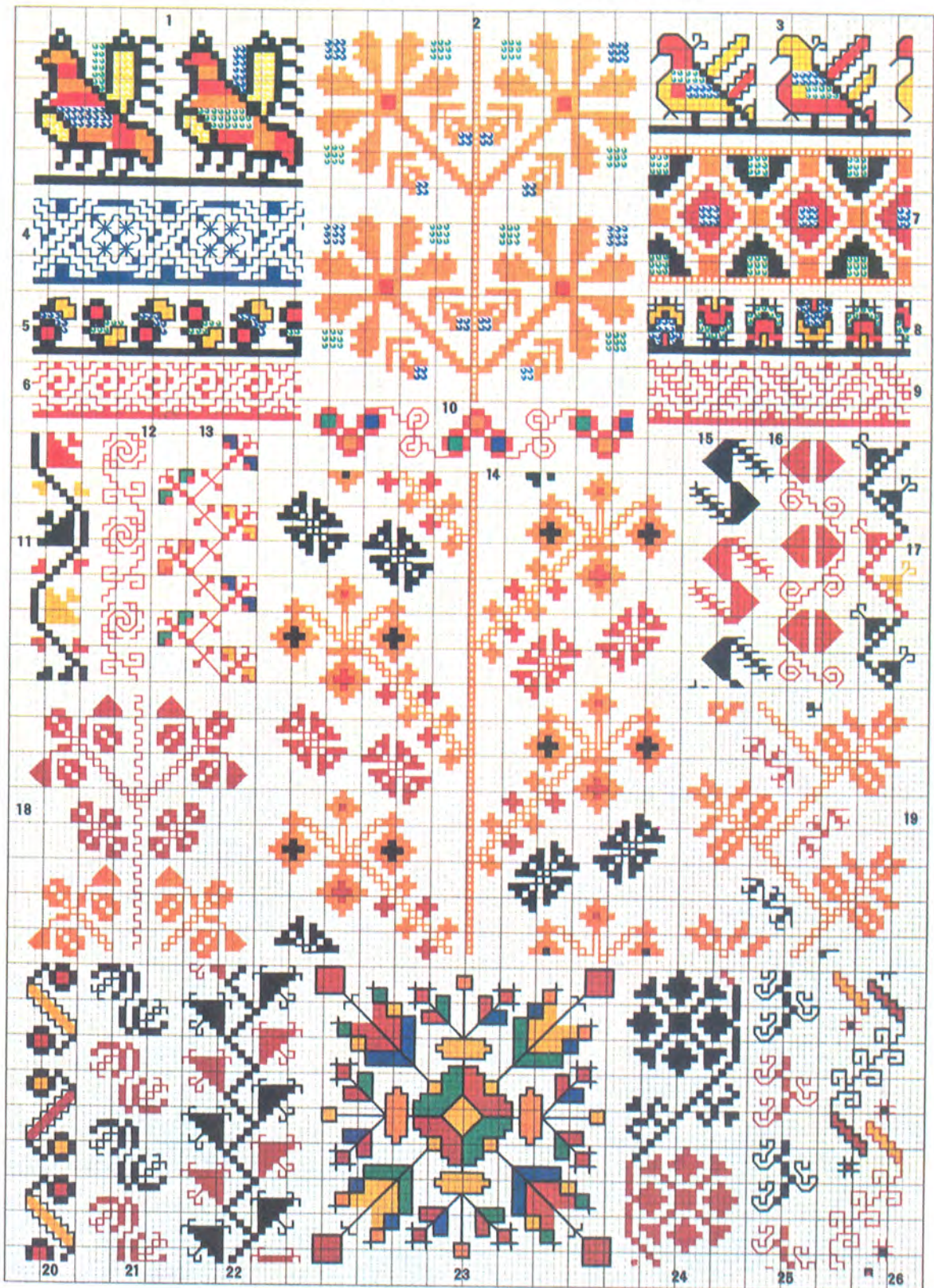
Повіт Чернівці. — Громада Бояни.  
 County — Chernivtsie Community — Boyany  
 Comté — Chernivtsie Communauté — Boyany



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



Повіт Чернівці. — Громада Магала.  
 County — Chernivtsie Community — Mahala  
 Comté — Chernivtsie Communauté — Mahala



40

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Чернівці. — Громада Гореча.  
 County — Chernivtsie Community — Horecha  
 Comté — Chernivtsie Communauté — Horecha



41

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Чернівці. — Громада Жучка.  
 County — Chernivtsie Community — Zuchka  
 Comté — Chernivtsie Communauté — Zuchka



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Чернівці. — Громада Ленківці.  
 County — Chernivtsie Community — Lenkivtsie  
 Comté — Chernivtsie Communauté — Lenkivtsie



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Заставна. — Громада Кучурів малий.  
 County — Zastavna Community — Small Kuchuriv  
 Comté — Zastavna Communauté — Petite Kuchuriv



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Заставна. — Громада Погорилівка.  
 County — Zastavna Community — Pohorolivka  
 Comté — Zastavna Communauté — Pohorolivka



45

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Заставна. — Громада Вікно.  
 County — Zastavna Community — Vikno  
 Comté — Zastavna Communauté — Vikno

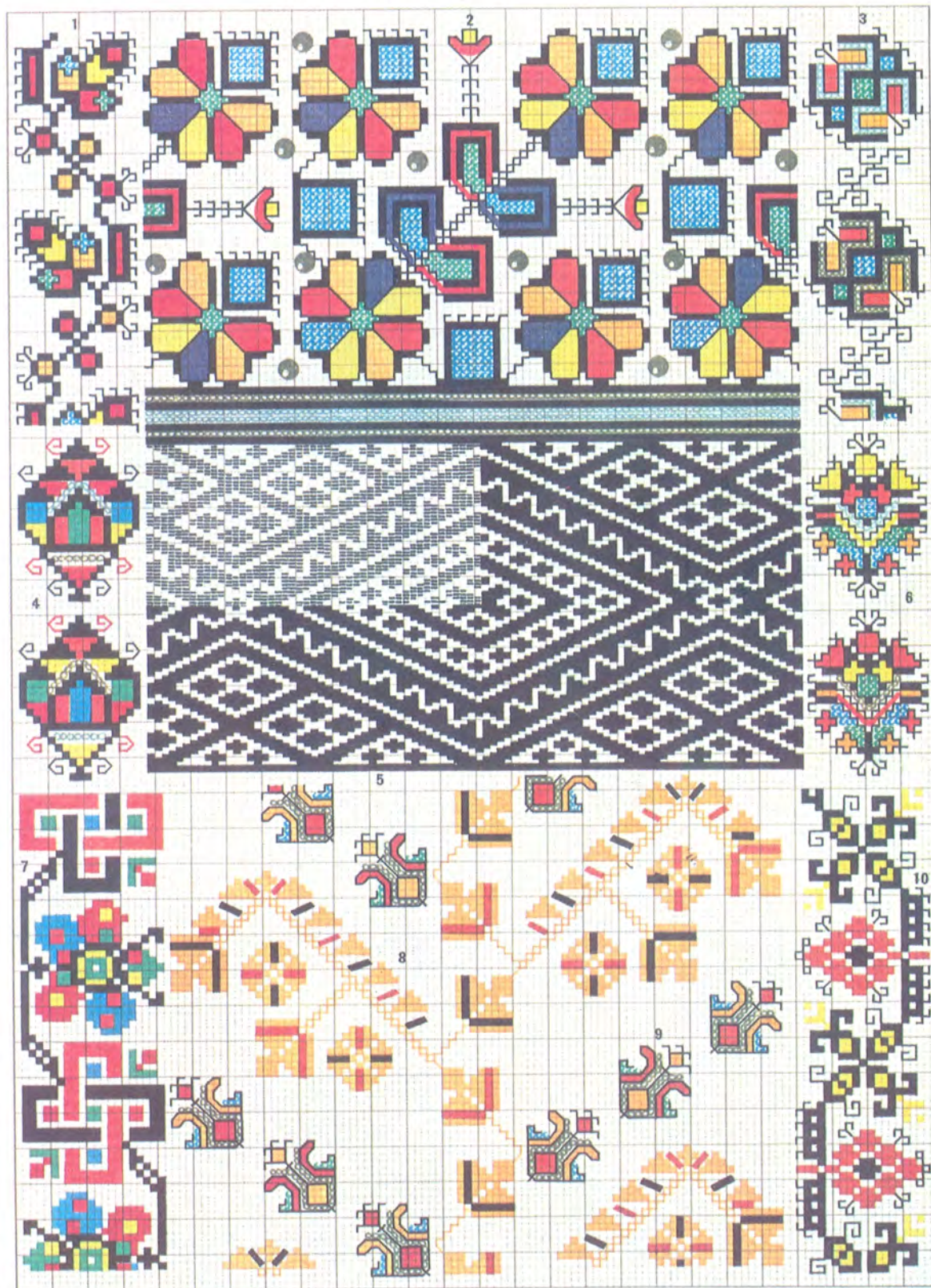


46

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

78

Повіт Заставна. — Громада Чорний Потік.  
 County — Zastavna Community — Black Potyk  
 Comté — Zastavna Communauté — Noir Potyk

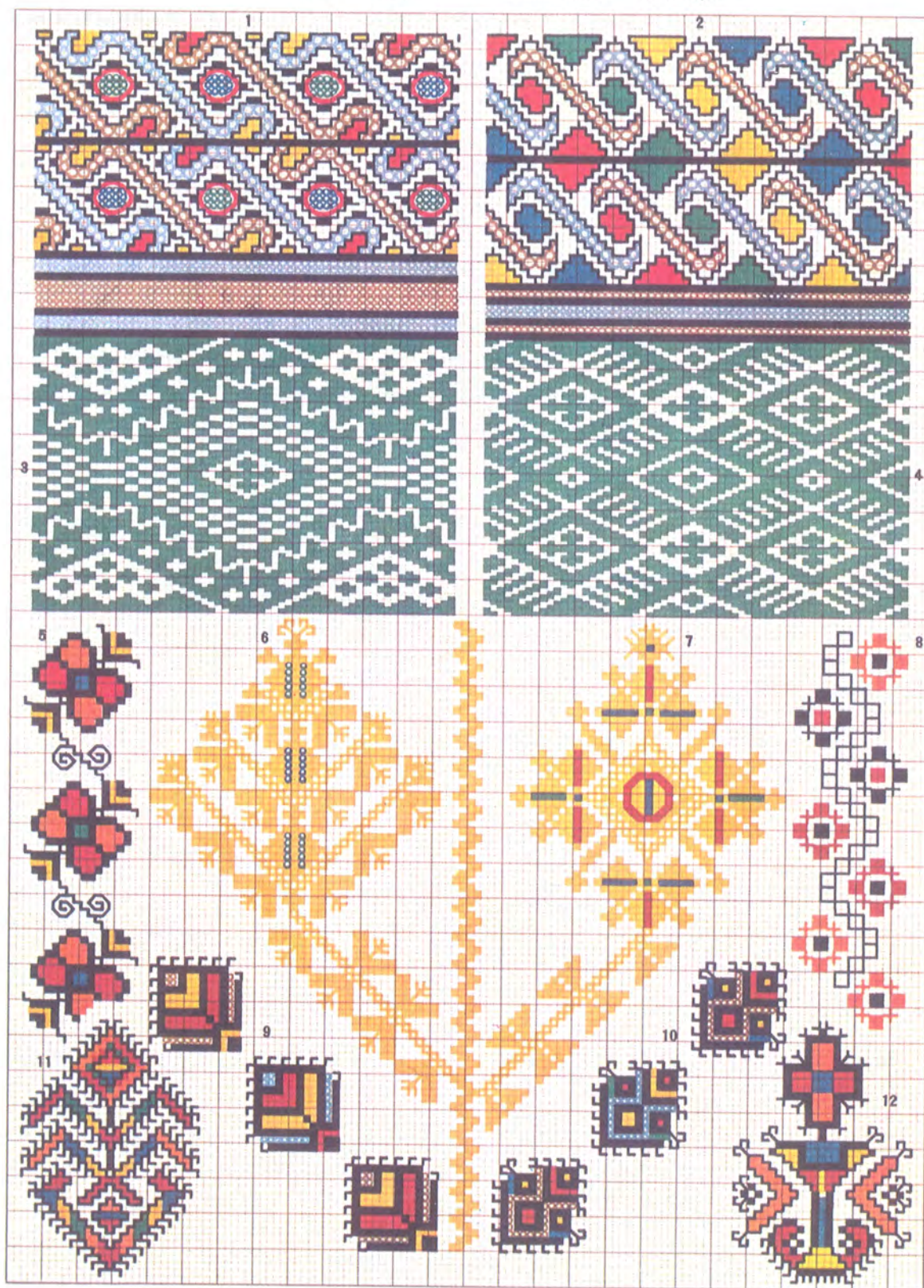


47

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



Повіт Заставна. — Громада Самушин.  
 County — Zastavna Community — Samushyn  
 Comté — Zastavna Communauté — Samushyn



48

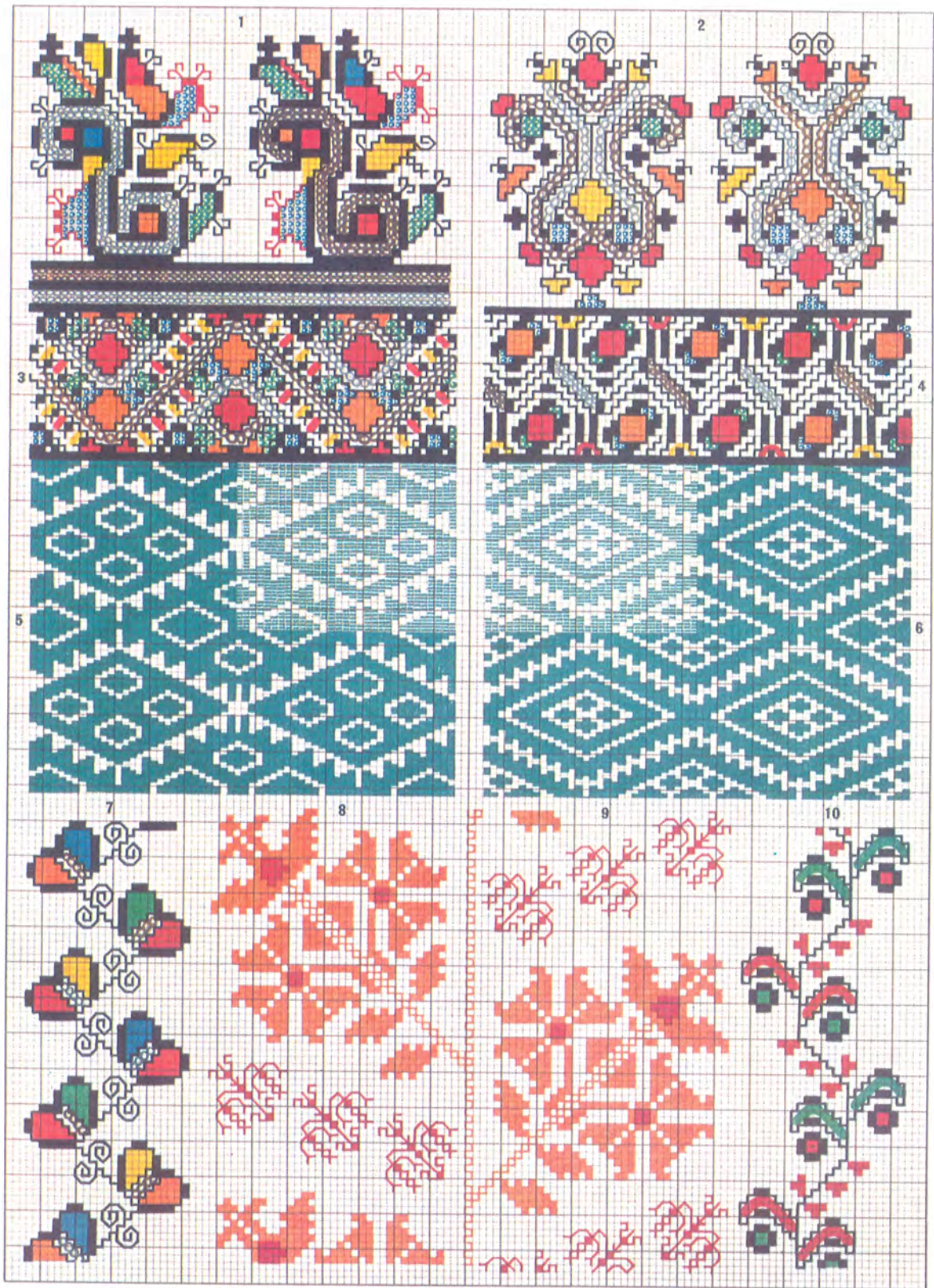
**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Заставна. — Громада Мосорівка.  
 County — Zastavna Community — Mosorivka  
 Comté — Zastavna Communauté — Mosorivka



**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.  
 SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.  
 MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

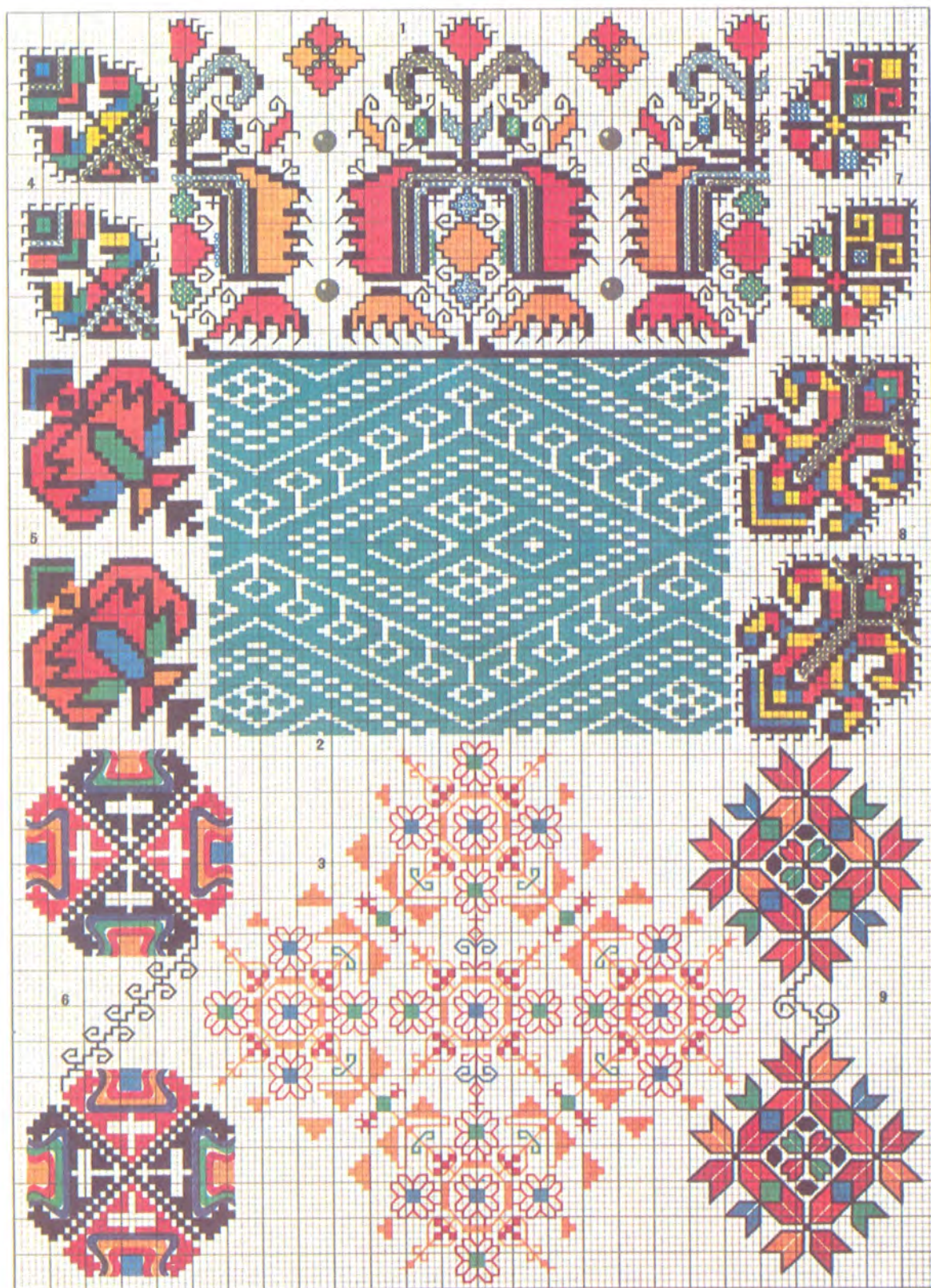
Повіт Заставна. — Громада Мітків.  
 County — Zastavna Community — Mitkiv  
 Comté — Zastavna Communauté — Mitkiv



50

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Заставна. — Громада Брідок.  
 County — Zastavna Community — Bridok  
 Comté — Zastavna Communauté — Bridok

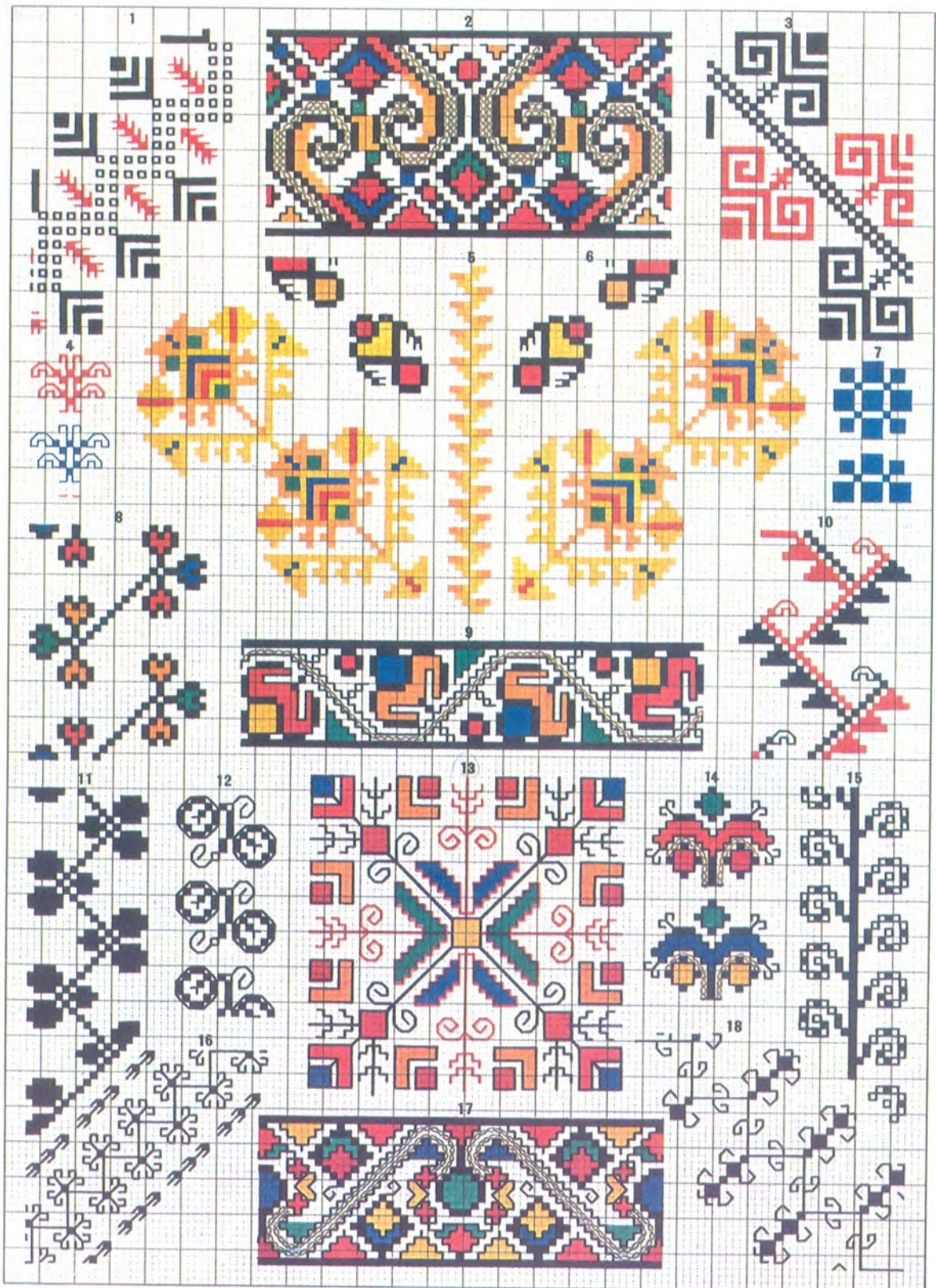


51

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

83

Повіт Заставна. — Громада Дорoshівці.  
 County — Zastavna Community — Doroshivtsie  
 Comté — Zastavna Communauté — Doroshivtsie



52

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

84

Повіт Заставна. — Громада Товтри.  
 County — Zastavna Community — Tovtry  
 Comté — Zastavna Communauté — Tovtry

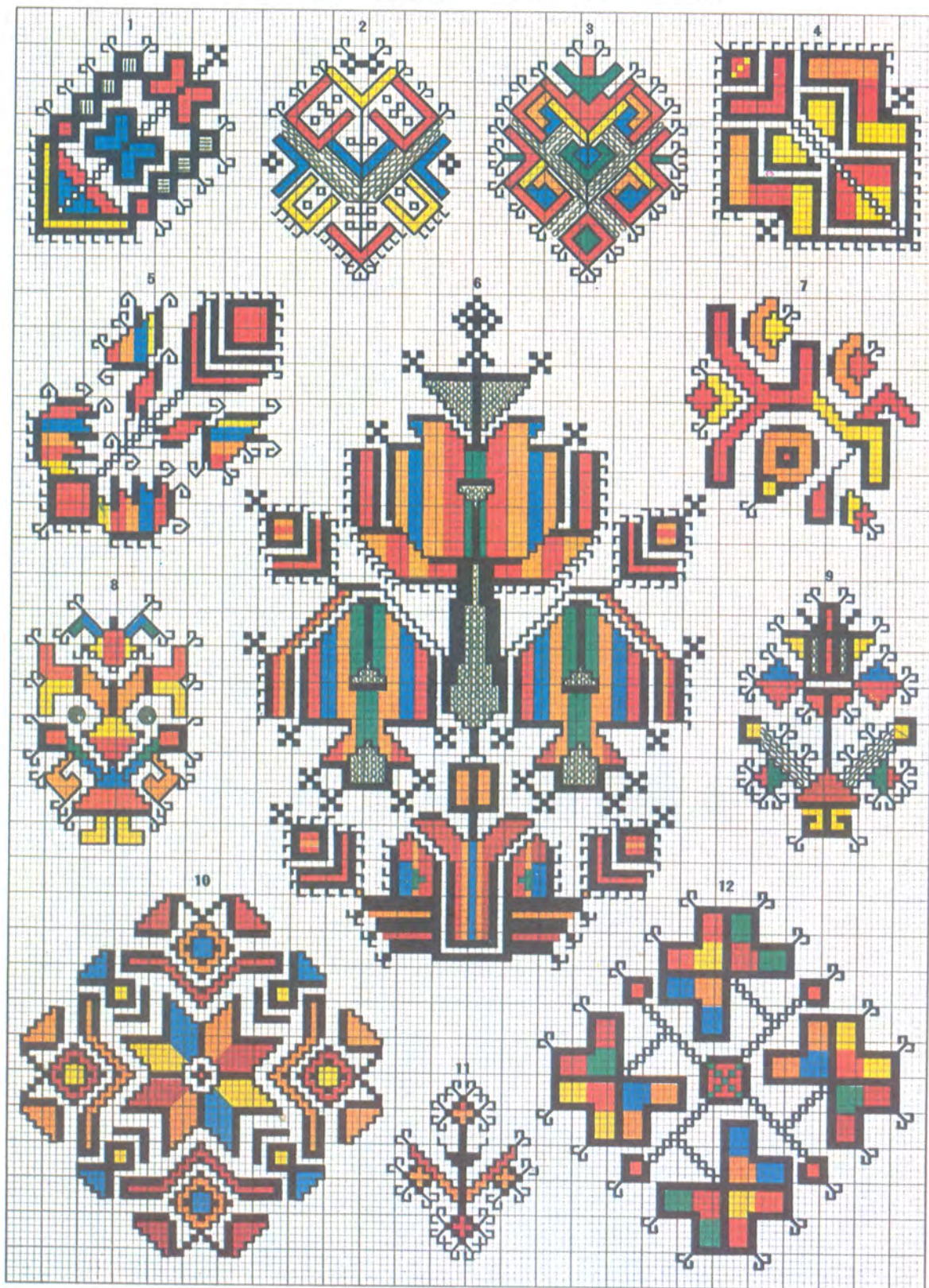


53

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

85

Повіт Заставна. — Громада Кадобівці.  
 County — Zastavna Community — Kadobivtsie  
 Comté — Zastavna Communauté — Kadobivtsie



54

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Заставна. — Громада Борівці-Киселів.  
 County — Zastavna Community — Borivtsie-Kuselyv  
 Comté — Zastavna Communauté — Borivtsie-Kuselyv



55

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



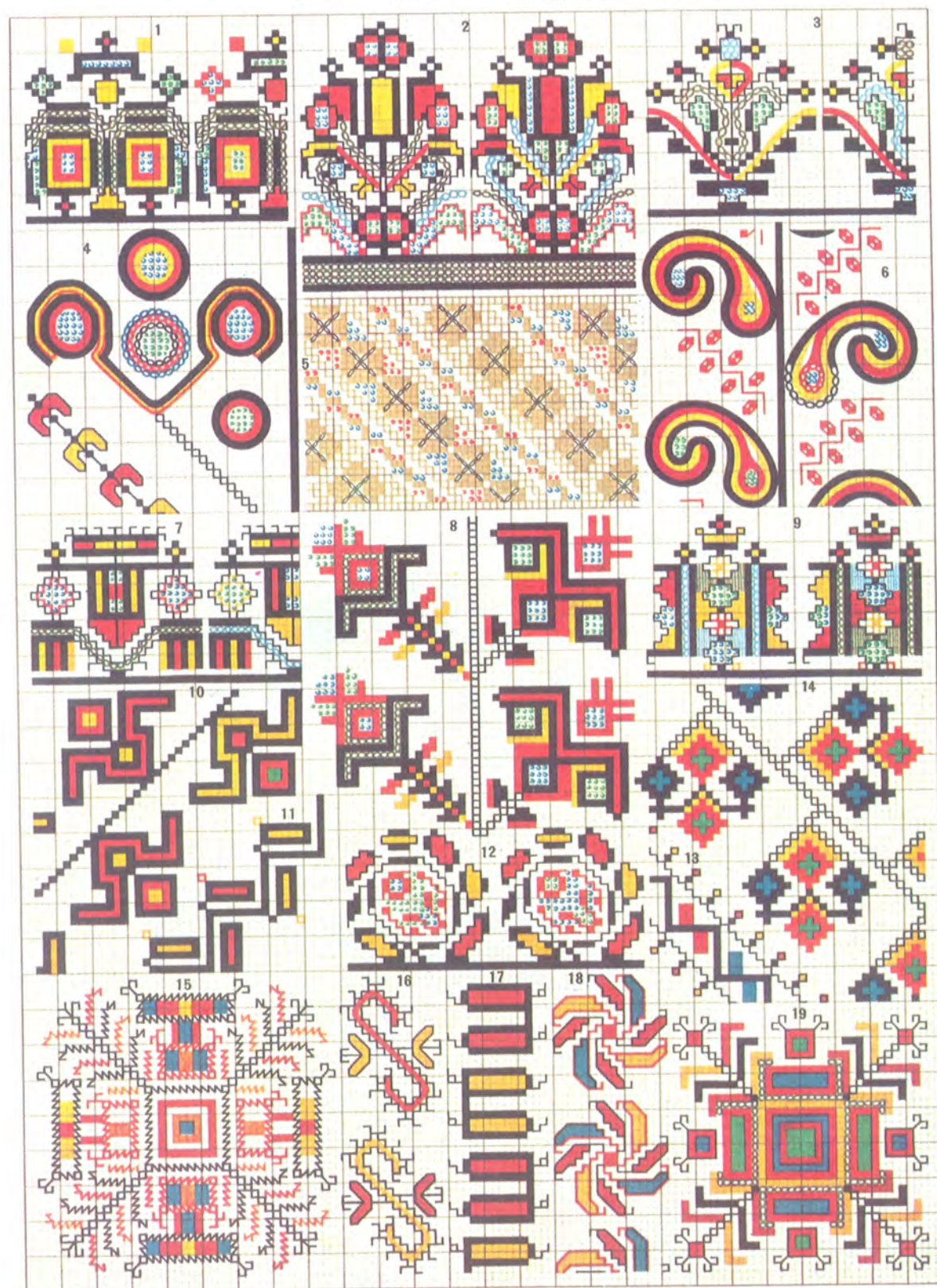
Повіт Кіцмань. — Громада Ставчани.  
 County — Kitsman Community — Stavchany  
 Comté — Kitsman Communauté — Stavchany



56

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Кіцмань. — Громада Шипинці.  
 County — Kitsman Community — Shypyntsie  
 Comté — Kitsman Communauté — Shypyntsie



57

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Вашківці. — Громада Карапчів над Черемошом.  
 County — Vashkivtsie Community — Karapchiv over Cheremoshom  
 Comté — Vashkivtsie Communauté — Karapchiv sur Cheremoshom



58

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Сторожинець. — Громада Жадова.  
 County — Storozhynets Community — Zhadova  
 Comté — Storozhynets Communauté — Zhadova



59

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

91

Повіт Вижниця. — Громада Шипіт приватній.  
 County — Vyzhnytsya Community — Private Shypit  
 Comté — Vyzhnytsya Communauté — Privée Shypit



60

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Вишніця. — Громада Усте-Путилів.  
 County — Vyzhnytsya Community — Uste-Putyliv  
 Comté — Vyzhnytsya Communauté — Uste-Putyliv



61

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Вишніця. — Громада Дихтинець-Киселиці.  
 County — Vyzhnytsya Community — Dekhtynets-Kuselytsie  
 Comté — Vyzhnytsya Communauté — Dekhtynets-Kuselytsie

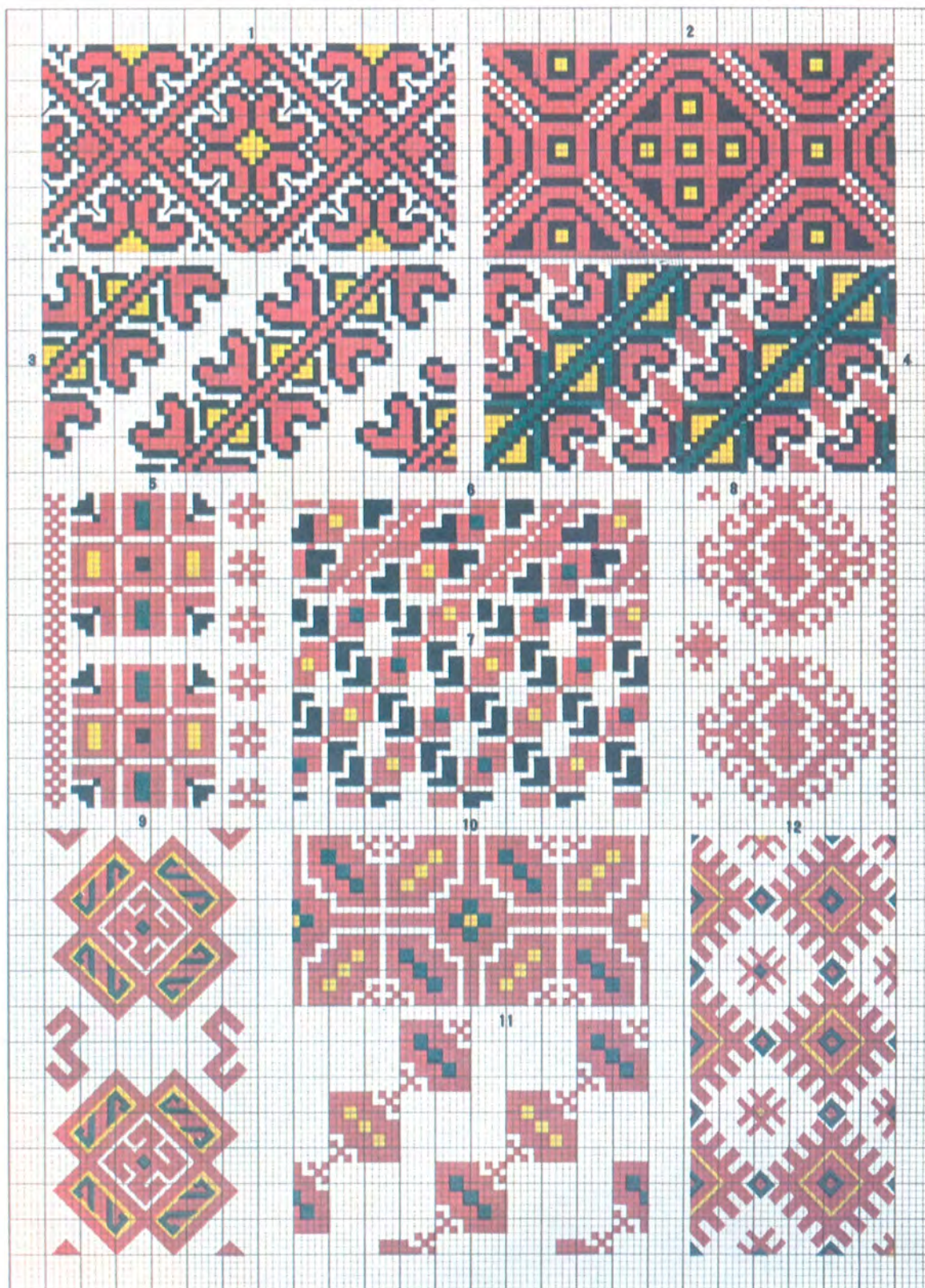


62

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

94

Повіт Вижниця. — Громада Сторонець-Путилів, Сергії.  
 County — Vyzhnytsya Community — Storonets-Putyliw, Sergie  
 Comté — Vyzhnytsya Communauté — Storonets-Putyliw, Sergie



63

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**



Повіт Вижниця. — Громада Плоска.  
 County — Vyzhnytsya Community — Ploska  
 Comté — Vyzhnytsya Communauté — Ploska



64

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Радівці. — Громада Селетин.  
 County — Radivtsie Community — Seletyn  
 Comté — Radivtsie Communauté — Seletyn



65

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Радівці. — Громада Шипіт камеральний, Ізвір.  
 County — Radvitsie Community — Shepit-Kameralny, Izvir  
 Comté — Radvitsie Communauté — Shepit-Kameralny, Izvir



66

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

Повіт Кимполунг. — Громада Кирлибаба.  
 County — Kimpolung Community — Kirlibaba  
 Comté — Kimpolung Communauté — Kirlibaba



67

**ВЗОРИ ВИШИВОК ДОМАШНОГО ПРОМИСЛУ НА БУКОВИНІ.**  
**SPECIMEN EMBROIDERIES OF THE PEASANT HOME INDUSTRY IN THE BUCOVINA.**  
**MOTIFS DE LA BRODERIE PAYSANNE EN BUKOVINE.**

ISBN 978-966-407-032-1



Формат 60x90/8, Папір крейдований  
Друк. арк. 13, Тираж 200 прим.  
«Колір-Друк», м. Чернівці, вул. Маловокзальна, 2д,  
тел.: 55-71-17, 58-56-70

